

Slovenske národne vraže in prazne vere,

primerjane drugim slovanskim in neslovanskim.

Spisal J. Navratil.

6. dalje iz Letopisa 1892, str. 121–177.

Mavra ali mavrica.

udi: božja mavra, božji stòlec, „stol božji“ (Kobar.), božji ali nebeški lok (kor.), „kanica“ (ogr.-sloven.) t. j. tkanica (pas) i. t. d.; stslov. đaga = nsl. doga¹⁾ hrv. ali srb. duga, r. raduga, mrus. duha, č. duha; p. tęcza.

Kjer „božja mavra“ vodo pije,²⁾ ondi je jedna vreča denarjev in jedna vreča ušf; kateri se po golih kolenih tjekaj priplazi, dobf oboje. (Motnik. Zap. g. K. Križnik.) — Tam, kamor se mavra oprè, nahaja se zlata skledica. („Sl. Glasn.“ 1862; str. 97.)

Jako podobna je prvi in drugi slovenski veri — **nemška**, ki veli, da se nahaja tam . . zaklad ali zakladov, a posebno zlata skleda („goldene Schüssel“, „Regenbogenschüssel“). Grim. „D. M.“ II², 694; W. II. str. 88).

Češka vera govori samo o ‚zakladu‘. (Ččm. 1854; 547.)

Po drugi slovenski veri posuši se pa do čistega drevo, trava, mesto i. t. d., kamor se mavrica oprè. („Sl. Glasn.“ ondi.)

Serbi-Lužičani pravijo: Kedar pokaže kdo mavrico s prstom, izgine pri tej priči (Veck. 478). Po **češki** veri odpade takemu človeku prst, zato ker sedi na mavri kot na prestolu

¹⁾ Po prvotnem pomenu: „doga“ (pri sodu), Daube, Fassdaube.

²⁾ Zato so ji nekđaj na Kranjskem in Koroškem nadedi tudi: „pijavka“. (Dalm. in Gutsrn.)

Devica Marija (Ččm. 1853; 490), ali ga pa ubije strela (Grohm. 41); po **moravski** mu pa odbije prst Bog. (Časop. mat. mor.⁴ 1892; str. 82.)

Srbska „Da muško¹⁾ prodje ispod duge, postalo bi žensko, a žensko da prodje, postalo bi muško“ (Vuk. „rječn.“ 143 pod bes. *ура* (duga)).

V „Eddi“ zove se mavra „nebeški most“, po katerem hodijo bogovi. (Grim. „D. M.“ II², 694.)

Tudi nekdanjim Indijancem bila je mavrica „devajas panthas“ = *deorum pons* t. j. bogovski (božji) most. (Web. „Ind. Stud.“ 396.)

Koroški Slovenci mislijo, da bode na tém Kristus sedel in sodil na sodnji dan. (Rož. Zap. K. Pečnik.) Prim. tudi „Črtice“ 96 in Trstenjakov spis „o mavrici ali božjem stolcu“ (Sl. Glasn.³ 1862; str. 94).

Hrvatska (Varaždinska): „Ono bielo, što je na duzi [dôgi], znači kruh, orleno [rdeče] znači vino, zeleno znači zeleno žito, raž i pšenico („Arkiv“ 1863; 256).

Poljaki pravijo s Slovenci vred: Mavra vodo pije.

Prim. tudi „Časop. mat. mor.“ 1892; str. 92 in Tylor p. b. „Regenbogen“.

O drugih usodnih znamenjih.

Po tisti sapi, ki brije na sv. večer o polnoči, ravna se vreme vse leto. (Zatičina; p. u. p.)

Če piše zeló veter, mislijo Slovenci po vsem Kranjskem, da se je nekdo obesil. Tako tudi štaj. Slovenci. („Črtice“ 247.)

Taka ali *malo drugočna* vera je tudi po Moravskem in po Češkem („Hvězda“ 1863, str. 61; Grohm 35) ter skoraj po vseh **nemških** krajih. (W. 1869; str. 184.²)

Leta 1853. srečal sem bil pa v Metliki o silnem vetru nekega Belega Kranjca, ki je, gredoč mimo mene po véliki cesti proti Novemu mestu, rekel na glas: „Je li se zmija obesila, ka li?“ Še nikdar poprej nisem slišal med Belimi Kranjci besede „zmija“, ki znači Hrvatom in Srbom to, kar Slovincem „kača“. Sodim pa, da znači „zmija“ v navedenem izreku belokranjskem uprav to, kar staroslovenski „zmij“ = zmaj. Res ni strahoviti zmaj ali pozoj³⁾ nič drugega nego izmišljena velikanska kača (hrv.-srb. „zmija“), kateri se prisvaja več glav i. t. d.

¹⁾ Moški (mož).

²⁾ Vse kaže, da so se Slovani te vraže navzeli od Nemcev. (Gl. Grohm. 35, § 196, op.)

³⁾ Drache, Lindwurm. (Iz le-te nastale so tujke: lintvern ali lintvorn, tudi lintver, lintvert, lintvor in lintvur.)

V nekem kraju na Češkem mislijo, da je v vetru zmaj, ki léta po zraku ter ga kuži s strupeno sapo . . . (Grohm. 36).

Če se vetrovi stepó, nastane toča in dež; tisti, kateri je najmočnejši, potlej sam vlada. (Rož. Zap. K. Pečnik.)

Usodna znamenja po živalih.

Pes. Mnogi Slovenci mislijo, da sluti (čuti ali vidi) vsak pes smrt („belo ženo“). Kedar tulijo („vijejo“, „zavijajo“) psi po noči ali pa po dnevu okoli hiše, v kateri je kdo bolan ali pa ne, pravijo, da pomenja to smrt: „da bode skoro mrlič“. (Metl. Polhov gradec, Notranjska Bistrica (zap. vč. g. J. Bilc), Moravica (onkraj Kolpe) (p. u. p.) i. t. d. — V Pavlovcih pa trdijo, da vidi smrt samó tak pes, ki ima nad očmi bele ali rjave lise (4 oči); kedar jo zagleda začne zavijati ali tuliti, — znamenje, da bode nekdo v vasi skoro umrl, in to v oni hiši, proti kateri pes tuli. („Črtice“ 137.) Če pes tuli, z glavo proti zemlji obrnjeno, pomenja smrt; če pa gleda glava k višku proti nebu, pomenja posebno ogenj. (Rož. Zap. K. Pečnik.) Tudi v Ljutomerski okolici. („Kres“ 1886; 270.)

Češka vraža ujema se jako s prvo slovensko. („Ččm.“ 1856; III., 65); tako i poljska. (Prim. Kolbg. XVII., cz. 2; str. 129.)

Slovakom znači pasje zavijanje pred domom nesrečo, ogenj in smrt. (Dobš. 46); — **Rusom** nesrečo sploh, a posebnó ogenj, ako tuli pes blizu domačije. (V. Bondarenko: „Živaja Starina“ 1890. I. 114 i. d.). — V Podstenah (harv.) pa: Če pes vije [samo v selu], onda v selu nekdo umre. (P. u. p.)

Se mnogo več takih in drugačnih vraž o psu imajo **Nemci**.¹⁾ Zakaj pasje zavijanje znači smrt, razlagajo nemški učenjaki s tem, da so po stari (poganski) veri nemški spremljali psi Norne (Rojenice, Sojenice) ter sledili smrtno boginjo „Hello“ (skand. „Hel“). Gl. Wolf: „Beiträge 2, 415. Dasi je bil uže pri nekdanjih Indijancih „črn pes“ smrtnega boga Jame (Jama) sèl (W. II., str. 33), pa se nam vendar dozdeva močno, da so se take vraže izmed Nemcev zatrosile med Slovence in druge Slovane. Prigodilo se je na Tirolskem, da so otrovali takega psa, zato ker se je bilo slučajno večkrat izpolnilo njegovo „zavijanje“.²⁾

Sova. Smrt bode — pravijo skoraj po vsem Slovenskem — tudi takrat, kedar prileti blizu kake hiše, ali kedar se

¹⁾ Prim. W. I., str. 31; II. 33; Grohm 53 in 54. i dr.

²⁾ Alpenburg: „Mythen und Sagen Tirols.“ 1857; 342.

oglasi blizu hiše sova (oziroma: čuk). Goriška: Če pride sova blizu hiše, gotovo kdo v hiši ob kratkem umrè. (Prim. „Arkiv“ 1854; 284.) Notranjska: Če sova vpije po noči okoli hiše, bode smrt v sosedstvu. (Prim. „Arkiv“ 1863; 316.) Ako se sova „ujeda“ (cvili), bode blizu hiše ali vasi mrlič, ali pa katera druga nesreča; če pa „uka“, [bode] pa dobra letina, zlasti za proso in vino. Temu pritrjuje pregovor: „Spomladi sove ukajo, jeseni pa pivci“. (Motnik. Zap. g. Križnik.) Varaždinska: „Ako sova na kojem krovu [na strehi] peva, bude v oni hiži negdo vumrl.“ („Sl. Glasn.“ 1859.) V Skradu (tudi na Hrv.) pravijo: Če „huče“ sova na vrtu, umre skoro gospodar. (P. u. p.) V Pavlovcih (na Štaj.) naznanja čukovo čivkanje smrt. („Kres“ 1882; 223.) Jednako v Krembergu („Črtice“ 217) in v Rožu na Koroškem. (Zap. K. Pečnik.)

Maloruska. Sova in čuk („pugač“) napovedujeta smrt. (Drag. 7.) Tako tudi v Ivanićgradu na Hrvatskem. („Arkiv“ 1863; 225.)

Češka. Sova, katera sede bolniku na okno, oznanjuje mu smrt. (Ččm. 1853; 484. Prim. tudi Krolm. 1; 263 in Grohm. 66.—67. — **Poljska** strinja se z Varaždinsko. (Kolbg. XVII, cz. 2; 144.)

Italijanska. Ako se oglasi sova blizu hiše, pripeti se kakšna nesreča, posebno pa smrt. (Treviž, Treviso, pri Benetkah. P. u. p.) — Strinja se z **nemško**. (W. I.; str. 31; II, str. 117.) — Bodočo nesrečo oznanjalo je sôvino skovikanje tudi uže poganskim Grkom¹⁾ in Indijancem.²⁾

Če preteče zajec komu pot, pomenja to nesrečo. (Kranj, Dutovlje, Tržaška okolica i. t. d. Zap. † L. Žvab.) To vražo slišiš tudi med Čehi.³⁾ Rusi in drugimi Slovani,⁴⁾ Francozi, Novogrki v Macedoniji (p. u. p.) in med Nemci, dà po vsi Evropi.⁵⁾ „Nesrečen bodeš na potu, ako potuješ in srečaš zajca, pa se ne vrneš; če pa srečaš volka, hajdi naprej, sreča bode s tabo vès pot.“ (Na Dolenjsk. Zap. A. Hudovern. l. 1878.) Prim. „Kres“ 1886; 371. Dalmatincem znači tudi veliko srečo, ako preleze komu pot — kač a („zmija“). P. u. p.

¹⁾ Čit. Teofrastov spis o značajih: Ἰθῆροι χαρακτήρες; v nemškem prevodu: „Theophrast's Charakterbilder“ (Univ. Biblioth. Nro. 619; 29.)

²⁾ Weber: „Omina et portenta“ str. 330.

³⁾ Ččm. 1853; 484; ⁴⁾ Afan. I, 642 in 646.

⁵⁾ W. I; str. 31. Med Rusi je ista vera tudi o lisici. Afan. I; 644. — Pri starogršk. (torej poganskih) praznovércih bila je ista vera o mački. (Teofrast l. c.), ter je še med Slovenci v Kopoljah (p. u. p.) in Nemci. (W. II; str. 187.)

⁶⁾ Ako te poprej ne razterga — volk. (J. N.). Z navedeno vero dolenjsko o volku ujema se tudi nemška. Volk je bil po staronemški veri „Vodanova žival“, vendar znači Nemcem včasih tudi nesrečo. (W. II; str. 185.)

Uže Indijancem je nekdanj značilo nesrečo, ako je pritekel zajec v kako vas.¹⁾ Ista vraža je tudi še med Čehi. („Květy“ 1847; 6.)

Kakor sova in čuk, tako napoveduje po **slovensko-hrvatski** vraži smrt tudi sraka: Če sede kam na ‚hižo‘; za teden dnj²⁾ bode v njej mrtvec, najsi je bilo ondaj tudi ‚vse zdravo‘. (Moravice onkraj Kolpe. P. u. p.) Po nemški vraži: Če sede sraka na hišo, umre kdo v njej v treh dneh ali skoro. (W. II; str. 188.)

Góste pa napoveduje sraka **Malorusom**,³⁾ **Poljakom**,⁴⁾ **Slovakom**,⁵⁾ **Čehom**, zlasti če prileti na vrt. (Ččm. 1853, 488 in 1857, 279; Hrvatom na potu i kako novico, list ali pa prijatelja. („Arkiv“ 1863; 226.) Tudi Nemcem, a po različnim regetanju zdaj mile, zdaj nemile goste. (Prim. W. II; str. 188.) Kedar sede sraka na kako poslopje (hišo) in regeče n e n a v a d n o, bode v tej hiši zamera ali zdražba („mrzutost“; „Ččm.“ 1855, 180); po nemški vraži pa ravs in kavs („Zank und Streit“). W. II. I. c.)

Na **češkem** jugu mislijo, da je sraka sam hudič, a zato ne je živ krst njenega mesa. (Erben v „Ččm.“ 1857, 279). — Po **srbski** pripovedki postala je sraka iz hudičevega pljunka („pljuvanke“). Prim. Vukove „Srpske nar. prip.“ U Beču 1853, str. 115.

Krokar (ki je bil pri nekdanjih Germanih Vodanu posvečen), znan je bil uže poganskim Indijancem kot nesrečen ptič. (Weber: Omina et portenta, 330.) Prim. tudi Grohm 65.

Vrána oznanjuje s krokerjem vred bodočo nesrečo na Češkem kakor v Indiji. (Grohm 65.) Nad komer vrána kvače, temu se pripeti kakova nesreča (Ččm. 1855; 180.⁶⁾ Prim. Kolbg. XVII, cz. 3; 112.

‚Beli Kranjci‘ velijo samo, da kvaka vrana: „kvar! kvar! kvar!“ Hrvatom znači pa to „kvaranje“ res nesrečo. („Arkiv“ 1863; 226.)

Nemcem oznanjuje vrana (tudi kavka) namesto krokerja (kavrana) nesrečo itd. samo ondot, koder je malo krokerjev. (Prim. W. II; str. 116.) O kavkah pravijo Čehi: Kedar se kavke čisto in silno kavsajo s seboj, znači to, da bode skoro vojska. („Když k a v k y“) často a prudce s sebou zápasí, znamená to blizkou válku.“ („Ččm.“ 1853; 487.)

Krokar („voron“, vran i. . d.) je **Rusom**, **Malorusom** in **Srbom** nesrečna ptica. (Prim. Afan. I; 511.)

¹⁾ Weber: „Om. et port.“

²⁾ Drag. 7; ³⁾ Kolbg. XVII, 2. cz. 131; ⁴⁾ Dobš. 1890, 47.

⁵⁾ Po krivem je Grohm. 65 (453) č. besedo „vrána“ ponemčil: „Dohle“, (ki znači kavka Čehom kakor nam).

⁶⁾ Napačno „Elstern“ (srake) pri Grohm. 67 (469).

Tudi **Židom** je krokar nesrečen ptič. Kedar priletí blizu kake židovske hiše, neutegoma mečejo kamenje nanj, dokler ne odleti. (P. u. p. iz Tarnova.)

Novogrška: Če krokar kroka, bode dež. (P. u. p.)

Kukavica ali „kukovica“ (belokr. „kukovača“). Kolikorkrat zapoje kukovica, kedar jo človek prvič sliši. (spomladi), toliko let bode še živel. (V Kranju zap. † L. Žvab.) Taka vera je i na Notranjskem. („Arkiv“ 1863, 316.) Z „notranjsko“ sklada se tudi **hrvatska** z dodatkom: ako jo čuje človek na tešče („na tašte“). Ondi, str. 225. Če nimaš nič denarja s seboj, kedar čuješ kukovico prvič peti, bodeš vse leto brez denarja. (Ondi.) Kdor na spomlad („zmladletje“) prvokrat na tešče čuje kukovico, ta bode lačen vse leto. (Dvorska vas pri Vel. Lašč. P. u. p. Na Dolenjskem sploh. „Glasn.“ 1862; str. 146.) Ko spomladi prvo kukovico „čutimo“, štejemo glase, kolikorkrat je zakukala, toliko let homo živel. „Ako imamo tedaj dosti denarjev v žepu, ne bode nam jih manjkalo vse leto.“ (Motnik. Zap. g. Križnik.)

Kedar človek kukovico prvič zasliši kukati, naj se „koj“ pograbi za denar, ker potem ga ne bo nikoli primanjkovalo. Nesreča pa je, če človek ravno nema „pri sebi“. (V Bolcu zap. g. Andr. Gabršček.)

Po **srbski** bajki bila je kukavica žena, kateri je bil brat umrl, in ona je za njim tako jako („mnogo“) tožila in žalovala („kukala“), dokler je ni brat zaklel zbog vednega žalovanja in javkanja, ter se je zato izpremenila v tico. Razlaga se pa še drugače . . . Gl. Vuk. „rječnik“ 312 p. b. **кукавица** (kukavica). Ondi čitaš tudi to srbsko vražo: „Ko prvi put čuje kukavicu da kuka, ako je prije sunca (pred solncem), valja tri puta da reče: *za mojim zlotvorom!* t. j. kukala (kukaj)! — To kaže, da ne znači njeno „kukanje“ ničesar dobrega, nego zlo ali nesrečo. Tako i druga **hrvatska**: „Kad je tko na tašte, pak ju čuje kukati, veli se: prevarila ga je kukovača“, t. j. ta dan bode nesrečen. („Arkiv“ 1863; 225.)

Srbske bajke spominja nas **češka**, ki pravi, da je kukavica izprevržena devica, ki zove mrtvega brata, ali se pa kukaje veseli, da ga je našla. (Krolm. I; 42.)

Drugače pripovedujejo to **Moravci**,¹⁾ **Malorusi**,²⁾ **Poljaki** i. dr.³⁾ Slovenski in (prvi) hrvatski veri podobna je tudi ta **češka**: Kedar slišiš spomladi kukavico prvič kukati, reci: Povej mi, kukavica, koliko let bodem živ. Kolikorkrat zakuka, toliko let bodeš še živel. (Grohm. 68 — 69.⁴⁾

¹⁾ „Časop. Matice mor.“ 1892, 86; ²⁾ Drag. 1876, 8 („zozulja“); ³⁾ Krolm. I, 44.

⁴⁾ Stari Poljaki pa samo poslušajo na tihem in štejejo njene glasove, koliko let jim bode še živeti. (Kilg. XVII. cz, 2; str. 142.)

Dekline češke povprašujejo kukavico, v koliko letih se povdájajo, žene pa, koliko bodo imele dece. (Krolm. I. 48.) Prvi običaj je tudi pri Velikorusih,¹⁾ Slovakih. („Sborn.“ 1870; 195²⁾) in pri Rusinih. („Slovansky“ Sborn. 1885; str. 580. Ženin pa nevesta ugibljeta po glasovih kukavičinih, koliko let bodeta živela skupaj.)

Moravska. Kedar sliši človek kukavico (prvič na spomlad) in ima kaj novcev s seboj, bode jih imel vse leto vsaj toliko, kolikor jih je imel ondaj; ako mu je pa bila mošnja prazna, prazna bode vse leto. (Trebič. P. u. p.) Ista vera je tudi med Slovaki („Sborn.“), Rusini. („Slovanský Sborn.“ 1885; str. 581), Poljaki (Kolbg.)

Nemške vraže o kukavici (ki je po staronemški veri spadala med božje ptice), so navedenim slovanskim do malega podobne kakor jajce jajcu; posebna je pa ta, ki jo čitaš med drugimi nemškimi pri W. II; str. 190., 191. in pri M. Busch-u 202: Če sede kukavica na kakega bolnika hišo, umre bolnik skoro, oziroma: če zakuka na kaki hiši, bode skoro smrt, ali pa kakšna druga nesreča v njej].

Novogrška. Kedar kukavica kuka, znači to, da bode nekaka nesreča. (Maced. p. u. p.)

Vremensko prerokovanje. Slovensko: Ako kukavico še po Kresu čutimo, ne bo slana vzela ajde. (Motnik. Zap. g. Križnik. Prim. „Črtice“ 57 zdolaj.) — Češko: Če kliče (volá) kukavica: „kuku! kuku!“ vé gospodar, da bode lepo; če pa kliče: „patoke, patoke!“³⁾ bode dež. (Ččm. 1853; 487. Ondi čitaš še več drugih vremenskih.) Da oznanjuje kukavica dež, pravi tudi Mannhardt („Zeitschrift f. d. Myth.“ 3, str. 222).

Božja kravica (belokr. „božji volek“), tudi polonica, po Pok.-Erjavcu: „sedmopikčastata polonica“, coccinella septempunctata, der siebenpunktierter Kugelkäfer oder Marienkäfer.⁴⁾

D. Trstenjak je po „Slovensk. Glasn.“ I. 1862, str. 235 do 236 o tej živalici, ki se zove po njegovem pri Slovencih [štaj.]: „Divice Marije kravička“, „božja kravička“, tudi „božja

¹⁾ Krolm. I. 44 — 45.

²⁾ Prim. tudi str. 27 in 135 pri Dobš.

³⁾ Češki „patoky“, Nachbier.

⁴⁾ Po domače pravijo pa Nemci po različnih krajih in narečjih tudi: Sommerkäfer, Sonnenkäfer, Sonnenkälbchen, Marienkühlein, Frauenkühlein, Sommerkälbchen, Gotteskühlein i. t. d. (W. II; 109), tudi Herrgottsschäfchen, „Marihöne“ (Marienhuhn), Muttergotteslämchen, „Sonnekilken“, Sonnekühchen, „Herrgottsmoggela“ (Herrgottsvogel) i. t. d. (M. Busch 211); „Frauenkäfer“ pravijo Dunajčani. Drugod tudi Herrgottsöchslein (= belokr. „božji volek“).

icika" za „telička“,¹⁾ — razglasil mičen spis, v katerem čitaš tudi to dvojico vražo slovensko:

„Če ta živalica komu na roko sede in s prsta proti kakšnemu kraju zletí, pripovedujejo Slovenci, da se bo mladič ali devica proti tistemu kraju oženil.“ — „Vpraševali smo tudi otroci, kedar se nam je božja kravička na prst vsedla, koliko let nam bo živeti, in sicer tako-le:

Božja kravička,
Ljuba stvarička,
Kol'ko let
Mi bo živet'?

„Zraven smo šteli eden, dva, tri i. t. d. Do kterega števila smo našteji, preden je odletela, do onega smo mislili da bode trpelo naše življenje.“

Tako povprašujejo božjo kravico tudi nemška deca. Prim. Simrock: „Kinderbuch“ 141, 535; M. Busch 212.

Prvi slovenski vraži podobna je češka. Če najde kakšna devica v Boleslavi ali v Berounu tako živalico (ki jej pravijo Čehi „sluničko“, „bedruška“ ali tudi „boží kravička“), dene jo na roko in pôje neko češko pesmico.

Kedar živalica zletí, misli devica, da se vdá še istega leta na ono stran, na katero je zletela živalica (Krolm. I; 537; Grohm. 83 — 84).

Nemške device izprašujejo nekod to živalico — kakor kukavico — tudi o tem, v koliko letih se utegne katera vdati.

„Wannier sall ek Brut sin?“
Ëen Jahr, twee (zwei) Jahr i. t. d.“

Pa i vremenska prerokinja je Nemcem. To nam pričajo različne pesmice, s katerimi jo prosijo nemška deca lepega vremena. (M. Busch 211 — 212.)

Kakor štorklja nosi božja kravica Nemcem tudi dečico — z nebes, menda zato, ker je bila po staronemški veri posvečena seobno boginji ljubezni in zakona (Holdi, Freiji ali Friji), po staroindijanski veri pa solnčnemu bogu Indri (Prim. W. II. str. 109; tudi češko ime „sluničko“ in nemško „Sonnenkäfer“ i. t. d.).

Kokoš ali kura. Če začne kokoš péti po petelinje (kakor petelin ali kokot), to je slabo znamenje ali znači nesrečo. Tako vero nahajaš še med Slovenci po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem i. t. d., pa s posebnimi razlikami. V Polhovem Gradcu pravijo, da umre tedaj — *gospodar*. (P. u. p.) V Notranjski Bistrici pomeni to nesrečo pri hiši, najbrže smrt; treba je tako nerodno kokoš brž zaklati. (Zap. vč. g. J. Bilc.)

¹⁾ Telica (?); rus. „božija korovka“.

²⁾ Wann soll ich Braut sein (kedaj bodem nevesta)?

Pevajoča kura spoje gospodarja pri hiši; zato se mora odpraviti od hiše. (Motnik. Zap. g. Križnik.) Štajerska: Ako bela kokoš poje, pomeni njeno petje smrt pri hramu (hiši), žolte kokoši petje pa pomeni ogenj. („Črtice“ 68.) V Pavlovcih pa trdijo: Petje črne kokoši pomeni nesrečo pri hiši, petje bele kokoši smrt; če pa poje rjava kokoš, pomeni to petje požar. (Č. 69.) V Rožu: Kokoš, katera poje, poje sebi ali pa kateremu domačemu človeku smrt. (Zap. K. Pečnik.) Taka kokoš („petelinka“) kliče nesrečo k hiši; hitro jo treba prodati ali pa ubiti. (Livek in Vrsno. Zap. g. Andr. Gabršček.) Varaždinska: Ako počne kokoš péti kakor „pevec“ (petelin), ondaj umre v oni „hiži“ *gospodinja*. („Sl. Glasn. 1859. I. 85.)

Tudi Čehom,¹⁾ Slovakom²⁾ in Malorusom³⁾ znači tako petje, kakeršnokoli nesrečo, a zlasti pri hiši. Takó tudi Poljakom. (P. u. p.)

Tako i Nemcem, ki pravijo: Kedar kura poje, bode drugo vreme ali pa nesreča pri hiši. Kedar poje bela kura, umre kdo v istem kraju, kedar rjava („rothe“), bode gorelo, kedar pa črna, tedaj bodo (tatje) kradli ondot. (W. II, str. 189; Grohm. 75.)

Petelin ali kokot. Če je petelin ali kokot sedem let „star“, znese jajce, iz katerega se izvali hudič. Taka vera je med mnogimi Slovenci, tudi med Belimi Kranjci; bila je vsaj za mojih mladih let (pred kakimi 64 leti) še v Metliki. Po štaj. veri izvali se iz takega jajca „lintvert“. (Pavlovci. „Kres“ 1882; 220.) V Rožu pa pravijo (brez določenega časa): „Če petelin „malo jajce“ znese, da se iz njega „lintvorn“ izvali. (Zap. K. Pečnik.)

Po češki vraži izpremeni se črna kokoš na starost v črnega kokota, ki znese črno jajce — v gnoj. Tam se iz njega izleže „bazaliček“ (bazilisk, izmišljena čudovita kuščarica), ki pa hiši ni na nesrečo, nego na srečo; kogar pa pogleda, óni mora umreti . . . (Ččm. 1853; 470.)

„Petelinovo petje pomenja lepo uro“. (Rož.) Če póje petelin zvečer na sédalú, bode drugi dan drugo vreme. (Metl. i. t. d.) Tako tudi, če zapoje na plotu. (Kompolje; p. u. p.)

Zakorenila se je ta vraža tudi med mnogimi Nemci. Ko sem (menda l. 1876.) letoval v Lang-Enzersdorfu v Dolenji Avstriji, pravila mi je nekega večera na dvoru gospodinja (vdova), da bode imela drugi dan kosce, in da si je v nadi lepega vremena. A pri tej priči „zakikirika“ petelin na sedalu. Ona, (ki se je zdaj zbalá, da bode drugi dan dež), ne bodi lena, zgrabi šibo, teče „na hišo“ (pod streho), prime ubogega petelina, ki ga začne šeškati na vso moč ter pravi pretepaje ga na glas (v narečju): „Wart!, i wer' dir schon das Krahn (Krähen) ver-

¹⁾ „Ččm.“ 1853, 484; ²⁾ Dobš. 46; ³⁾ Drag. 6.

treiben!“ (Čakaj, preženem ti petje!) — Nisem se mogel načuditi, da je tako blizu Dunaja med nemškimi kmeti še tako neumnih vraž. — Naj povém pa še to, da ni popisano pretepanje kar nič pomagalo, ker je drugi dan — slučajno — vendar deževalo. — Kaj pak, da si je mislila „razsvetljena žena“, da je bilo temu krivo — petelinovo petje.

Razun poprej navedene vraže imajo pa **Nemci** še več drugih, n. pr.: Kedar zapoje petelin, izginejo duhovi, strahovi ali pošasti („Gespenster“) in hudič. (W. II; str. 112.) Ista vraža je tudi med Slovenci (v Ljubljani, Novem mestu, Metliki i. t. d.).

To razlagajo nemški učenjaki tako, da je bil petelin dnevne svetlobe znak (pri Perzijancih svetlobinega boga, pri Slovanih pa Svetovitova žival). Prim. W. II; str. 34 in 112. Pri starih Grkih bil je petelin posvečen Eskulapu, pri Rimljanih pa različnim bogovom, posebno pa Martu in Minervi. Rimljani so mislili, da mu je božanstven dar, da napoveduje bodoči dan. („Illustr. Wt.“ 1881; str. 78.)

Kedar zapoje (ponoči) petelin, izginejo pri tej priči vsi duhovi. (Slovenska sploh znana; tudi maloruska (p. u. p. Gl. tudi Jagić: „Archiv“ VI (1882); 246) in nemška (W. II; str. 112).)

Lastavica („lastovica, lastovka“). Lastovke donšajo srečo v hišo, in odnašajo srečo, ako podstrešje zapuščajo. (Notr. Bistrica. Zap. vč. g. J. Bilc.¹⁾ Če se lastovke kje vgnezdijo pod streho, ondi ne nastane ogenj.²⁾ Ako jim človek iz hudobije razmeče gnezdo, iz maščevanja gorečega oglja nanosijo na streho, da se užge. (Motnik. Zap. g. Križnik.) — Tako so si za mojih mladih let pravila tudi Metliška deca, rekši, da prinese lastovica (če ji razdere kdo gnezdo), živ voglen (ogel) v svojih „vilicah“ ter zažge hišo. — Njeno gnezdo brani, da ne trešči v hišo.³⁾ (Rož. Zap. K. Pečnik.) Prim. „Črtice“ 85. — Tudi po goriški veri so lastovice hiši sreča. („Ark.“ 1854; 284.)

Hrvatska. Koga prevari lastavica,⁴⁾ dobit će one godine zimljicu.⁵⁾ („Arkiv“ 1863; 225.)

Poljska. Kdor iz mnogo zbranih ljudij najprvi zapazi lastavico na spomlad . . ., óni si po navadi prerokuje na vse leto srečo in zdravje („szczęśliwość i dobre powódzenie“). (Kolbg. XVII, cz. 2; 140.)

Po vseh **nemških** krajih je taka vera, da so lastavice — rekel bi — svete tice, ki značijo srečo, in da se ne smejo

¹⁾ To se ujema tudi s češko vero. („Květy“ 1847; str. 10) in z rusko (V. Bondarenko: „Živaja Starina“ 1890 I. Ako lastavice izginejo iz domačije, znači to Rusom ogenj. Ondi).

²⁾ Tudi nemška. (W. II; str. 114.)

³⁾ Tudi nemška. (Ondi; Busch 195.)

⁴⁾ T. j. kdor čuje lastavico še na tešče.

⁵⁾ Zimica ali zimljica = mrzlica, treslica i. t. d.)

pokončavati. (M. Busch 195.¹) *Ondi* čitaš, da so bile lastavice po starogermanski veri viharskega boga t. j. Donarjeve ali Tunarjeve ptice. Švabi jim pravijo še dandanes božje ptice („Herrgottsvögel“), po nekaterih krajih jim pa veli nemško ljudstvo „Matere božje ptice (Muttergottesvögel)“. Ni čuda, da je (v krščanski dobi) ondod nastala i ta vera, da je celó greh, lastavice ubijati ali kako drugače pokončavati jih.²)

Po **poljski** veri je tudi greh, razdirati („psuic“) gnezda domačim lastovicam. Kdor katero tako gnezdo razdere (nalašč), dobi pege na obrazu. (Kolbg. ondi); po **nemški** veri umreti mu je pa še isto leto (Grohm. 71.), ali ga pa vsaj sreča popolnoma zapusti; krave mu dobé krvavo mleko, ali nehajo „dojiti“, ali pa pocepajo, v hišo mu trešči ali mu hiša zgori; kajti druge lastavice — čujte, čujte! — bljujejo mu ogenj na hišo. (W. II; str. 114 — 115.)

Miš. Nekod pravijo Slovenci, kedar se prikaže mnogo miši, da bode hudó leto ali pa kuga. Znak (simbol) nesreče in pomora bila je miš tudi Grkom. (Prim. „Sl. Glasn.“ 1865; str. 22.)

Čehom so miši hudičeva zalega, in če se jih prikaže mnogo na poljih, znači to vojsko, lakoto in kužne bolezni. Po stari bajki padajo pa miši tudi iz oblakov in iz meseca. (Grohm. 60.)

Slovanske in nemške pripovedke o takozvanem mišjem stolpu („Mäusethurm“) kažejo, da so miši besi suše in lakote. (Grohm. „Apollo Smintheus“ 57.)

Bele miši so pa po **nemški** veri „srečne živali“,³) torej hiši na srečo. Prim. Grohm. „Abzgl.“ 60 (405).

Mačka pa **maček**. Ako se mačka „umiva“, pridejo gotovo ob kratkem tujci (gostje) v hišo. (Notr. Bistrica. Zap. vč. g. J. Bilc.) Taka je tudi **poljska** vraža. (Kolbg. XVII, cz. 2; 131). Po **češki** in po **nemški** pričakuj pa oni, katerega mačka „umivaje se“ pogleda, gostov, ali kake zamere („Květy“ 1846, str. 507; Wolf: „Beitr.“ 2. 419) — ali pa tepeža („Ččm.“ 1853; str. 486).

Maček je hudičeva žival. Ko se mu vrže košček kruha, vselej se poprej strese, predno ga jé, da sv. Duha strese „iz kruha.“ (Motnik. Zap. g. Križnik.)

Tudi **Poljaki** mislijo, da izhaja maček („kot“) od „zlega duha“ ali je pa „zli duh“ v njem skrit („ukryty“); zato pravijo črnemu mačku skoraj vedno hudič („djabel“). Kolbg. ondi.

¹) W. II; str. 114.

²) Prim. **malorusko** pri Drag. (7).

³) „Weisse Mäuse entsprechen den Licht-Elfen und sind daher Glücksthier.“ (W. II; 118.)

Češka. Troje dlake mačka v hiši brani (hišo) ognju in drugim nesrečam. („Ččm.“ 1853; 486.) Na Vestfalskem zadajejo pa nesrečo óne mačke, katere so črne, bele in žolte. (Grohm. 55.)

Po staronemški veri je mačka Frijina žival (vozile so ji voz mačke). Razun navedenih vraž o mačkah imajo jih Nemci s Čehi vred še mnogo več; pa ne spadajo vse v ta predel.

Konj. Konju se vidi človek devetkrat večji nego je;¹⁾ drugače bi ga mahoma ubil. Konj skoraj zmérom misli, kako bi človeka ubil; pa se ga ne upa, samo zato, ker se mu vidi devetkrat večji nego je. A zato pravijo menda nekateri Beli Kranjci, da je konj malokedaj dobre misli. (V Metliki slišal sám za mladih let.) Konj sluti tudi nesrečo in o taki priliki ne gane se ti (vprežen) z mesta, mahaj po njem, kolikor ti drago. (Ondi.) Uže v paganski dobi prisvajali so konjem (zlasti belcem) preročno moč s starimi Nemci (Germani; gl. Tacit. „Germania“ c. X) tudi Slovani, in to Svetovitovemu belcu v Arkoni do l. 1168.

Krt. Kedar rije krt (izpod hiše ali od hiše v stran), bode ob kratkem mrlič. (Kranj. Zap. † L. Žvab.) Ista vera je tudi med moravskimi Vlahi; če pa rije krt od zunaj pod hišo, pomnožé se prebivalci v hiši. (Kulda 1856; 117, Grohm. 58.) Po nemški veri znači krtovo ritje — smrt. (W. II; 118.)

Muha. Če priletí muha na človeka z mrtvega raka, dobí človek tudi „raka“ (bolezen). Zato zagrébi takega (mrtvega) raka hitro vsak, kdor ga zagleda, da ne naleže kdo take bolezní. (Za mlada čul večkrat v Metliki in še l. 1882. od neke mlade Metličanke na Dunaju.) Prim. češko vražo o mrtvem (ubitem) krtu pa o muhi. („Ččm.“ 1855; 180.)

Bučele (bčele, čebele, belokr. žbele). Če bučele na sv. večer o polnoči šumé v panju, bode dobra létina; če so pa tihe, bode slaba létina. (Kranj. Zap. † L. Žvab.)

Da bučele ne crkujejo, nego umírajó, s to slovensko véro strinja se češka,²⁾ tudi nemška.³⁾

Ta vera nastala je stoprav v krščanski dobi iz posebnega spoštovanja do bučel, „zato ker nabirajo vosek za cerkvene sveče, ki goré pri sv. mašah“. (Tako slišal praviti za mlada v Metliki, pozneje tudi v Novem mestu in v beli Ljubljani.)

Mravlje (belokr. mravljinci). Če mravlje, ščurki ali kakšna druga golazen v celih „trumah“ bežé od hiše, to je znamenje, da bóde hiša pogorela ali jo pa zadelo sicer „kaj

¹⁾ Desetkrat večji — ‚nemškim‘ konjem. (W. II; stran 186; Grohm. str. 53; Kuhn. West. S. 2, 81.)

²⁾ Ččm. 1853; 489 (Grohm. 84.)

³⁾ Prim. M. Busch 214. Švabi pravijo tudi bučelam: „Herrgott-vögel“ ali „Marienvögel“. (Ondi 213.)

hudega^a. (Črni Vrh pri Idriji. Zap. vč. g. † A. Domicelj.) — „Če lazijo mravlje spomladi rade okolo hiše, bode ob kratkem mrlič v nji.“ (Kranj. Zap. † L. Žvab.)

Usodna znamenja po ljudéh.

Kakor óna vraža o zajcu, ki znači nesrečo, kedar preteče komu pot, — tako je po vsi Evropi raztrošena in zatrosena tudi ta:

Kdor sreča zjutraj najprej ‚staro ženo‘ (‚babo^a, ‚staro babo‘), bode nesrečen — tistega dne. (Dutovlje in vès Kras, Kranj, Mala pristava na Notranjskem, Tržaška okolica, po kateri mislijo mnogi, da znači nesrečo, če sreča človek prvo — ‚žensko‘ [bodi si mlada ali pa stara]. Zap. † L. Žvab). Poslednja vraža strinja se tudi s koroško. (Pokrče; p. u. p.) Na Kobaridskem moške nikoli radi ‚babe‘ zjutraj ‚prvič‘ ne srečajo, ker bodo v namenjenem opravku nesrečni. (Zap. g. Andr. Gabršček.) Ako se odpraviš na dolgo pot ali po drugačnem opravilu, ‚moraš‘ najprej srečati moškega; ako je pa prvi človek, katerega srečaš, ženska, morda celó . . . stara baba, imel bodeš nesrečo. (Na Cerkljanskem; zap. g. I. Jereb.)

Isto vražo slišal sem med l. 1837. in 1843. večkrat v Novem mestu malo drugače. Ako je srečal kakšen dijak — babjeverec — zjutraj najprej ‚staro ženo‘ (ali pa ‚ženo z módrim zástorom t. j. predpásnikom), domišljeval si je, da bode nesrečen tistega dne . . . zato ker ne bode ‚znan‘, če ga bodo ‚vprašali‘ v šoli.

Prvič omenjena vraža o ‚stari babi‘ nahaja se tudi med Čehi,¹⁾ Poljaki, Rusini, Hrvati in Srbi, a zlasti sem pa tam v Boki kotorski. (P. u. pr.)

Tako i med Nemci (W. II, str. 288);²⁾ ako pa sreča Nemeec vjutro najprej déte, dečka, deklico ali ‚mladega moža‘, znači mu to — srečo. (Ondi.)

Nekaterim Slovencem pomenja (zdaj) tako srečavanje nesrečo samo takrat, kadar je komu iti po opravkih na semenj; n. pr. če žene moške živino na semenj, pa sreča najprej ženo (‚babo‘), mislijo, da bode nesrečen, t. j. da ne bode mogel prodati živine. (Mala pristava. Zap. † L. Žvab.) Nekateri se o taki priliki kar vrne domóv. (Preddvor; p. u. p.) Nekateri se pa vrne tudi o vsaki drugi priliki idoč po kakem opravku, kedar sreča ‚babo‘. (Za Kobaridsko potrdil g. Andr. Gabršček.) Takó se vrne domóv tudi moške, kateremu, kedar žene živino

¹⁾ ‚Ččm.‘ 1856; tudi čeho-nem. Grohm 220 (1517) iz Toplic (Tep-litz) na Češkem.

²⁾ Italijani se bojé zlasti grbaste žene. (P. u. p.)

na semenj, *prestreže* „stara baba“ pot. (Prim. Belokranjsko v „Slovanu“ 1887; str. 285.)

Neki voznik je pa med l. 1887. in 1889. pri Konjicah (na Štaj.) stari ženi, ki je hotela prekoračiti cesto pred njim, zakričal na ves glas: „Stoj, dokler se ne odpeljem z vozom dalje!“ (P. u. p.). — Če srečaš „babo“ na novega leta dan, nesrečen boš celo leto. (Kobaridska. Zap. g. Andr. Gabršček.)

Slovak pa trdi: Ako v ponedeljek žena pride prva v hišo, to bode gospodarjev srečen teden. (Dobš. 47.)

Žalostno je, da verujejo z Nemci vred¹⁾ še zdaj tudi nekateri **Slovani**, da znači nesrečo, ako sreča kdo kakega duhovnika. Ta grda sredovečna vraža je posebno še med Hrvati (v Slavoniji), Rusini in Poljaki domá. (P. u. p.)

Znamenita je tudi ta belokranjska: Ako pride nov župnik prvič v svojo „faro“, pa se pripelje celo do župnišča („faroža“), pobije toča še óno leto. (Zdaj pa molímo: „Bog daj bedakom pamet!“)

Premnogi priprosti Slovenci po Kranjskem, Štajerskem in Goriškem mislijo še dandanes, da ima nekateri človek „*zle oči*“ ali „*hudobno oko*“,²⁾ in da „ureče“ ali „uroči“ s svojim pogledom vsako déte (zlasti pa detešce), t. j. da dobi „urok“ („uroke“) vsako, katero on pogleda. (P. u. p.) Pri Gorici verujejo, da „hudobno“ oko strašno škodi. („Arkiv“ 1854; 283). Uroke napravlja s pogledom sešobno tak človek, kateremu so obrvi zaraščene. (Škarnice pri Dobju na Štaj.) Prim. Črtice 242. — Posebno grd ali „oster“ pogled napravi uroke celó odrastlim ljudem. Nekateri štaj. Slovenci pravijo, da dobijo otroci (deca) uroke od takega človeka, katerega je bila mati že odstavila, potlej ga pa vendar še pridrojila iz kakoršnega koli uzroka. (Prim. ondi 242 in 243.) O drugih Slovanih čitaj še zadaj v daljši razpravi o urokih.

Po koroški veri pa otrok (dete) nikdar ne more dobiti „urok“, a nikar odrastel človek; temveč le mlade živali. Če kateri človek, kedar vidi prvokrat mlado živinče, ne reče: „Bog ti ne daj urok!“, — pa ga žival dobí. (Rož. Zap. K. Pečnik.)

Tako „ureče“ ali „uroči“ otroka tudi vsak človek, kateri ga *hvali zaradi lepih lastnosti*, a zlasti zaradi telesne lepote; n. pr. ako reče kdo: „oj, kako je lep ali dobro rejen ta otrok!“, a ne dodá besed: „Bog ga blagoslovi („žegnaj“),“³⁾ — pa dobí otrok urok. — Isto stoji tudi, kedar hvali kdo kako žival (tele, vola, kravo itd.). Ima li pa žival, a posebno „tele“ res

¹⁾ Prim. W. II; str. 194 in 195.

²⁾ Italijanski: „mal' occhio“, nem.: „der böse Blick.“

³⁾ Tedaj mora oče ali mati, ali kdor je, reči v mislih: „Kakor tvoj jezik.“ (Nekatere babice, trde babjeverke, zarezé celó na glas.)

urok', zapazi se po tem, če se tele „trese“ Tedaj je treba tako žival z moškimi hlačami trikrat obdrgniti. (Kobaridske; zap. g. Andr. Gabršček.) O drugih pomočkih za (zoper) uroke, kanimo „na drobno“ govoriti v posebnem predelu.

Ako *umitega* človeka pogleda *neumit*, bode umiti človek „uročljiv“ t. j. bolela ga bode glava. (Dutovlje. Zap. † L. Žvab). Prim. „Črtice“ 242).

Izmed *trinajstero* ljudij, ki sedé h krati za mizo, umreti bóde jednemu človeku za leto dnij. To nemško vražo pobrali so tudi nekateri gosposki Slovenci; med ljudstvom slovenskim nisem je slišal nikdar. Prijela se je tudi Francozov. (Zastran uzroka kanimo govoriti v predelu o nesrečnih številih.)

Če raznesó ljudje, da je kdo *umrl*, dokler še živi, — óni bode živel še mnogo lét. (Sám slišal nekđaj v Metlki in v Novem mestu, — l. 1893. pa tudi na Dunaju med Nemci.)

Kedar pride v hišo kakšen tujec, pa neče sestiti, mislijo, da ne bodo mogli potlej spati; zato mu velé, naj sede, da jim ne odnese spanja ali „spanca“. (Po vsem Slovenskem, — tudi na Dunaju (in po mnogih krajih nemških. W. II, str. 380; drugi Nemci s Čehi vred pa ménijo, da odnese tak človek spanje detešču, ako se nahaja v isti sobi. (W. II str. 586; „Čém.“ 1853 473; Grohm. 108 (786 in 787).

Če kdo sedeč za mizo z nogami „zvoni“, bodo ovce vrtoglave. (Skrad onkraj Kolpe P. u. p.)

Če vzame kdo mlade tice iz gnezda, pa jih dene spet nazaj, pojedó jih mravlje; ako jih pa potiplje ali samo dahne va-nje, ali pa še pové za-nje pod streho, skujata se „on“ in „ona“, (samec in samica), ter kače jih ujedó. (Na Dolenjskem. Prim. „Slov. Glasn.“ 1862; str. 367. in 368.). V Metliki sem slišal nekđaj samo toliko: „Če zna kdo za mlade tice in pöve komu za-nje pod krovom, pojéjo jih mravljinici.“ Po goriški vraži pa potém kača v gnezdu vsa jajčica izpije. („Arkiv“ 1854; 283). — Taka vraža je tudi pri Hrvatih in Srbih,¹⁾ pa i pri Laponcih.²⁾

Ako se pri hramu (pri hiši) jako „kregajo“ (karajo) takrat, kedar repo sejejo, pravijo, da bo répa debela. (Na Štajerskem.) („Kres“ 1882; str. 267; prim. „Črtice“ 200. Tudi koroško-slovenska. (Rož; zap. K. P.) in kranjska.

Osodna znamenja po stvaréh sploh.

Kdor najde deteljo četveropêrko, ta bode srečen. (Znana mnogim Slovencem . . . , tudi Nemcem. (W. II; str. 193.) O

¹⁾ T. Maretić („Rad“ 1882; 141).

²⁾ Brehm: „Thierleben“ III; 128.

četrverpérki je še več vraž, ki pa pridejo na vrsto v drugih predelih.

Če po noči kaj pokne v hiši, posebno kedar je kdo bolán, mislijo, da je to „spomin“ ali „znamenje“, da bode skoraj smrt v hiši. (V Metliki; tudi drugod po Dolenjskem in Gorenjskem. P. u. p.) — Če je v hiši kdo bolán in zaropota kaj, kakor koli si bódi, (a se ne sme videti, kaj je zaropotalo), bolnik gotovo umre. (Kobaridska; zap. g. A. Gabršček.)

Če padejo (po naključju) z mize ali komu iz rok vilice, nož, šivanka ali nožice (škarje), ter se zapičijo v tla, pomenja to, da pride nekdo [stranski] v hišo. (Metlika, Krčevine pri Ormožu p. u. p.; Varaždin, gl. „Slov. Glasn.“ 1859, I, str. 85.) Isto verujejo po mnogih krajih tudi preprosti Nemci. (W. II. str. 197). Moravcem („Moravanom“) napoveduje vsako tako naključje ugodne goste. (P. u. p.) Češka vraža pa veli, če pade in se zapiči takó nož, ali pa vilice, da pridejo brzo gosti. (Ččm. 1854; 543 in 1855; 179.)

Ako se sliši na sv. večer v hiši kak ropot, padajo na dilje (nahišje) mrtvaška nosila; gotovo bóde tistega leta kak mrlič v hiši. (Notranjska Bistrica; zap. vč. g. I. Bilc.)

Ako pade v ‚hiži‘ s stene kateri ‚kipec‘ (podoba), to znači, da bóde umrl nekdo v isti ‚hiži‘ ali pa od roda nekdo. (Varaždinska. „Slov. Glasnik“ 1859, I. 85.) Prim. češko („Ččm.“ 1853; 485), nemško (Grohm. 219. s pripomnjo vred § 1500. in W. II; 199. (Velja tudi, če pade s stene zrcalo ali ogledalo.)

Če se prevrne solnjak na ‚stolu‘ (mizi), velé, da se bóde karala družina v ‚hiži‘. (Hribec blizu Skrada; p. u. p.); ali: da bóde strašna jeza. (Tržič, Žeče; p. u. p.) Tudi poljska. P. u. p. Prim. W. II; str. 197. Ubogi Slovenci t. j. taki, kateri nimajo še solnjaka v hiši, nimajo ni te vraže. —

Kedar razlije kdo (nehoté) vina po mizi, pravijo, da bode krst. (Metl. i. t. d.)¹⁾

Če se prelije mleko po ognju, pravijo, da škoduje to kravi. („Vedež“ 1850; str. 348.)

Če voda v loncu sama vre, izgublja se „ženska moč“ (Črni vrh pri Idriji).

Kedar ogenj (goreče poleno) piska ali pišči, oglašajo se duše v vicah. Ondaj je treba reči: „Bog se smili duš v vicah!“ (Metlika, Kompolje i. t. d. (P. u. p.) Ista vera je, kedar se v peči „drevo joče“; zato poškropijo v peč s posvečeno („žegnano“) soljo, ker ‚pre‘ rešijo s tem tri duše iz vic. (Ivanjkovci v Ljutomerskih gorica. Zap. g. dr. Fran Simonič.) — Cerkljanska véra pa uči takó: Ako ‚zvoni‘ ogenj v peči, vrzi ne-

¹⁾ Ista je posledica po avstrijski in bavarski (nemški) vraži, če razlije kdo vina ali pa vode na prt (Tischtuch). W. II; str. 197.; pri Poljakih velja to le o vodi. (P. u. p.)

koliko kruhovih drobtin v plamen, zmoli tudi očenaš za duše v vicah, in rešena bo duša iz vic. (Zap. g. I. Jereb.)

Če v peči goreča drva šumé, tedaj to ‚svajo‘ pomeni; gospodinja mora hitro gor vreči soli, kaj (da) to zaduši; tedaj tudi svajo zaduši. Kapela blizu Radgone. („Kres“ 1886; str. 271.)

Poljska. Ako poka ogenj na ognjišču, bode spor ali kár („klótnica“). P. u. p. Prim. č.-slov. (Dobš. 1880; 47.)

Ako se ogenj kara, to znači, da mora biti kuharica srdita ali pa kuhar srdit. (Varaždin.)

Nemška. Kedar se ogenj na ognjišču kara ali kedar poka,¹⁾ bóde se nam s kom karati, ali nas pa kdo opravlja; če kdo pljune v ogenj, odvrne kar, če pa vrže va-nj solí, opravljivec na jeziku mehurje dobí. (W. II. 197, § 294.)

Znamenja po cerkvenih stvareh.

Če v dveh bližnjih cérkvah ura bije ‚na enkrat‘, to znamenjuje, da bode kmalu mrlič. Tako tudi, če ‚ob enem‘ ura bije in komu ‚zadnjo uro‘ zvoní. (Oboje na Dolenjskem. „Sl. Glasn.“ 1862; str. 146 in 367.) Ako med zvonjenjem za kakšnega mrliča ura bije, bóde v 24 urah zopet mrlič. (Dutovlje. Zap. † L. Žvab). Prim. malo drugačno nemško (W. II; str. 201.). V severni Češki pa pravijo: Ako bije ura, kedar zvoní pol-dne, bóde skoro mrlič v ónem kraju. (Grohm. 219). — Kedar dim od ‚virha“ (kadila) močno diši in se valí po cerkvi, je blizu mrlič. († L. Žvab zap. v Dutovljah.)

Ako med poroko v cerkvi na moški strani sveče slabo goré, bolehal bo mož in kmalu umrl, — če na ženski strani. — pa žena. (Črni vrh pri Idriji. Zap. † A. Domicelj.) Prim. slavonsko. (L. Ilić, 60). — Francozi v Solonji (Sologne), kjer držita med poroko ženih in nevesta vsak gorečo svečo v roki, mislijo, da umre poprej óni, kateremu zgori več sveče. („Gartenlaube“ 1882; 418.)

Če gre duhovnik „s sv. telom“ (z Bogom‘ ali ‚obhajilom‘) bolnika obhajati, pa zvonček póje slabo, pravijo, da bolnik umre. (Belokr.). Važno je, s katero nogo duhovnik čez hišni prag stopi: ako z desno, bolnik se ozdravi; ako z levo, — pa umrje. (Črni vrh pri Idriji. Isti.)

Po Praški (češki?) vraži treba paziti na dim, kedar se ugasnejo sveče: ako se vleče dim proti vratom, bolnik umre; — ako nazaj (od vrat), pa preboli (Grohm. 187).

Če v cérkvi pogašene sveče močno smrdé, tedaj bóde ‚kmali‘ mrlič. (Kobaridska; zap. g. A. Gabršček.)

¹⁾ „Bullert, knallt oder brummt.“

Usodna znamenja (telesna in dušna) pri istem človeku, katerega se tičejo.

(Tu se štedijo telesna z dušnimi brez razdvájanja).

Kdor ima ‚redke‘ ali ‚redko sejane‘ zobé, rad laže. (Metlika, Ljubljana, Lescè, Žeče pri Konjicah, Tržič . . .) Tudi češka. (Ččm. 1853; 471.)

Kdor je pegastih rók, o tem mislijo (ali so mislili nekdej), da je čarovnik. (Slišal sám za mladih let v Metliki).

Komur nohti ‚cvetó‘, t. j. bele pege dobijo, óni bode kedaj bogat. (Ondi). Kobaridska. „Kedar človeku nohti ‚zacvetó‘, tedaj je človek ali že srečen, ali pa bode v kratkem srečen.“ (Zap. g. Andr. Gabršček); — po štaj.-slovenski vraži pa tudi zveličan. (Zdole). Po Žetalski veri bode pa tak človek — gotovo zbolel. („Črtice“ 119). Tu vidiš zopet, kako stavi vraža vražo pri istem — slovenskem narodu na laž. Tako i pri nemškem. Sploh značijo Nemcem cvetoči nohti (das „Blühen der Nägel“) srečo, da dobi človek novec ali pa novo obleko¹⁾ i. t. d., i. t. d.; ob Reni vodi pa pravijo, da „laže tak človek“. Prim. W. II; str. 205, § 309.

Čehi (nekateri): Komur cvetó nohti, temu cvetè sreča. (Ččm. 1853; 485); nekateri pa trdijo: „Kedar cvetó nohti na pravi roki, znači to srečo, na levi pa nesrečo. („Ččm.“ 1854; 543.)

Največ vraž o cvetočih nohtih imajo menda Nemci, in to za vsak prst na pravi in na levi roki posebe. (Gl. W. II; str. 205). Jedna nemška (iz Šlez.) strinja se nekoliko z poljsko, ki veli: Cvet na palcu znači srečo, na 2. prstu nesrečo, na 3. (srednjem) prstu možitev („zamešcie“) na 4. bolezen, na 5. (mazincu) pa — smrt. (P. u. p.)

Nesrečo znači, kedar vstaneš zjutraj najprej z levo nogo (Lescè, Sv. Vrban pri Ptuju, Cérkno i. t. d. p. u. p.); [pa tudi kedar obuješ najprej levo nogo]. Kranj, Kras in Tržaška okolica. (Zap. † L. Žvab.)

Prvi del te vraže nahajamo tudi pri Francozih (p. u. p.); Poljaki in Nemci avstrijski pa mislijo, da bode óni, kdor vstane zjutraj najprej z levo nogo, potlej ves dan čemerén. (P. u. p.)

Kdor se ne obuje na obé nogi, nego samo na eno, ter hodi tako po hiši, ne bode se mogel oženiti toliko lét, kolikor je storil stopinj. (Pavlovci. Prim. „Črtice“ 261.)

Istrska. „Devojka, koliko ‚korák‘ stori z jednon nogon obuton, drugon boson, toliko let neče se još uženit“. (Zap. vč. † J. Volčič.)

¹⁾ Ista vera je v Žečah pri Konjicah, kjer pravijo: „Sreča cvetè“. (P. u. p.)

Kedar spreleti koga zona, velijo, da ga je spreletela smrt ali pa: da ga išče smrt na grobu. V Metliški okolici. (P. u. p.)

Če kdo zábi to, kar je hotel povedati, kaže, da je bila laž. (Metlika.) Tudi Nemcem znana. (W. II. 208.)

Nesrečo znači pa, če kdo, odhajaje z doma, pozabi kaj domá, da se mu je vrniti domóv. Ako se mu je pa bilo drugič vrniti, zato ker je bil pozabil še nekaj domá, ni se mu bati nikake nesreče. (Moravska p. u. p.) Prim. „nemško“ pri W. II.; str. 207—8.

Če kdo kihne potém, kedar kaj pové, znači to, Slovincu — kakor i Nemcu, Čehu i. t. d. — da so njegove besede resnične. O taki priliki veli govornik ali pripovedovalec kedaj in kedaj sam: „Da je res“; „da ne lažem“ ali: „da je prava božja resnica“; — poslušalci pa: „Bog pomagaj (pomози), da je res!“¹⁾ Prim. W. II.; str. 205 (vr. 13), „Ččm.“ 1853; 485. Štaj-slovenska: Če si kdo kaj misli, pa na to kihne, zgodilo se bo, kar si je mislil. („Črtice“). — Uže nekdanjim Grkom bilo je kihanje znamenje božjega razodetja oziroma srečno znamenje, ako si je kdo česa želel in je kdo kihnil na to. (Prim. Homer. Odis. 17. 539 i. d. o Penelopi in Telemahu). O kihanju je med Slovani in Neslovani še več drugih vraž. Prim. „Ččm.“ 1853, 485 [Grohm. 223], O. Kolbg. („Lud“) XVII; 120; W. II.; str. 205; Grim. „D. M.“ 1844; II. 1070; Dr. Č. Žibrt: „Stč. výroční obyč.“ i. t. d. 1889; 48.

Zakaj pa velimo človeku, kedar kihne: „Bog pomagaj (pomози)!?“ „Pravijo“, da je nekda j kihavica strašno morila človeški rod; ako je človek kihnil samo enkrat, pa je bil mrtev pri tej priči. Ako je pa človeku, čim je kihnil, hitro kdo zaklical: „Bog pomagaj (pomози)!“, — rešen je bil. Od one dobe ostala je ta navada do današnjegá dne. — Malo drugače razlagajo to „Črtice“ 68. (Gl. tudi Grim. l. c. in dr. Žibrt l. c.)

Če te srbi nos, znači to, da se bodeš jadir (jezil). Metl., Lescè, Žeče i. t. d. — Tako tudi po nekaterih krajih čeških (p. u. p.); prim. vendar tudi „Ččm.“ 1855; 180. — Nemški nos slutí o taki priliki . . . ‚kaj novega‘, pa ničesar prijetnega. (W. II.; str. 204.)

Kogar srbi oko, ta se bode jokaj. (Metlika.)²⁾

Češka. Ako srbi koga levo oko, bóde nekaj videl rad, ako ga srbi „pravo“, — nerad; ako ga pa srbi oboje, bóde se skoro jokaj. (Ččm. 1853; 485).

Nemška vraža učí narobe: „Ako srbi koga (dopoldne) desno oko, bode nekaj videl rad, ako pa levo, — nerad; popoldne biva to naopak . . . (W. II.; str. 204.)

¹⁾ Razsvetljeni ljudje pravijo pa tako tudi nalašč (samó šaleč se).

²⁾ Po č.-nem. veri pride potlej nekdo ‚v vas‘. (W. II.; str. 204.)

Če srbi koga dlan, pravijo, da dobí novcev („denarjev“). Metlika, Lescè (p. u. p.). — Nekateri Slovenci pa pravijo tako: Kogar srbi desna dlan, ta dobí denarja, kogar pa leva, tisti bode moral plačevati. (Žeče; p. u. p.)

Češka (prva) strinja se s slovensko. („Květy“ 1846, str. 195); druga pa veli tako: Kogar srbi leva dlan, bode novce jemal t. j. dobival; kogar desna („pravá“), ta jih bode dajal. (Ččm. 1853; 485.) Ta (druga) je tudi nemška. (W. II; str. 205). — **Poljska** (1.) strinja se povse z Metliško; 2. pa trdi: Kogar srbi leva dlan, ta dobóde novcev, kogar pa desna, k temu pride kakšen prijatelj. (P. u. p.)

Če se ti kolca, to je znamenje, da nekdo misli na te. [Ako uganeš, kdo, — neha se ti kolcati]. V Metliki in po mnogih drugih krajih slovenskih. Takó tudi med Čehi (Ččm. 1855; 180), Moravci (p. u. p.), Poljaki (p. u. p.) in Nemci s tem dodatkom, da mislijo nekateri Poljaki z nekaterimi Nemci vred, da jih ondaj nekdo ogovarja. (Prim. W II. str. 205.) Ista vera je tudi v Kamniku. (P. u. p.)

Če zvoní komu v ušesu, in to v desnem, pomeni to srečo ali: da bode slišal kaj ugodnega, prijetnega ali veseliga („vesele glase“), če pa v levem, — nesrečo ali: da ne bode nič dobrega (Žužemberg, Metlika, Žeče, Vipava), — ali pa kakova laž. (Metliška okolica.) — Nekateri pravijo, kedar jim zvoní „v ušesih“, da se oglašajo duše v vicah (Lašče, Metliška okolica.) — Kmetska ženska se ondaj v okolici Metliški „prekriži“ ali pa veli „Bog se smili duš v vicah“, pa neha zvoniti. (P. u. p.) — Drugi mislijo, kedar jim zvoní v desnem ušesu, da bodo slišali kaj dobrega; kaj slabega pa, kedar jim zvoní v levem. (Kamn. p. u. p.)

Nekod je ta vera: Če zvoní komu v levem ušesu dopoldne, tedaj „sliši“ (slišal bo) dobro „vést“ ali „zvést“ (dobre glase), tako tudi, ako mu zvoní popoldne v desnem; če mu pa zvoní dopoldne v desnem, tedaj bode slišal slabo „vést“ („poredne glase“); „takisto“, ako mu zvoní popoldne v levem ušesu. (Goriča vas pri Ribnici). S to vero sklada se i hrvatska (kajkavska) v Dobri. (P. u. p.)

Nekateri **Hrvatje** (zlasti kajkavci) dajó pa ugibati, v katerem ušesu komu zvoní. Če óni „pogódi“ (ugane), ondaj znači to zvonjenje srečo ónemu, kateri je pogódil, a nesrečo temu, kateri je „pital“ (vprašal); ako pa óni ne pogodi, ondaj znači to zvonjenje njemu nesrečo, a srečo temu, kateri je pital. (Varažd. itd.) P. u. p.

Češka. Zvonjenje v ušesu znači, da nekdo o nas govori; ako zvoní v „pravem“ (desnem), govori se resnica, ako v levem, tedaj je laž. (Ččm. 1853; 485.) — Ako uganeš, kdo govori o tebi, neha zvonjenje. (Ččm. 1855; 180), kakor kolcanje. Gl. zgoraj!

Nemcem napoveduje zvonjenje v desnem ušesu srečo ali ugodno govornico o nas („gute Nachrede“); v levem pa naopak; ako si misli človek pri tem: ta in ta me opravlja (obrekuje)¹⁾, neha zvoniti takoj, če je človek pogodil pravega; ako pa kdo, kogar vpraša človek, v katerem ušesu mu zvoní, ne odgovorí prav, znači to, da nas opravljaajo ljudje. (W. II.; str. 204 in 205.)

Ako kuharica juho presolí, pravijo mnogi Slovenci, da je — zaljubljena. Znana je ta vraža tudi Hrvatom, zlasti „kajkavcem“, Srbom (gospodskim), Čehom, Poljakom (p. u. p.); Nemcem (W. II.; str. 208).

Če izgovorita dva isto [misel] na enkrat, rešita dušo iz vic. (Metl.; p. u. p.) Takó tudi pri Čehih in Nemcih. (W. I.; str. 223.)

Ako pogleda človek [vjutro] skozi okno prej, nego vstane, pozabi, kaj se mu je sanjalo („kaj je sanjal“). (Varaždin. „Sl. Glasn.“ 1859, I; 85). V Rožu pa mislijo, da se zgodi isto, ako se primeš zjutraj za glavo. (Zap. K. Pečnik.)

Kedar se komu sanja o kači, grozi se mu kák sovražnik; kedar hoče kača pičiti, pa vendar ne more, rad bi sovražnik škodoval, pa mu ni móči. (Na Dolenjskem. „Sl. Glasn.“ 1862; str. 240.)

Druga (belokranjska): Če ti se sanja o kači, ki te hoče pikniti, imaš sovražnico. (P. u. p.) Ako ti se je pa sanjalo, da si kačo samo videl, pomeni to srečo t. j. da bódeš bogat. (Kompolje; p. u. p.)

Če se komu sanja o motni (kalni) vodi, „sluti to na bolezen“, t. j. da bode bolan;²⁾ če pa o čisti, pride kdo, kogar imaš rad ali kogar imamo radi. (Metl.; p. u. p.)

Ako se sanja komu o slivah³⁾, óni dobi mrzlico (Metl.), — po češki vraži bóde potém mrlíč itd. Gl. W. II.; str. 213.

Komur se sanja o grozdju, ta se bóde jokal. (Draga). Tudi nemška.⁴⁾

Komur se sanja o (motnem) vinu, tisti bóde žalosten (bóde solze točil). Rož. (Zap. g. K. Pečnik.) — Ogenj pomeni tam v sanjah sovrašтво; takó tudi konj, ki „rinca“ (rita); pohleven konj pa prijateljstvo; ženitovanje = smrt; smrt pa = ženitovanje; „ušf pomenijo denarje;⁵⁾ jajca pa laž. (Isti.)

¹⁾ „Der u. der redet schlimmes von mir.“

²⁾ Tudi po č.-slovenski (slovaški) vraži iz Nitre (p. u. p.); po štaj.-slovenski ga bode pa „nesreča“ zadela, (Črtice 212). Prim. W. II.; 213 zdolaj.

³⁾ Metličani in okoličani pravijo češpljam — „slive“, slivam pa „belfce“.

⁴⁾ Trauben u. Perlen = Thränen. (W. II.; str. 214.)

⁵⁾ Tudi nemška (ondi).

— Ako se komu sanja o svatbi, bóde skoro pogrebščina. (Bukovrh onkraj Kolpe; p. u. p.) — Nemcem značijo jajca — prepír (W. II; str. 214), Čehom — ogovarjanje; — ogenj Čehom — „kradež“, — Nemcem pa (s svetlim plamenom) veliko veselje, svatbo itd., tudi novce.

Če se ti sanja o kruhu ali perilu, ničesar dobrega se ne nadjaj: rad kdo umrè ali med rodbeniki ali pa v soseski. (Dolenjsko; prim. „Sl. Glasn.“ 1862; str. 146.)

Kar se komu sanja v kateri hiši¹⁾ prvo noč, to se res tudi zgodí ali: „to je gola resnica.“ (Po mnogih krajih slovenskih, sosebno štajerskih. Prim. „Črtice“ 212). Tudi ruska národna véra. („*Illustr. Wt.*“ 1875. str. 187.) in nemška po Dolnji Avstriji in mnogih drugih krajih nemških. (Sám slišal in p. u. p.)

Ako se ti sanja, da si umrl, (ali če se je to sanjalo komu drugemu o tebi), ondaj bodeš še dolgo živel. (Slišal sám med različnimi Slovenci).

Nemška. Kedar se komu sanja, bodi si o sebi v bolezni (ali pa sicer o kakem drugem bolniku), da je umrl, tedaj prebolí; kedar se pa komu sanja, da je prebolel bolnik, tedaj umre. (P. u. p.) Prim. W. II; str. 214. Bele stvari: beli konji, miši, bele cvetice s perilom vred i. t. d. značijo Nemcem po navadi — smrt;²⁾ perilo jim znači tudi bolezen . . . (Ondi.) Prim. zgoraj slovensko o „kruhu in perilu“. — Perilo je belo, a smrt Slovincem . . . „bela žena“, Nemcem pa . . . „bel mož (koščec, „Knochenmann“). Morda je slovenska vraža o „kruhu v sanjah“ iz prvine veljala tudi samo o belem kruhu. — Slovacom znači tudi „kolač“ v sanjah — smrt. (Nitra; p. u. p.) Kar se za rana („nad ránom“) sanja, to se izpolni. (Dobš. 47.)

Kdo ne vé, koliko moč imajo sanje pri babjevérskih ljudéh na stavljenje v loterijo?! — Loterija rodila je sčāsoma . . . „sanjske bukve“ ali „sanjarje“, ki se jih razproda sosebno med nemško „ljudstvo“ na kupe.

Pa tudi Slovenci, (ki so pobrali pri nemških sosedih že toliko vraž in praznih vér), imajo na žalost že svoje, [po nemških poslovenjene] „Sanjske bukve“, in to „*prave egiptovske* „od leta 1231.“ (?!) . . . V Ljubljani l. 1888 tiskane na novo. Kolika sreča za ubogo naše ljudstvo! — (še večja pa menda za g. založnika). — — —

Pogostem slišiš med Slovenci pripovedovati tudi o slutnjah. — Vsaj za mladih let slišal sem v rojstvenem kraju, a pozneje v Novem mestu in v beli Ljubljani več takih pripo-

¹⁾ Po češki: „na tujem“ („Ččm“. 1853; 484.)

²⁾ Tudi Poljaku znači to, če vidi v snu kakega znanca v „belo“ oblečenega, njegovo smrt. (P. u. p.) Tako tudi Slovaku. (Dobš. 47.)

vedek, zlasti o bolnikih, ki so slutili in napovedali svoj smrtni dan, nekateri celo smrtno uro, kedaj jim bóde umreti, „pa se je“ — pravijo — „zgodilo res vse takó“.

Treba pa vedeti, da ni vselej resnično do kraja vse, kar pravijo preprosti ljudje. — Marsikaj se pa tudi lahko pripetí, kar se prostaku in celo učenjaku čudno in prečudno zdi.

„Véro v slutnje“ nahajamo tudi pri drugih narodih, sóseb pri Nemcih. — Posebna vrsta so slutnje v sanjah („Traum-ahnungen“).

Dr. A. Wuttke priobčil je bil v 1. izdaji svoje knjige o sedanjem národnem praznovérju nemškem¹⁾ iz Nove pokrajine („aus der Neumark“) na Pruskem . . . resnično zgodbo, kako se je sanjalo nekemu dečku, da se je valjal na dnu Odre vode ter zato drugega dne ni hotel preko Odre, naposled pa to vendar stori in — utone.

Dr. W., ki svarí ondi sam,²⁾ da se slutnje, dasi jim znanstvo ni prišlo še do živega, ne smejo zamétati preneglo, pravi pa zastran te zgodbe z drugimi besedami naposled, da je vendar mogoče, da se je samo pripetilo tako ali pa, da je bil temu nemara kriv uprav — strah [po grozovitem snu].³⁾

Bolj zunanje znamenje („prikazen“) nego slutnja je pa, če vidi človek n. pr. svojo senco brez glave. Kdor ugleda namreč pri božičnem blagoslovu (v domači hiši) svojo senco brez glave, temu je — pravijo — drugo leto smrt odločena. (Črni vrh pri Idr. Zap. vč. † A. Domicelj.) „Ako se komu na sveti večer, kedar luč v hišo prinesejo, od glave nič senca na steni ne vidi, bóde prihodnje leto umrl. („Črtice“ 12.) — Nemška sluje samo malo drugače: „Kdor ima na sveti večer ali na starega leta večer, ko prinesó luč v sobo, senco brez glave, ali kdor nima nikake sence, temu bode umreti [predno mine leto dnij]. Prim. W. II; str. 207.

„Kdor na sveti večer svojo senco vidi, ne bóde še umrl drugo leto.“ (Kranj. Zap. † L. Žvab.)

Tega, kar je Nemcem „zweites Gesicht“ nisem mogel dozdej med Slovenci zaslediti nikjer; še prave domače besede nimamo za to. „Drugi vid“ krstil ga je „za silo“ dr. Jos. Vošnjak, ki ga je popisal v „Ljublj. Zvonu“ l. 1882 v svojem spisu „o prikaznih in duhovih“ na 347. str.

„Bože sedleško“ pravijo mu **Serbi-Lužičani** (v gorenji Lužici), ki mislijo, da vedež („Seher“) na strehi óne hiše, v

¹⁾ Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart. Hamburg. 1860 (na 46. str.).

²⁾ Tudi v II. izd. (1869; str. 215.)

³⁾ „Eine Erklärung durch Zufall oder allenfalls durch Angst bleibt freilich möglich.“

kateri bode komu umreti, ugleda belo kokoš ali pa kakega detešca kostník ali okostje („Gerippe“) v vihrajoči srajčici.¹⁾ (M. Busch 324.) Rusko ljudstvo méni, da ima vsak slabomnež („jurodivij“ izr. juródivijj) preroško lastnost („die Gabe des zweiten Gesichtes“) in da je njegovo bledenje — sámo prerokovanje. (H. Roskosehny: „Russland, Land und Leute“ Leipz. I; 162.)

Po drugih Slovanih nisem mogel doslej ničesar zvedeti o takih prikaznih. Sicer pa prim. „second sight“ („das zweite Gesicht der Hochschotten“), Demokritos. Stuttg. [brez letnice] III; 12.

III. Vedeževanje.²⁾

Slišali smo, kako si tolmači človek različna „usodna znamenja“ ter obrača ž njimi, kolikor mu je le móči, vodo na svoj mlin. — A ta „usodna znamenja“ niso v človekovi móči. To pa ne ugaja sebičnemu človeku. Zato je premišljeval, kako bi si sá m bolj po svoji volji stvarjal taka znamenja, s katerimi bi mogel prisiliti usodo, da mu se razodene umetnost, ki ji pravimo „vedeževanje“.

Vedeževanju prištevamo tudi (praznoversko) umetnost, da vidi vedež lahko kaj takega, kar se sicer (po navadi) ne more videti, a seobno to, da more spoznati tatove in čarovnice, tako tudi prisiliti kako stvar, prirodo ali pa duhove, da mu odgovorjajo neposredno na njegova vprašanja.

Kakor „orakel“ nekdanjim Rimljanom ni odgovarjal naravnost: „da“ ali pa „ne“, tako se godí (po navadi) tudi pri vedeževanju; kajti vraži ugajajo bolj „zapletene“ nego „jednovite“ (priproste) stvari.

Istrska. „Kada je ušćap (ščep), treba da pita (vpraša) sleznjiv človek³⁾ vilazeć (izlazeć) mesec: „Misec, misec! kade (kde) si mi bival?“ — „Zad gore san (sem) slezene prebijal.“ — „Prebij je i meni!“ (tako treba reći trikrat), pak će se ozdravit. (Zap. † J. Volčić.)

Češka. Ako hočeš zvedeti, bodeli kakšen bolnik zopet zdrav ali ne, pomaže se bolniku čelo s kruhom, ter se dá potlej kruh psu; ako pes kruh sne, ozdravi se bolnik skoro; ako pa ne, bolnik umre. („Květy“ 1839; str. 357.)

¹⁾ „Im fliegenden Hemdchen.“

²⁾ Wahrsageri, Wahrsagekunst; vedeževati (wahrsagen), po starem: vražati, vražiti, tudi bogovati. Prim. Mikl „Lexicon palaeosloven.-gr.-lat.“ na str. 74, in na str. 38, p. b. „Bogv“. Po Valvazorju (II; knj. VII, str. 475) imenovali so Slovenci po Kranjskem za njegove dobe vedeževalke (Wahrsagerinnen) — *boginje* („Boginae“); zato „bogovati“ pri Trub. še = vedeževati.

³⁾ Ein Milzkranker.

Kedar izgubi kateri pastir na paši (v travi) kako stvar, n. pr.: pipec ali sklepec . . , pa ga ne more najti, ondaj meče kdo izmed tovarišev kvišku svoj pipec ali sklepec, ki pade naposled — če ne prvič, pa drugič, tretjič ali še kesneje — k izgubljenemu pipcu. (Sám videl za mlada — blizu l. 1832. — v Metliškem „logu“.) Če je kdo izgubil krajcar, hitali (metali) so na višek krajcarje, dokler ni kateri pogodil. Očitno je, da se večkrat sámó primeri tako, da se na ta način najde izgubljena stvar, ako se meče k višku ter pada na tla druga, podobna ji stvar.

Češka. Kdor kaj izgubi, poljubi naj zemljo trikrat, pa najde izgubljeno stvar. (Grohm. str. 227.) Prim. tudi Ččm. 1855; 328.)

Povedali smo uže v „Letop.“ l. 1886; 78 — 79, kaj počenjajo nekod slovenske in druge slovanske deklice na staro leto, o božiču (na sv. večer), na „kresni ali kresov“ in sv. Tomaža večer, tudi na večer pred sv. 3 kralji, da bi zvedele, bodo li se v novem letu vdále (omožile) ali pa ne, kako mečejo namreč med 10. in 12. uro po noči¹⁾ črevelj „v nič“ (čez glavo nazaj), in kako mora pasti, da se izpolni dekletu želja še pred letom. (Tudi to je vedeževanje, a navezano na posebne dni ali praznike.) Spominjamo se pa še, da dotičnih osodnih znamenj ne razlagajo vsi narodi jednako. (Gl. ondi.)

Na Zili mečejo deklice na kresov večer namesto črevlja . . z nogo cokljo „črez ramo“; ako coklja pade takó, da je s prednjim koncem proti „nji“ obrnjena, v svesti si je, da je ljubljenec ne bo zapustil. (Zap. g. Fr. Eller.) Prim l. 1868; 79. — Nekatera deklica teče pa na ta večer v drvarnico, zagradi celo butaro polén „na enkrat“ in jih nese v kuhinjo. Po „večernici“ polena prešteje, in ako niso „na pare“, ima upanje, da se kmalu omoži. (Ondi; zap. isti.) Primeri v Letop. l. 1885. 157 Metliško vražo („na badnik“), po kateri morajo pa biti drva „na par“.

Po nekaterih krajih čeških mečejo mladeniči rožmarina v vodo, kedar peró „zdolaj“ deklice perilo ali pa hodijo po vodo. Katera ujame rožmarinovo kitico, ta bode nevesta ónemu, kateri jo je vrgel v vodo. („Květy“ 1846; str. 186.)

Jako mična je pri Grohm. na str. 117. 2. pripomnja, kako so vedeževali uže nekdanji Indijanci, ako je hotel kateri dobiti vse hvale vredno nevesto.

Češka. Katera deklica bi se rada vdala, in je bila povabljená na kako svatbo, naj objame t. j. oklene („sevře“) nevesto, kedar pride iz cérkve od poroke, čvrsto z obema

¹⁾ Nemške deklice sosebno na staro leto, na sv. Andreja večer in Tomaža dan. (W. II; str. 218.)

rokama („v náruč“¹⁾), ali pa naj sede na nevestino mesto, kedar pojde nevesta plesat, dokler je še toplo. (Ččm. 1854; 535.)

V Istri pukajo (pulijo) zaljubljeni ljudje, ali taki, kateri bi se radi vzeli, „përca“ (peresca) ‚na‘ marjetici (bellis perennis, Gänseblümchen), govoréc:

Očeš me, nečeš me,
ljubiš me, varaš me.

Zadnjega përcã odgovor obvelja. (Zap. † J. Volčíc.)

Primeri nemško (dolenje-avstr.) deklisko: „Er liebt mich, vom Herzen, mit Schmerzen, ein wenig — oder gar nicht.“ (Sám slišal večkrat sosebnó na Dunaju.) Malo drugače priobčil to W. II; str. 222 ter dodal še pet drugih, kako povprašujejo nemške deklice, pa tudi nemški mladeniči, puléc peresca marjeticã i. t. d., óne po bodočem ‚m o ž u‘, le-ti pa po bodóci ‚ž eni‘. Deklica bi rada vedela tudi to, bóde li njen mož **mladenič, vdovec** ali pa **starec**, zato izgovarja te besede po vrsti (nemški); mož pa: **devica, vdova, stara baba?** . . .

Češka deklica, hoté zvedeti, bode-li njen ženin ubožec ali pa bogatin . . poprašuje pri takem poslu takó (p. u. p.):

„Z trakašem? [Prideš li pó me] s samokolnico?
Z vozem? [Prideš li pó me] z vozom?
Z kočãřem?“ [Prideš li pó me] s kočijo?

Uže l. 1892. (141 in 142) priobčili smo iz „Črtic“ (1), kako vedežujejo štaj-slovenske deklice, če hoče katera zvedeti namenjenega ženihã. V Cerovcu na Štajerskem pa pravijo takó, da tisti dan pred sv. Andrejem ali [An]drašovim mora ‚deklinã‘ (a brez ikakega posta) pojesti tri pšenična zrna, tedaj vidi v snu („v senji“) svojega ženihã. („Křes“ 1886; str. 272). Ondi čitaš popisano i drugo mično vedeževanje „z robcem“, ki se pa tudi ne strinja povse z ónim v „Črticah“ popisanim.

Kako vedežujejo slovenske deklice z drugimi slovanskimi in neslovanskimi tovarišicãmi vred, na badnik ali sv. večer (vlivaje svinec i. t. d.), da bi zvedela vsaka, „kakega stanú“ ji bode ženih, popisali smo uže l. 1885. (str. 157 in 158).

Da bi se zvedelo, kedaj bóde poroka, ‚kolencã‘²⁾ na sveti večer déklica deklico k ‚prašičnjaku‘, in če ‚prešič‘ jedenkrat zacvili, bóde poroka še tisto leto; če zacvili dvakrat — drugo leto i. t. d. Če nič ne — potém se ne vé. (Kobaridska; zap. gosp. A. Gabršček.) Na Vrsnem pa pravijo takó: Na staro leto od 11. do 12. ure naj gre dekle k svinjaku ter vpraša

¹⁾ Nerodno je ponemčil Grohmann na 121. str. (štév. 919 češke besede: . . . „[at] sevfe — v náruč“: ‚drücken . . . fest beim Arme‘.

²⁾ Kolencãti: nesti [nositi] ‚štuporamo‘ ali optiv t. j. na hrbtu. V Trenti pravijo: nesti v koléncã (iz laškega: essere coccolóne, coccolóni, kauer, hocken). Gl. „Letop.“ 1882/83; 342 p. b. ‚kalónci“; iz „nesti v kolence“ skrojili so si pa na Kobaridskem glagol „kolencãti“ J. N.

prasiča také-le (bolj natihoma): „Pfu, koc,¹⁾ letos?“ — Če se oglasi, omoži se dekle še to leto; če se pa ne oglasi, naj vpraša „Pfu, koc, v drugo?“ — in če je treba v tretje: „Pfu, koc, za tri?“ Če se pa ni v tretje ne oglasi, naj ne upa v možnost ni tretje leto — in sploh nikoli. (Zap. isti.)

Na sv. večer in na večer pred „sv. Ivanom“ (Kresom) mečejo pa dekleta na Kobaridskem „venec“ ali pa tudi „svitek“ — za vodo — „ob zadaj“ na drevó. Če se ustavi (obvisí) prvič — je poroka še tisto leto i. t. d. (Zap. isti.) Tudi češka. (Gl. „Letop.“ 1887; 91.)

V istem „Letop.“ (91 i. d.) pravili smo, kako vedežujejo Slovenci in Slovenke z drugimi Slovani in Slovankami vred: po šopkih in vencih, ki jih mečejo dan pred Kresom na streho, in po cveticah, ki jih vtikajo na kresni večer v streho ali pa kam drugam zunaj hiše: v razpoke i. t. d.²⁾ ter prerokujejo drugi dan — nekod pred solncem — po njihovi legi, oziroma po tém, ako zvénejo ali pa ne zvenejo, komu bode še pred letom umreti, a kdo ostane do drugega leta še živ.

Tako se nahaja še več drugih takih vraž, ki spadajo k „vedeževanju“, tudi v predelih: „Badnik ali sv. večer in Božič“ (l. 1885.), „Novo in staro leto“ (l. 1886.), „Velika noč ali vúzem“ i. t. d. (l. 1887.), „Jurjevo“ in „Binkošti ali duhovo“ (l. 1888.) „Pust“ i. t. d. l. 1890. „Sv. Marjeta ali Margeta“ i. t. d. (l. 1892.). Opozarjamo o tej priliki na to, zato da nam jih ne bóde treba pogrevati ter tratiti časa in prostora.

Če hoče deklíca videti namenjenega ji ženina, mora na večer pred Kresom djati na mizo hleb kruha z nožem, potem pa . . začeti izbo pometati samo v taki obleki, kakoršno je nosila Eva v raju. Pri pometanju se ne sme nazaj obrniti. Po končanem delu mora pogledati skoz „koračo“ proti mizi, a za mizo vidi namenjenega ženina. (Rož; zap. g. K. Pečnik.)

Po Kobaridski vraži, ki je ti jako podobna, postavi pa deklé „na sv. noč (k Božiču)“ — na mizo hleb in zabode vanj nož: sama pa, kar najhitreje more — tudi taka, kakeršno je Bog ustvaril, — pometa sobo — „ob zadaj“, t. j. za hrbtom si pometa z metlo. Ko také pride do vrat, naj se v hipu ozrè, ter uteče hitro skozi vrata, sicer jo duh „usojenega“ ženina, ki se prikaže ob nasprotni steni, zabode z onim nožem . . k vratom. Če vidi duha kakega znanca, — ta ji je „usojen“. (Zap. g. A. Gabršček.)

Še več takih („golih“) načinov i. dr. znajo Nemci. (Gl. W. II; str. 234 (362) in 235 i. dr.)

Poljska deklína skuha v isti namen na večer pred svetim Andrejem tri jedí iz sočivja, pogrne mizo za dvoje ljudij

¹⁾ Uprav kóce (-ta) ali kócek, nekod tudi kócej; prasiček.

²⁾ Na Zili jih devajo na okno.

in reče: „V imenu Očeta i. t. d. Amen“. Bodoči ženin mora se ji zdaj prikazati, trikrat mizo obajti (ob-iti), a potem izginiti. (Kolbg. V; 311.)

Prim. tudi nemški način (M. Busch 1877; 324 — 325): a Nemka je o taki priliki takó ‚opravljena‘ t. j. neopravljena kakor Slovenka Kobaridska ‚na sv. noč‘ ali pa koroška ‚na večer pred Kresom‘. Na Zili trosijo dekleta (na kresov večer) koprive s soljo; na katero stran drugi dan najdejo koprivo nagnjeno, na tisto stran se bodo omožile — ali pa stopile v službo. (Zap. g. Fr. Eller.)

Kako vedežujejo **srbske** ‚devojke‘ na ‚Ivanj dan‘ (Ivanje, Kres) ali pa ‚noči Ivanja‘ (dan pred Ivanjem), da bi zvedele, kedaj se bodo vdale, opisal je Vuk v svojem ‚Rječn.‘ (216) in v knjigi ‚Život i obič.‘ (67).

Srb. - luž. Nevdana t. j. neomožena oseba (pa tudi ‚ne-
oženjena‘) zve svojo bodočnost lahko na staro leto (zvečer) ali pa na badnik takó: Nekdo vzame tri okrožnike, dene (skrivaj) pod jednega vejico rutice (Zweig Raute), pod drugega kúpec peska, pod tretjega pa ničesar ter jih potém povezne (na mizo). Kdor t. j. katera oseba bi rada zvédela svojo usodo, vzdigne kateri okrožnik hoče. Ako je bil óni, pod katerim je bilo peska, utegne zvedljiva oseba skoro umreti; ako se je pa namerila na ónega, pod katerim je bila vejica, v da se (oziroma omoži se) skoro. (Smol. 259, kjer se nahaja še malo drugačen način.)

Na Zili nastavljajo mladeniči slovenski na kresov večer ušesa skrivaj in skrbno na ‚leseno stópicó‘; ako čutijo v njej bobnanju podobno šumenje, prepričani so, da bodo — vojaki. (Zap. g. Fr. Eller.)

Na starega leta večer pa v mnogih hišah vedežujejo ‚pod klobukom‘. Položijo namreč po šest klobukov na mizo in pod vsakega skrijejo kako reč, n. pr. pod 1. klobuk ključ, ki pomeni gospodarstvo, pod 2. prstan = ženitev, pod 3. mošnjo = bogastvo, pod 4. butaro = selitev (premembo prej, šnjega stanovanja), pod 5. ‚čečo‘ (punčico) = krst, pod 6. oglja = smrt. Vsak izmed navzočnih vleče po enkrat, pa ne sme vedeti, pod katerim klobukom je katera reč skrita. Za vsakim žrebanjem se rečf na novo skrijejo. To, kar pomeni tista reč, katero je kdo vzdignil, zgodi se mu v prihodnje. (Zap. isti.)

Nekje na Kranjskem vrže prvo noč po poroki ženin svoj črevelj; če mu pade ozki konec proti steni, umrè mož poprej, če pa proti postelji, umrè žena poprej. (W. II; str. 218.)

K vedeževanju spadajo tudi tako zvane ‚**božje sodbe**‘ ali ‚**sodbe božje**‘ (Gottesurtheile Ordalien), od katerih se pričakuje — ali se je pričakovalo vsaj nekđaj, — da bode po

njih z božjo pomočjo dognano (razsojeno) do dobra, je li okrivljenec ali obdolženec kakega hudodelstva kriv ali pa nedolžen.

Uže v „Letop.“ l. 1879. (57 i. d.) razložil je bil učeni g. Fr. Hubad na drobno, kaj so „božje sodbe“, pri katerih narodih so se nahajale nekdanj ter se nahajajo, četudi ne več tako obilo, še dandanes; zato priporočamo č. čitalcem Hubadov izvrstni spis; — samo onim, kateri nimajo prilike čitati ga, a ne vedó še, kaj so „božje sodbe“, bódi povedano na kratko, da je bilo obtožencu, ako se je hotel opravičiti, prijemati ali nositi razbeljeno železo v rokah, ali hoditi po žarečih lemežih, metali so ga v vodo, sézati mu je bilo v vrelo vodo, ali pa bojevati se s tožiteljem, da dokaže, je li kriv ali pa ne. Kdor se ni opekel, v vodi, kdor ni utonil, kogar ni premogel nasprotnik; bil je nekriv ali nedolžen („rekši, da se je „očistil“). Mislili so namreč celó pogani to, kar verujejo kristijani, da pomaga pravičniku ali nedolžniku — sám Bog, da pride nedolžnost na dan, (oziroma, da pravični Bog ne more dopustiti nikdar, da bi krivičnik premogel pravičnika). Da izhajajo s premnogimi drugimi vražami vred tudi „božje sodbe“ iz poganstva, pričajo različni verjetni spisi. Pri nekdanjih Indijancih, vzhodne Indije prvotnih prebivalcih („Hindus“), bile so navadne poskušnje z ognjem, z vodo, s tehtnico in s strupom ali otrovom. (Chr. Kuffner 44 i. d.) Kateri zatoženec je mogel v roki držati železno razbeljeno kroglo, pa se ni opekel, óni je bil nedolžen; tako tudi óni, kateri je mogel potopljen dlje (časa) strpeti pod vodo. Poskušnja s tehtnico bila je taka: Najprej so tehtali zatoženca ter mu na glavo prilepili popisan list; nato so bramanci (duhovniki poganski) molili svoje molitve. Za tega (ta čas) tehtali so ga zopet. Ako je bil zdaj lažji nego poprej, nedolžen je bil. Poskušnja s strupom vršila se je takó: Zažiti je bilo zatožencu mišnice in strupenih zelišč; če je ostal živ, verjeli so mu, da ni kriv.

Še-le v zadnji dobi razglašale so nekatere tuje novice nekega potnika poročilo iz krajev indijanskih, kako o velikem prazniku Bramovem mladi bramanci (bogoslovci), hoté pokazati vikšemu bramanu svojo nedolžnost, korakajo pod milim nebom vpričo velike množice ljudij bosi preko široke plasti žerjavice, tik katere je jarek poln vode; a vsak se opeče strahovito ter plane ónkraj žrjavice od prevelikih bolečin, (ki se mu znajo na spačenem obrazu), pri tej priči — v hladno vodo. Nevedno ljudstvo pa misli vendar o vsakem takem nesrečniku, (ki ostaje potém siromák hromák vse žive dni), da je bil vendar zagrešil poprej kolikor toliko.

¹⁾ „Sparziergg. im Labyr. der Geschichte“, Wien, 1824. I.

Navadna je „poskušnja z otrovom“ še dan današnji tudi po mnogih krajih afrikanskih (med zamorci), med katerimi je ta vraža, da zakrivi vsakega človeka smrt kakšen drug človek. Da bi pa zvedeli, kdo je ta hudobnež, nosijo mrliča po mestu ali po vasi, rekši, da bóde pred hudodelčevo hišo ali kočó dal uže kako znamenje, da stanuje tukaj óni malopridnež, ki je kriv njegove smrti. Tega potém zatožijo in pravijo: „Izpij ta otrov; če nisi bil ti, ne bóde ti škodoval kar nič“. — Da se take „božje sodbe“ ne godé brez sleparstva, soditi nam je po afrikanskega popotnika G. A. Krause-ja¹⁾ besedah: „Kdor je bogat, podkupi otrovalca in uboža, siromaku je pa umreti“. („Wr. Famil. Journ.“ I. 1891, Nro. 180, str. 719.)

„Poskušnja z otrovom“ o drugačnih okolščinah rabi tudi zamorcem v državi angolski (Angola) v južni Afriki. („Schor. Famil. Bl.“ Berl. 1884, 4. zvez., str. 168.)

Nekateri naródi (tudi učenjaki) mislili so nekđaj, da čarovnica ne more potoniti, ako jo vržejo v vodo, zato, ker voda ne trpi ničesar nečistega v sebi. (Wolf. „Beitr.“ 2, 370 i. d.) Ako so torej hoteli zvedeti, je li katera ženska, (ki so jo krivili (dolžili), da je čarovnica), res čarovnica, — vrgli so jo na vrvi v globoko vodo. Če se je potapljala, uverili so se, da ni čarovnica ter jo potegnili hitro iz vode; če je pa plavala po vodi (sama ob sebi), bila je čarovnica, (ki so jo potlej sežgali). Take vere ni — hvala Bogu! — zdaj več ni med našim, niti med kakim drugim narodom evropskim.

Da so se „božje sodbe“ ovrševale tudi pri Slovanih, dokazal je gosp. prof. Fr. Hubad s pohvaljenim spisom svojim do dobra. Najdlje ohranila se je „sodba božja“ pri Jugoslovanih v Srbiji, Hercegovini, Črni gori i. t. d. Po teh „pokrajinah“, (koder je vladala „turška sila“), rabila jim je še s početka tega veka. Za poskušnjo rabili so vrelo vodo z razbeljenim železom vred²⁾ za tatove in nezveste žene; mrzlo vodo v rekah pa za čarovnice („vještice“).

Pa še dandanes nahaja se posebna vrsta „božje sodbe“ med vsemi narodi evropskimi, in to ne med prostaki, nego uprav med . . . razsvetljeno (?) gospódo: to ti je dvo boj; kajti i zastran tega modrovali so nekđaj tako, da Bog ne more dopustiti, da bi zmogel — krivičnik. — Dvo boj ni po tém takem nič drugega, nego praznoverski ostanek nekđanjih „božjih sodeb“.

¹⁾ Znan je tudi po imenu „Malam Musa“.

²⁾ To je bila „mazija“ (die Probe des glühenden Eisens u. heissen Wassers); „vaditi maziju“: potezati razbeljeno železo z golimi rokami iz vrele vode. (Vuk: „Rječnik“ p. b. „mazija“ 341; prim. „Život i obič.“ Prim. tudi „Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“ g. 1892, 127 i. d.)

Dokazano je zdaj, da so imeli **Rusi** (poleg „božje sodbe“ z železom in z vodo) uže v desetem veku in pozneje še do 17. veka (celó pred sodiščem) za božjo sodbo tudi dvoboj.¹⁾

Največ vrst ‚božje sodbe‘ imeli so menda stari Nemci („Germani“) tudi še potém, ko se je bila krščanska vera pri njih za korenila uže čvrsto; dà, pomnožili so poprejšnje poganske ‚sodbe božje‘ sčasoma za pravno (sodno) rabo še z novimi grozovitnejšimi. Pri nekdanjih poganskih prednikih njihovih ovrševale so se pa posebno te tri poskušnje: 1. z vrelo vodo, 2. z mrzlo vodo, 3. z dvobojem, ki jim je ugajal najbolj, zato ker so se preradi borili in vojskovali.²⁾

Vedeževanje s kvartami ali praznoversko polaganje kvart, ki je navadno posebno pri Francozih³⁾ in Nemcih⁴⁾, a sosebno po mestih med preprostim in gosposkim ženstvom, — ni bilo našemu ljudstvu še znano za mojih mladih let, vsaj po Dolenjskem ne; v zadnji dobi hodi se pa preprostemu ljudstvu, (kajpak, za primérno plačo) ponujat neki Nebodigatreba zlasti po vaseh okoli ‚Lašč‘. Kedaj in kedaj slepari takó tudi kaka vlačuga ciganska. — Po Loki in po njeni okolici (na Gorenjskem) opravljajo ta sleparski posel same „ciganke“. ⁵⁾ (P. u. p.)

Védeževanje z bajanjem (čaranjem).

Na ta način se vedežuje, kedar hoče kdo ‚od usode‘ kaj skrivnega zvedeti po sili, bodi si po kakem znamenju ali pa po kakem ‚duhu‘. Takó se vedežuje, kedar hoče človek zvedeti n. pr., kdo mu je naredil, da je dobil kako hudo bolezen on ali kako živinče; — kdo je naredil kravi, da ne molze ali da ima krvavo mleko; — kdo je tat t. j. kdo je komu kaj ukradel, kje je ukradena stvar, kako bi se dala zopet udočiti i. t. d. i. t. d.

Bebec (a ne Slovenec), ki je hudo bolan ležal in ječal na postelji, mislil si je, kdo neki mu je ‚naredil‘. Pošlje po

¹⁾ Prim. ‚Letop.‘ 1879; 63, 64 in 71; ‚Sloven. N.‘ 1884, št. 137. (v listku) in ‚Ill. Wt.‘ 1893, str. 118.

²⁾ Osem (uprav devet) vrst pogansko- in krščansko-germanskih popisal je Klem. Fleischer. („Die bunte Welt“ 5. Jahrg. (brez letnice [1875?] Dresd., str. 620). Prim. tudi W. II; str. 227 (3. o).

³⁾ Najbolj sluje po tej sleparski ‚umetnosti‘ znana Francozinja † Lenormand.

⁴⁾ W. II; str. 224.

⁵⁾ Od kod se je ta ‚umetnost‘ pritepla v naše kraje, uganeš lahko po tuji besedi ‚slógati‘, kakor pravijo preprosti Slovenci po ónih krajih temu, kar zove Nemec: ‚[Karten] aufschlagen‘. (= Karten legen). Prvenstvo prisvaja Nemcem tudi več učenjakov nemških, ki trdijo, da je védeževanje s kvartami nastalo iz nekdanjega védeževanja z runskimi šibicami („Lösen mit Runenstäben“). Prim. W. II; str. 224.

znanega mu vedeža, da bi mu ga ta odal (ovadil). Slepár prihití, in dasi je bil zvédel uže po poslu, čemu ga je dal pozvati Bebec, povpraša ga vendar, kaj bi rad. Ko mu ta priobči (pové) svojo željo, odpravi vse ljudi iz sobe, vzame v roke skledico vode, ki jo postavi na mizo, prekriža trikrat v imenu Boga očeta, sina in sv. duha in vrže v skledico srebrenik. Potém vpraša: „Kdo je naredil temu človeku, I. A. ali I. B? i. t. d. Po tretjem vprašanju skoči srebrenik iz skledice. — Glejte čuda in — sleparstva! (Prilepil je bil namreč vedež uže poprej doma z voskom na srebrenik dolg las, ki ga je držal skrivaj na drugem kraju s prstoma ter potegnil ž njim naglo srebrenik iz skledice). — —

Nekemu gospodarju pri Banji lóki na Dolenjskem, (a ne pri Banji luki v Bosni) cépnila je bila na naglem krava. „Nekdo ji je naredil“, veli gospodar, in prejde vprašat . . . konjedérke. — Konjedérka ‚ga‘ svetuje, naj izreže iz óne krave žolč ter ga stlačí ‚na hiši‘ pod lémez.¹⁾ A predno še to opraviš, reče žena, prisopihal bo óni, kdor je kravi naredil, in te prosil, da ne delaj tega.²⁾ Ako se ga nečeš usmiliti ter pustiš žolč pod lémezom, sušil se bo potém krivec (krivičnik) po malem z žolčem vred; kedar se pa posuši do kraja žolč, konec bo i njega.“ — „Tako se je, dodá moj svedok, onemu gospodarju sin, res tudi zgodilo vse. Ko so začeli oča tlačiti žolč pod lémez, priteče vsa v strahu neka soseda, ki nam je bila ‚sóvraž‘, ter počne prositi očeta za živega Boga, naj ne delajo tega; oča pa ni ‚bé‘, ni ‚mé‘ tlačijo in stlačijo vès žolč pod lémez, da se je sušil tam po malem, in ko se je bil posušil žolč, poginila je res tudi óna grda baba.“

Povedal sem vse takó, kakor mi je pravil mladi svedok; uveren sem pa, da se ni godilo vse do zobca takó, kakor mi je pravil on; kajti vem po izkušnjah, kako preprosti ljudje radi debelo lažejo o takih prilikah, a seobno, če se tiče stvar „očeta“ ali pa „matere“. — Ako je zlobna soseda res umrla mahoma potém, ko se je bil posušil žolč, lahko, da se je samo primerilo tako; lahko pa tudi, da je umrla . . mnogo pozneje, t. j. da se je bil žolč posušil že zdavna poprej, a še le po babini smrti domislili so se oča, da so šli gledat, kakšen je žolč; in ker so videli, da je res že vès suh, ménili so, da se je (do dobra) posušil istega dné, a zato ž njim vred i njihova sovražnica. — —

Kedar dobi krava krvavo mleko, svetujejo sleparski védeži gospodinji, naj pristavi krvavega mleka v loncu k ognju v peč; pa kakor bóde mleko pri ognju čedalje bolj vrelo, tako bóde

¹⁾ Sparren

²⁾ Módra žena skrbela je na tíhem ‚vemda‘ tudi za to, da se zvé po vasi, kdo je bil pri njej, čemu i. t. d. (Stavec).

ónega, kateri je kravi naredil, čedalje, tem bolj peklo v prsih. Da bi se oslobodil strašnih bolečn, gleda tak človek, da bi kakorkoli si bódi, odmaknil óni lonec od ognja; a zato pojde brez zamude v tisto hišo s praznim izgovorom, da bi mu posodili kako stvar. Če pride potém k ónim (babjeverskim) ljudem česa na pósodo prosit največji jim prijatelj, najboljši sósed i. t. d., mislijo, da je on tisti zločestnik (hudobnež), ki je naredil kravi, da ima krvavo mleko. — Lahko si mislimo, kako písano ga gledata gospodar in gospodinja; naposled pogladita mu pa tudi — grbo: on s palico, ona pa s popéčkom ali pa z metlo. (Slišal za mlada v Metliki.)

Taka vraža in tako vedeževanje (ali temu vsaj jako podobno, pa tudi drugačno nahajaš i med Čehi¹⁾, Nemci²⁾, Moravci³⁾, Slovaki⁴⁾...

Temu načinu podobno je nekoliko i vedeževanje, če „vzame kdo kravi mleko“. (Po babjeverskih mislih „narejeno“ je kajpak i to). —

Ako je kdo vzel kravi mleko in se zato le malo umolze, nabere se kopriv in umolze mleka tiste krave, kateri je bilo mleko vzeto. Vse ‚vkupe‘ dene se nato kuhati v kotel. Kuhar naj vtakne potém v to kuhavo ‚sórnik‘⁵⁾ ter ga drži vsaj toliko časa v njej, dokler ne počne kuhava vreti. Kakor hitro pa začne vreti, jemlje ga iz kuhave in vtika zopet vanjo. To dé tistemu, ki je mleko vzel, jako hudo; zato priteče kmalu h kuharju ter ga pokliče. Ako bi se ta ne oglasil, pa bi óni počil. (Ivanji grad pri Komnu na Krasu. Zap. g. K. Štrekelj.)

Štaj.-slovenski način gl. v „Črticah“ 18.

Najbližji nam bratje ónkraj Kolpe ravnaajo pa tako: Če krava nima ali ne da mleka, treba razbeliti gnojne vile pa podstaviti kravi, da ‚cera‘⁶⁾ nanje. To pomore, a čarovnica, ‚koja‘ je kravi naredila, mora nato priti v hižo, pa če je nikdo ne ogovori, ondaj ‚pokne‘; ako ji pa kdo na njeno moledovanje ali ‚pitanje‘ (vprašanje) odgovori, — izgine ‚brez kvara‘. (Dobra na hrvatski strani. P. u. p.)

¹⁾ Grohm. str. 134 (974), W. II; str. 266. — L. 1756. obsodili so bili na Češkem pastirja Jana (Ivana) Polaka na smrt, zato ker ga je bilo zatožilo več gospodarjev, da nareja njihovim zdravim kravam, da imajo krvavo mleko; tedanja razsvetljena cesarica Marija Terezija razveljavila je pa to razsodbo... („Zur Entstehungsgesch. der Theresian. Halsger. Ordnung, mit besond. Rücksicht auf das... crimen magiae vel sortilegii“. F. plem. Maasburg. Wien, 1880).

²⁾ W. II. ondi.

³⁾ P. u. p.

⁴⁾ P. Dobšínský 60.

⁵⁾ Klin, ki gre skozi sóro (svóro ali ‚sovro‘) pri vozu. Gl. „Letop.“ 1880; 189.

⁶⁾ Prim. „cúrati“.

Še na več načinov znajo naši bratje onkraj Kolpe vedeževati ali „oddelávati“ o takih neprilikah (kedar krave nimajo mleka), tako da se hodijo k njim posvetóvat celó sosedje jim s kranjske strani. Obširneje o tem v predelu o „živinskih boleznih“.

Kakor je bilo za Valvazorja (pred 200 leti) po Kranjskem med kmeti takih „vedežev“ ali „vedeževalcev“,¹⁾ kateri so praznoverskim ljudem razodevali „izgubljene ali ukradene stvari“, a praznoverci so jim verjeli; tako se godí na žalost še dan danes, da veruje naše preprosto ljudstvo (sem pa tam) še „v take sleparje“.

Zadnja leta zahajali so nekateri okradeni Slovenci, Kočvarjem sosedje, na Kočevsko k nekemu možicu, da bi jim pomogel s svojo vednostjo do ukradene stvari. Ker se je pa po vasi in po okolici zvedelo skoraj vselej, da je bil okradenec pri „tistem možu“, pripetilo se je včasih vendar, da je tat, (ki je bil zvedel menda tudi to novico), boječ se vedeževe „čudovite moči“, ukradeno stvar podvrigel po noči tako, da je prišla zopet gospodarju v roke. (P. u. p.) Ni čuda, če se je zbal tat (prostak), ko je slišal praviti po vsi okolici, kako je bil „tisti mož“ zažugal neznanemu tatu, če ne prinese ukradene stvari zlepa, da jo bode moral nositi nazaj zgrda, t. j. hodéč „po samih nožih“ itd. itd.²⁾

Isti uzrok ali pa sleparski zmenek slutimo, ako se kdo ustí, da bode (neznanega mu) tata „zagovoril“ in tako prisilil, da mu bode prinesli ukradeno blago na kakšen *drug kraj*, on (vedež) pa da ga izročí potlej okradenim ljudém, kakor se je zgodilo — ni davno tega — v Lescáh na Gorenjskem. (P. u. p.)

Ako hočemo zvedeti za tatove, kateri so nam pokradli, moramo jih „obzvoniti“, predno prestopijo tekočo vodo. (V Motniku pri Vranskem zap. g. Križnik.)

Prim. tudi „Črtice“ 233 in 234. Ondi čitaš dva načina, da prinese tat ukradeno blago sam nazaj.

¹⁾ Takim ženskam (vedeževalkam) rékali so ondat Slovenci *boginje*. („Boginae“ piše Valvaz. 1689; II. VII, 475; „Bogina“ na str. 478); „bogovati“ rabil je Trub. (tudi Gutm.) za „vedeževati“, a „bogovec“ bil je nekdaž Dolenjcem = vedeževalec (hariolus). Prim. Mikl. „Lexic. palaeosloven.“ gr. - lat.“ 38 p. b. „Bog“ (Bog). — Moravski Vlahi pravijo svojemu vedežu — zagovorniku „božec“, a zaničljivo „bohoň“ t. j. bogonj. („Osvéta“ 1880; I, 50.)

²⁾ Kako se včasih ustraši tat, kedar zve, da ga iščejo, itd., o tém prim. običaj črnogorski, ki ga je Vuk natanko popisal v svojem „Rječn.“ na str. 698 p. b. „Cok“ (= Šok), po katerem se pa vrši vse brez kakega vedeževanja — samo na zvit način.

Čehoslovanom,¹⁾ Poljakom²⁾ in Nemcem³⁾ rabi v ta namen, da se zvé tat, večjidel sito⁴⁾ ali pa (Čehom) namesto okroglega sita tudi ráz t. j. kolobár z nožicami vred; samo način je različen.⁵⁾

Nekoliko drugače od onega v 1. opomnji v misel vzetega načina vrší se naslednji način češki, razglašen l. 1886. po mični očitni tožbi (razpravi pred kazenskim sodiščem. Istega leta pokradeno je bilo novcev v dol-avstr. kraju O. iz nekega krčmarja ostaline (zapuščine).

Tašča pokojnikova sumnjičila je na tihem več ljudij, so-sebno pa sosedo Marijo M. Naposled naprosi takozvano „češko čarovnico“ v ónem kraju, da ji je obečala razodeti pravega tata ali tatíco.

„Čarovnica“ povabi potém k sebi vse one ljudi, kateri bi bili lahko ukradli tiste novce t. j. vse one, katere je imela na sumu — tašča; dene na mizo sito ter mu zapiči na sredino nožice z obojim ostrim koncem. Za jedno držalo prime sama, za drugo pa velí prijemati po vrsti vsem povabljenecem in povabljenkam. Dokler se je to godilo, govorila je češki: „Svatý Jane, povéz mi pravdu [povej mi po pravici], kdo to ukradl“. A ne ganejo se nožice pri nobenem; ko pa pride na vrsto Marija M., nagnejo se proti nji.⁶⁾ „Ta je tatíca“, zakričí zdaj „čarovnica“. Nji pritegne s posebnim zadovoljstvom i pokojnikova tašča. Marija M. neče se pa nikakor udati ti razsodbi „s sitom in z nožicami“; neizrečeno razžaljena zatoži celó taščo in „čarovnico“ okrajnemu sodišču, ki je obsodilo obé zatoženki, vsako na deset dni v zapor, zato ker se ni moglo obdolženi Mariji M. po zakonu dokazati ni toliko, kolikor je črnega za nohtom.

Učeni Jak. Grim trdi, da je bilo sita sukanje („das sieb-drehen“) že v srednjem veku sploh navadno. (D. M. II²⁾, 1062).

Po naših mislih zamenilo je sito sčasoma prvotni kolobár t. j. krog (ráz ali rís), ki so mu prisvajali nekđaj ter mu prisvajajo praznoverci še dandanes posebno moč. — Zato rabi Nemcem za tako vedeževanje tudi pravo kolo. W. II, str. 239 (370).

¹⁾ Grohm. 204 (1417) s krivo navedenim virom: sito (z nožicami t. j. škarjami vred); P. Dobšínský (Slovak) 94 istotako.

²⁾ P. u. p. Prim. tudi Töppen 57.

³⁾ W. II, str. 238 (369).

⁴⁾ Nemcem sóseb podedovano sito („Erbsieb“), zlasti s podedovaním sv. pismom („Erbibbel“) s podedovano knjigo („Erbbuch“) in s podedovaním ključem, pa tudi z nožicami vred itd. (W. ondi).

⁵⁾ „Květy“ 1846; str. 523, prim. Grohm. na str. 204 (1419).

⁶⁾ Vidi se po vsem, da je za to skrbela zvita baba, (zdaj bolj na rahlo držeč nožice), ker se je bila uverila iz razgovora s taščo, da sumnjiči le-ta najbolj sosedo Marijo M.

A še več drugih načinov v isti namen imajo Slovani¹⁾ in Nemci.²⁾ Dokazal je pa duhovito že Grohm.) da so si Čehi óna dolga načina (zagóvora), ki se nahajata v „Ččm.“ 1854-527—8 izposodili iz vražnega zaklada nemškega t. j. preložili z nemščine na češčino. Prim. Grohm. 202 (1415) in 203 (1416) z napisoma: „Das Diebsschloss („Zámek zlodéje“), t. j. tatinska ključavnica.

Ta ključavnica, skovana iz samih besed, ima v sebi tako čudno moč, da po končanem zagovoru (čujte, čujte!) kar primrzne tat (ali tatíca), tako da prideš lahko brez opasnosti do njega (ali nje) in se uveriš, kdo je, ter mu otmeš ukradeno blago.

Petkrat se v tem prečudnem zagovoru ponavljajo znamenite besede (češki): „At' stojf [zloděj nebo zlodějka = tát ali tatíca] jako štok (!) a hledf (gleda) jako kozel;“³⁾ (nemški): „Sie sollen stehen wie ein Stock und schauen wie ein Bock“; a baš po tem slogu⁴⁾ („Stock — Bock“), ki ga pogrešamo v češkem zagovoru, sodi Grohm, jaz pa tudi po tujki „štok“ (namesto: „pařez“), da je bil češki zagovor res nekđaj preložen z nemškega.

Tako se je mnogo vraž zatrosilo iz nemščine tudi v slovenščino.

Ne moremo si kaj, da ne bi o tej priliki po resnični zgodbi zadnjega časa razglasili še jednega posebnega načina, kako zve okradenec lahko, kdo ga je okradel. — Ukradeno je bilo delavcu K. iz R. (na Sleškem) 40 nemških mark. Da bi zvedel, kdo mu jih je ukradel, odpravi se k slovečemu „čarovniku“ v F. ter ga vpraša, kaj mu je storiti. Ta mu velf: „Kupite si nov lonec in vrzite va-nj za tri noževe konice solf, pa tudi tri krušne drobtine ter zabodite v vsako po tri igle (šivanke). Te stvari kuhajte o polnoči na Oderski vodi. Čim začne voda vreti, zbadale bodo igle táta v srce tako, da bode prisiljen vrniti novce, ki jih pa bode že šest mark manj. Plača delavec za ta svét dve marki in opravi vse natanko, kakor mu je bil naročil „čarovnik“; a tat se vendar ni hotel prikazati. Posrečilo se je pa naposled orožniku (žandarju) brez kakega „vedeževanja“ zaslediti novce, — samo tri marke manj, ki jih je bil že potrošil tat, okradencu po poli brat. („Oesterr. Volksz.“ z dne 2. marca 1894, Nr. 60.)

Rusi pravijo takemu človeku, kateri zna táta najti, „znáhar“.⁵⁾

1) Séseb Čehoslovani; gl. Ččm. 1854; 527—530; P. Dobšinský 94.

2) W. II, str. 238 (368) — 239 (370).

3) Namesto: „naj se ne gane, naj primrzne tát ali tatíca.“

4) Slog = Reim slišal sem l. 1848. na Notranjskem.

5) Kluger Mann, Zauberer (= čarovnik). (Fr. A. Pot. Slovar Lajpc.

IV. Kako se véde človek proti naznanjeni ali spoznani usodi.

Od nekdanj je bil človek velik sebičnik. On ne zadovoléva s tem, da samo vé, kaj mu je po takozvani usodi namenjeno ali sojeno; nego bi rad vedel i to, kako se mu je ravhati pri bodočem dejanju. Po spoznani osodi svoji moral bi kajpak trpeti miren vse, karkoli se mu pripetí; ali taka doslednost ne ugaja umnemu in zavednemu človeku. Zato se trudi na vso moč, kako bi se izognil ali izmuznil neugodni usodi.

Kakšnih pomočkov so v ta namén sčasom izmislile „zvite buče“ človeške, kažejo nam naslednji primeri:

Če ugleda človek (praznovrec), ki se je odpravil kam na pot, kako neugodno „znamenje“ (n. pr. zajca), ki mu je pretekel pot), ali če sreča staro babo, vrne naj se domóv ali pa (pred babo) pljune naglo preko pota, predno pride ona do njega. (P. u. p.) Nekateri pravijo: „Pusti žensko na levi strani mimo sebe iti ter glej, da ogovoriš ti njo prej nego ona tebe“. (Črni vrh pri Idriji. Zap. † A. Domicelj.) Po češko-nemški vraži treba pa o taki nepriliki trikrat pljuniti in neoziraje se, dalje iti. Grohm. 220 (1517¹) Nemeec (na Sleškem) vrže, (predno dihne, zapazivši „neugodno znamenje“) kamen preko pota. (W. I, str. 1.) Starogrški praznovrec (pogan) vrgel je, ako mu je mačka pretekla pot, tri kamene preko pota, ali se pa ni ganil, dokler ni šel kdo pred njim [dalje po istem potu]. Teofrast.²)

Slišali smo že, da če začne kokoš peti po petelinje, pomeni to različno nesrečo.³) Da bi pa vso to nesrečo odvrnili, tako kokoš hitro zakoljejo — ne samo v Pavlovcih („Črtice“ 69), nego tudi po drugih krajih slovenskih — ali pa ji glavo odsekajo, kakor n. pr. v Kopoljah (p. u. p.). Prim. tudi „Ččm.“ 1853; 484; Grohm. 75 in 76; W. II; str. 269. — Slovák pa ubogi živali noge polomi ter vrže potém živo „hudiču“ v tekočo vodo. (Ondí.) — Nekateri Poljaki mislijo, da je taka kokoš (menda) obsedena t. j. da ima „hudiča“ v sebi, ter jo zakoljejo. (P. u. p.)

B. Vraža pa čara (čaranje, bajaranje).

Vedeževanje hoče omejevati ali ovíрати božjo voljo — božjo previdnost z (neodvratno) usodo, — čaranje pa s samovoljnim dejanjem človekovim.

¹) Mačko ali mačka (p. u. p. iz Kopolj; prim. str. 141; 5. op.).

²) Prim. tudi češko „Ččm.“ 1856; 64.

³) Teofrast: ἠθικαὶ χαρακτῆρες (Ethikoi charakteres).

Kakor je praznoverska sreča in nesreča navezana na posebne dneve in dobe, tako i čare nimajo vselej in povsod jednake moči. Posebno ugajajo čaranju usodne dobe in nekateri usodni dnevi (s svojimi nočmi vred), kakor n. pr. „dvanajstere noči“¹⁾ Kres, Vuzem, Jurjevo i. t. d.²⁾ Izmed dnevnih časov je najugodnejši čas ponoči, (osebno med 11. in 12. uro, pri posebno skrivnih čarah pa o polnoči³⁾). Zagovarjajo pa tudi za bélega dne. — Tudi na mesec (je li mlad ali star i. t. d.) treba gledati pri čaranju.

Kar se tiče krajev, ugodnih za čaranje, slujejo pri nas in pri drugih indoevropskih narodih najbolj razpotja ali razkrižja, soseb za ponočne čare, bodi si iz dobrega ali pa iz zlega namena. Na razkrižju delajo babjevci ris ter hodijo vanj, da se zapisujejo hudiču.

Varaš se pa, če misliš, da je „razkrižje“⁴⁾ dobilo svojo čudovito moč stoprav v krščanski dobi po „sv. križu“. Že stari Grki⁵⁾ in Germani, da celo Indijanci privajali so razkrižjem veliko moč.⁶⁾

Kedaj in kedaj se pa mora čarati v takem kraju, kamor nikdar solnce ne prisije“ ali „kamor ni čuti nikakega (cerkvenega) zvona“. (P. u. p.) Slišal nekdam sam v Metliki.

Paziti je pri čaranju tudi na števila. Najugodnejša števila za čaranje so: 3, 7, 9 in 77. Pri zagovarjanju treba moliti samo po 3 ali pa po 7 očenašev in češčenasimarij. To kaže, da se držé „čarovniki“ in „čarovnice“ najrajši lihih (neravnih) števil.

Kakor se pri čaranju prednost daje lihim številom, tako tudi levi strani. W. I; str. 65 misli, da zato, ker je na levi strani srce. —

„Čarajo“ največ skrivaj; vpričo koga drugega po navadi molčeč ali pa (zlasti zagovarjaje) zamolklo govoreč t. j. samo šepetajoč. Priliko sem imel nekdam opazovati to, ko je stara žena (z iglo), „križala“ mladi deklici „poganico“ (na očéh). Da si je govorila „križaje“ jako tiho, pa sem razumel tik nje stoječ vendar vsako besedo.⁷⁾

¹⁾ Gl. „Letop.“ 1885.

²⁾ Pri Čehih „Filip in Jakob“, pri Nemcih „Walpurgis“ (1. maja). W. I; str. 63; W. II; str. 73.

³⁾ Samó o Kresu ima (po nemški veri) poldan posebno čarovno moč. (W. ondi.)

⁴⁾ Tudi „križišče“ ali „križi“.

⁵⁾ Teofrast piše n. n. m: „In če ugleda praznoverec kedaj katerega izmed ónih, ki se vlačijo, ovenčani s česnom, po razkrižjih, umiva se od glave do nog ter pošilja po duhovnic, da ga očistijo z morsko čebulo (Meerzwiebel, scilla bifolia) in z mladim ščenetom“.

⁶⁾ W. I; str. 63.

⁷⁾ „Molitvica“ pride na vrsto med „zagovori“.

Hrvatje in Srbi pravijo takim ženam, ki zagovarjajo bolezni, „bajalice“.¹⁾

I. Bajila.

Bajila t. j. pomočki za bajaranje ali čaranje,²⁾ ohranjajo se do malega samo po skrivnem „ustnem izročilu“ od zaroda do zaroda v pojedinih rodovinah, ki jih skrbno skrivajo vsakemu tujcu. Sodil bi človek in slišal sem nekđaj tudi uže praviti starega Slovenca, da prehajajo take skrivnosti (bajila z zagovori vred) od očeta samó na sina, od matere pa samó na hčer; a po nemških praznoverskih zakonih jih ne sme po kakem človeku dedovati istega spola človek, nego oča sme razodeti in zapustiti tako skrivnost sami hčeri, mati pa sinu.³⁾

Le nekoliko takih čar ali bajl nahaja se po takozvanih „čarovnih spisih ali knjigah. A kdo bi verjel, ako ne bi čital „črno na belem“, da je na Nemškem — med „razsvetljenimi Nemci“ — takih knjigarjev (knjigotržcev), ki imajo od takih knjig največ dobička. Vzeli smo že v misel, da se je začel ta vzgled — na žalost! — posnemati tudi že pri nas ter se dajó nemške praznoverske knjige iz gole „dobičkarije“ prelagati na slovenski jezik.

Ni davno tega, da mi je pravil neki Slovenec (prostak), kako mu je na železnici blizu Dunaja ponujal nekakšen človek na prodaj (za 3 gld.) knjižico, rekši: „Kdor nosi to knjižico s seboj, ónega ne more živa duša ni raniti, ni zaklati, ni prebosti, niti ustreliti i. t. d.“⁴⁾ — Neizrečeno rad bi jo bil kupil naš rojak, tem bolj, ker ni bil še opravil vojaške službe ter je mislil tudi — na vojsko. Ker pa ni znal po nemški, bal se je vendar, da ne bi kupil mačka v vreči, ter se naposled premislil in rajši prihranil novce, dasi so bile po njegovih besedah „izkušnjave strašno velike“. —

Očiten dokaz, kako rad veruje preprost človek še zmérom v „čudodelne moči“.

Med l. 1837. in 1840. videl sem v Novem mestu res nemška tiskopisa te vrste pri takih ljudeh, ki niso znali

¹⁾ „Bajati“ (stsl.) = fabulari (praviti), nsl., srb. in hrv. pa = incantare (uprav zagovarjati, ‚besprechen‘), osédobi pa tudi = čarati ali čarovati (hexen, zaubern). Prim. Mikl. „Lexic. palsl.-gr.-lat.“ 12; Vuk 12; Iv. Fil. 13. — Bajilo = Zaubermittel (Murko, Jan.-Bart. in Jan.-Hub.).

²⁾ Prim. op. I.

³⁾ Kuhn und Schwarz: „Nordd. Sagen“ v predgov. na XIX. str. (W. I; str. 65.)

⁴⁾ Jako podobna je ta knjižica po vsebini onemu čarovnemu rokopisu, ki ga je opisal dr. A. Wuttke I. na str. 70 v opomnji (*).

kar nič „po nemški“ ter so posojevali oba tudi drugim ljudem (znancem in znankam).

Na prvem čital sem napis: „Die sieben Himmelsriegel“, pod napisom bilo je pa natisnjenih sedem ključavnic („žabic“); vsebine ne pametim več. Na drugem ni bilo nikakega napisa; imel je pa v sebi nekako (nemško) „molitev“ s tem (nemškim) dodatkom: „Kdor nosi to molitev s seboj, ni se mu bati strele, in če se dene kaki porodnici na glavo, pa bóde rodila jako lahko.“ (?!?)

Med najimenitnejša bajla slovenska štejemo takozvane „črne bukve“ (črno knjigo). „Črne bukve“ krstil jih je menda slovenski narod po zvananji podobi;¹⁾ kajti med črnimi črkami je tudi mnogo rdečih v njej. Tako je vsaj pravil mojemu poročevalcu oča, ki je videl „črne bukve“ nekđaj pri kmetu Žikovcu v Dolenji Vasi (pri Selcah na Gorenjskem), pa jih ni znal čitati.

Ne vé se natanko, kaj imajo „črne bukve“ v sebi. Po národni veri nahaja se v njih mnogo čudnega in skrivnega, tako da kdor ima take „bukve“, „zna uže več nego hruške peč“. Nekateri pravijo, da so v „črnih bukvah“ zapisane vse skrivnosti, — tudi bodočnost. „Pojdi (če te ni strah) o polnoči na pokopališče in se ustopi tako, da ti bode stala jedna noga na posvečeni zemlji, druga pa na neposvečeni. Kmalu se bode oglasil mrtvec in začel prebirati iz „črnih bukev“ prerokovanje za bodoče leto in sploh vse skrivnosti, ki so imenitne za duhovnijo (župnijo). Ako bi bile obé nogi na neposvečenih tleh, ne bi ničesa slišal in zvédel; ako bi pa stal z obema na posvečenih, prišel bi mrličem pod oblast, da bi te smeli raztrgati, ali ti pa storiti kako drugo škodo.“ (Iz Valtove Vasi na Dolenjskem. „Ljublj. Zvon“ 1882, str. 671.)

Oni kmet v Dolénji Vasi (pri Selcah) prerokoval je pa iz svojih „črnih bukev“ ljudem domá o belem dnevu vsaj za 50 let naprej, pa mu je — pravijo — obveljalo vse (?), tudi to, da bode njegovi hiši kedaj (po njegovi smrti) gospodar po imenu . . . Janez. (P. u. p.) To ni nič posebnega; Janezov je po Kranjskem na prebitek.²⁾ — Pa tudi za tatóve je pravil po tistih „črnih bukvah“. — —

„Kjer imajo „črne bukve“, tam imajo tudi vedno dosti denarja.“ (Na Igu. P. u. p.)

„Črne bukve“ rabijo nekaterim zlasti ondaj, kedar hodijo zakladov kopat. (Kaj več o tém, kedar bodemo govorili o zakladih.)

¹⁾ Prim. zastran zunanje oblike nekđanje „črne bukve“ šolske.

²⁾ Tirolska: Kdor hoče bodočnost znati, iztrgaj živi podlasici srce ter pojej (surôvo), dokler se še giblje“. Alpenb. Mythen 383 (W. I, stran 69). Dober tek!

„Neki cérkvenik,“ tako mi je l. 1884. pravil na Dunaju zgovoren pomorančar iz Vélikih Lašč, hrepenel je že davno po „črnih bukvah“ župnikovih („fajmoštrovih“). Nekega dne, ko je gorelo v župnišču („farovžu“), zgrabi mož iznašaje pohišstvo i. t. d. iz hiše, naglo „črne bukve“, odnese jih skrivaj k sebi in prebira ter izpisuje iz njih tri dni in tri noči.

Še le potem je povedal prežalostnemu župniku, (ki so mislili, da so zgorele), da jih je rešil on. Hitro skoči po nje in jih prinese g. župniku, ki so jih bili neznano veseli. Kajpak, da jim ni povedal, kaj je bil storil.

Vtresel je Laščan še to, kako je cerkvenik njegovemu očetu, s katerim sta si bila velika prijatelja, večkrat skrivaj bral iz „tistih bukev“ vse, kar smo že slišali in še več drugih čudnih in prečudnih rečij. Dokler sta nekega dne pila skupaj v najbližji vasi, pobila je toča. — „Ko sta se z očetom vračala“ — pripoveduje Laščan nadalje — „brž po toči domóv, ter ugledata greoč črn oblak popraša jih: „Vidiš li kaj?“ — „Oča, da ne.“ Zdaj napravi on s privzdignjeno levíco v zraku *locúnj* (lok) in reče očetu: „Poglej zdaj izpod moje roke kvišku!“ — „In ko oča tako storijo, ugledajo v oblaku čarovnico v samem škrlatu.“¹⁾ — „Ako bi jaz hotel, vrgel bi jo precej z oblaka.“ — „Daj vrzi jo, vrzi, pravijo mu oča.“ — „Jaz bi jo vrgel, a veš, se dem let bi potrebovala, predno bi prišla domóv, tako daleč je domá.“ (Tako modro se je odrezal zviti cérkvenik. Kdo bi bil pač tako neusmiljenega srca!).

Isti Laščan pravil mi je tudi o nekem človeku iz Sodrážice (izr. Sódružce), ki je imel „črne bukve“, vzdignil več zakladov (?) ter obogatel, dokler mu niso zgorele o zadnjem ognju, dasi je imel zakopane v kleti; potlej je pa ubožal, da mu je bilo prosjačiti („beračiti“) naposled.

„Kolomón“ ali „Kolomónov žegen“, tudi „Kalamón“ ali „Kalamone žegen“, „mali“ in „véliki Kalamón“).

S „črnimi bukvami“ vred sluje po mnogih krajih slovenskih, (a zlasti po gorenjskih, pa po nekaterih dolenjskih, gorških in štajersko-slovenskih) tudi tako zvani „Kolomón“ ali „Kolomónov žegen“. Na svetlo je prišel prvič s tem napisom (v pokvarjeni koroški slovenščini): „To je tapravi inu tacieli Colemone-Žegen, kateri je biv vkeleranje²⁾ taprvevo

¹⁾ Najbrže kakšen privid (Sinnestäuschung). Morda se je bilo primerilo, da je posijalo solnce za oblakom ter „škriatasto“ razsvetilo oblak s tako podobo. Kolikokrat se nam zdi oblak kakemu velikanu, konju, volu i. t. d. podoben!

²⁾ Zu Köln am Rhein.

bart vdrukan vtam lete 1321,¹⁾ noi v latinščeni šprachi vnkei dan, potam pa na nemško, sede pa ta prvvo bart na sovenjo²⁾ nonovo kvhan inu frišno pačan s. l. et a.“ Tiskana je bila slovenska t. j. poslovenjena knjiga brez letnice (po Šafařikovih mislih na Koroškem, okoli l. 1800 i. d.) 12°. 283 str. Vsebina (po Šafařiku): „Molitve, rote (rotitve), kako se vzdigujejo zakladi, kako ukradene stvari nazaj dobiti i. t. d. „Colomone“ (izr. Kolomóne, sedaj Kolomón) je spakedrana beseda iz: „Kolman“ ali „Koloman“. Kmetje pravijo ti knjigi: „Svetega Kolomana Žegen“ (Prim. Šaf. 144 in Marn. „Jezičnik“ XXII. leto 1884.; 77.³⁾)

Pisan (prepisan⁴⁾) pa je bil óni „Kolomon“, ki si ga je bil menda za 200 glđ. kupil neki kmet iz Golice (1/4 ure od Selc na Gorenjskem), pa so mu ga potlej „poredneži“ vzeli ter hoteli sežgati, zato ker je bil poln vraž; zvedel je pa vendar za pravega tatú ter mu odkupil svojo knjigo za 10 glđ. (Pravil mi l. 1884. Jos. Bernik iz Dolenje vasi pri Selcah). Po njegovih besedah „**Kolomón nima tolike moči kot „črne buke“**“.

Nekod pa rabi vendar tudi namesto „črnih bukev“, ker čitamo v Jurčičevi knjigi (I. 71; 3. r.): „Koloman ali tisto pisanje, ki učí, kako se hudič — — kliče v ris“.

L. 1879. zasledil je „Kolomonov žegen“ pri kmetu Ant. Vrbiču iz Pristavlje vasi pri Št. Vidu (pod Sv. Rok⁵⁾) na Dolenjskem — gosp. Aleksand. Hudovernik. (Zap. isti.) Pravil mi je pa l. 1887. na Dunaju, da kmet ni hotel izpod 5 glđ. dati knjige iz rok. Prepisal si je bil (A. H.) pa vendar napis (z izvorno pisavo): „To je ta pravi inu ta cieli colomone sfegen, kateri je biv v tam mestu Kelerejni ta pervevo bart udrukan v tam lete 1321 noi v latinsfzei šprachi unkei dan, potam na nemsfko in sede pa ta pervo bart na sovenjo na novo kuhan ino frifno pezhan. (Brez letnice i. t. d.) Ta napis, ki se strinja do malega s prvim, kaže, da mu je najbrže tudi vsebina ista kakor prvemu.

Znan je „Kolomon“ tudi štajerskim Slovencem — vsaj okoli Celja, pa pravijo, da ga ne zna niti vsak duhovnik čitati tako, kakor bi bilo treba. — V neki kmetski hiši strašil

¹⁾ Očitna laž; l. 1321. ni bila še znana tiskovna umetnost, nego izumljena še-le okoli l. 1436—1438.

Pripomnja. *Večji del takih tiskovin in drugih knjižur tiskajo brez letnice, brez imena kraju (kjer je bila katera tiskana) in brez imena pisatelju ali založniku — ali pa nalašč z lažnivo (mnogo starjo) letnico in s krivim imenom kraju, pisatelju in založniku — bodi si iz gole „dobičkarije“, bodi si tudi iz drugih uzrokov. (Prim. W. I.; str. 66.)*

²⁾ T. j. slovenjo [= slovenje, slovenski].

³⁾ Šaf. veli ondi i to, da je ta knjiga jednačica (Seitenstück) knjigi po imenu: „Duhouna branua“, o kateri kanimo govoriti malo pozneje.

je „kozol“ (škratelj), ki se ga niso mogli odkrižati nikakor. Naposled zaprosi kmet pomoči g. župnika. Ko pridejo župnik ter začnejo čitati iz „Kolomona“, pa je „kozol“ kar izginil. (P. u. p.) Prim. tudi to, kar je pisal o „Kolomonu“ dr. Jože Pajek v „Kresu“ 1882; str. 272.

Na „Cirkljanskem“ ali „Cerkljanskem“ (izr. „Crkljanskem“) imajo nekoliko iztiskov „malega“ in 1 iztisek „vélikega Kalamona“. — „Kalamone shegen“, knjiga, če se prav spominjam, sredi prejšnjega stoletja tiskana, na pol nemška, na pol slovenska zmes, je po vsebini zbirka čarovniških rekov, kletev, zagovorov i. t. d. (Takov „Kalamon“ je g. prof. Levec našel v Cerknem.) — Nekdo je od zlodja¹⁾ namesto zakladov zahteval „véliki Kalamon“; on pa mu je rekel, da tega ne more in ne sme, in da rajši pové za vse zaklade, kot da bi to storil; a ker ga mož drugače ni izpustil, vdal se mu je toliko, da mu dá (= da mu bode dal) zaželeno knjigo, ako dobi stavo. Stavila sta pa, da dobi stavo óni, kateri prej pride od mesta, kjer sta bila, do moževe domače hiše, in sicer naj gre mož prost po poti; škrateljnu pa sme napravljati zaprek (ovír), kolikor mu drago, in hodil bóde po grmovju, koder mu ukaže. Določita torej dan za tekmovanje, in do takrat prepregel je mož od risa do svoje hiše cel kos preje in jo prevezal takó, da je bil voz pri vozlu; hudič naj bi vse te vozle odvozlal in prvi do hiše prišel ali pa izročil Kalamón. Mož je naglo hodil, a tudi hudič je bliskoma odvezoval, in mož ravno na prag stopi, ko hudič zadnji voz odvozla in tik njega stoji. Stava je bila le na pol dobljena. Hudič izvleče Kalamón iz žepa ter mu ga vrže v hrbet s tako silo, da je takoj mrtev obležal. Ker je bil pa Kalamón njemu jedinemu namenjen, našli so mrtveca samega — brez Kalamona. (Zap. g. Ivan Jereb l. 1888.)

Kdor ima „Kolomon“, na lahko napravi vsem svojim „drugom“ t. j. tistim, ki tudi verujejo v „Kolomon“ in v vraže sploh, vsakeršno nesrečo — sebi v korist. Za dokaz pripovedujejo Vrsenčani naslednjo dogodbo: „Nekateri Vrsenčani so šli na Koroško trave kosit. Ker so preveč zabeljene reči jedli (Korošci namreč silno belijo jedi s tolščo), bili so žejni, a vina ni bilo, vode so se pa bali. Potožili so nekemu *gospodu*, ki je bil prišel „zraven“. Ta pa jim zapiči nož v drevo, a po nožu priteče presno mleko. Ko so se napili, vprašali so radovedno, kod neki je priteklo mleko. Reče jim: „Vidite li óne krave tam na pašniku? Vsem onim kravam sem odvzel „po nekaj“ mleka, le trem ne, ker gospodarji trdno verujejo v jednega Boga; drugi pa smo si bratje *po Kolomonu*.“ (Zap. g. Andr. Gabršček.)

¹⁾ Uprav „zloděj“, zlodėja, iz „zlo dějati“ (delati).

Posebno Nemci obilujejo s takozvanimi „čarovnimi knjigami“, ki so po vsebini, (kolikor nam je znano), podobne „črnim bukvam“ in „Kolomonu“. Najimennitnejše izmed njih so te le (iz katerih so najbrže ‚zajemale‘ tudi „črne bukve“ s „Kolomonom“ vred): 1. „Faust' s dreifacher Höllenzwang“, ki uči, kako človek hudiča in druge duhove lahko rotf (kliče) ter priklicane prisili k vsaki službi. Prišla je ta knjižura, ki je skrpana iz različnih drugih knjižur, na svetlo z lažnivo letnico 1404 ali pa 1407, po pravem pa še-le koncem 16. veka. — 2. „Romanus-Büchlein, gedruckt zu Venedig“. (Brez letnice). — 3. „Albertus Magnus“ bewährte u. approbirte sympathetische und natürliche egyptische Geheimnisse für Menschen u. Vieh etc. 3 Theile; Braband (!) 1839. — 4. „Der wahrhaftige feurige Drache oder Herrschaft über die himmlischen u. höllischen Geister u. über die Mächte der Erde und Luft. Vierte Auflage Ilmenau 1850. — 5. „Ein Büchlein, darinnen gar gewisse Sachen sein, welche jedem Menschen dienlich sein. (Rokopis brez letnice, na videz iz 18 veka. Oménili smo to knjižico že na 176. str. v 5. op. zastran vsebine na kratko. Na drobno (z vsebino vred) opisal je naštete in še nekatere druge „čarovne knjižure“ nemške W. (uttke) I, str. 66—71; malo manj jih je W. II, str. 176—179.

Nemški časnik: „Die bunte Welt“ 1876. str. 650 razglasil je pa med peterimi takimi bukvami tudi te dvoje, ki so vredne posebnega spomina: 6. Doctor Johannes Faust „Magia naturalis et innaturalis der Kabbala u. Clavicula, oder „Schlüssel des Salomonis, aufgefunden im Kapuzinerkloster zu Immenstadt“. (Brez letnice). — 7. „Biblia arcana magica“, das ist das Wunderbuch des Johannes Tritheim, Abt im Karmeliterkloster zu Cöln, handelt von der göttlichen Magie, dem Planeten- u. Geburtseinfluss, der Signatur der Kräuter, Mineralien, Thiere u. Menschen, dem Universalspiritus, den magischen Tincturen u. Arzeneien, Kristallspiegeln, hermetischen Geheimnissen, der künstlichen Lebenslampe, dem Offenbarungsspiritus aus Maithau, dem magischen Feuer u. Liquor, dem *Spiegel* Salomonis, in welchem alle Signaturen der Welt u. alle Geister zu erkennen, der magischen Kugel zur Erforschung des unter der Erde Verborgenen, den Geisterglöcklein, Ring-Ruthen u. Spiegeln, den höchsten Lehren der Magie u. Kabbala sowie den Geheimnissen des Geistes u. der Seele“ (Brez letnice.) Izrecno bodi povedano, da so v tej (7.) knjižuri — tudi rotila (besedila), kako se kličejo različni duhovi, natančen pouk, kako se vzdigujejo zakladi i. t. d.

Zastran Čehov prim. „Ččm.“ 1854, ki ima (str. 530—532) v sebi dolgo rotilo, kako je ravnati, da bi „duh“ (hudič) prinesel zaklad. Narisan je ondi tudi ris („kolo“). Ker treba

„sv. Koroni“ na čast moliti 93 očenašev in ravno toliko češčenamarij, zato je češki napis¹⁾ Grohm. (216) ponemčil tako: „Gebet zur heil. — Corona“ (molitev k sv. Koroni).

„Duhovna branva“ (bramba). Skoraj da neznana je osédobi že ta knjiga, tudi v popačenem koroško-slovenskem narečju pisana: „Duhouna branua, prad²⁾ duhounah inu žuotnah navarnostah sakobart *per sabe nossiti*, u' katirej so močni žegni inu žebranje,³⁾ kateri so od sama boga oznanuani, od te cirke inu S. S. očetou storjeni, inu od Papaša Urbana VIII. unkadani, skuz s. Kolmana poterdnjeni bli, iz nemškigo u to suovensko Spraho sprabernjena, inu drukana u Köln u' tam lete 1740.“ (12°. 180 str.) — Spakedrane besede: *vedno pri sebi nositi i. t. d.* kažejo, da nam je tudi to knjižuro, polno grdih vraž, prištevati „bajilom“, zatrošenim iz nemščine med slovensko ljudstvo. Ko misliš, da je (na 96. str.) že konec, vidiš, da se na 97. začinja: „Duhouna vahta“. Šafařík (132) misli, da je ime kraju „Kölln“ nemara lažnivo. (Prim. tudi Marn. „Jezičnik“ XXII; 28 in tukaj str. 179; 1. op.)

Spisovanje l. 1823. — Iz istega uzroka kakor „Duhovna branva“ spada med „bajila“ tudi iz nemščine na slovenščino preloženo „Spisovanje 1823.“⁴⁾ List (pisan) 4°, na sredi prve strani s preprosto narisanim in pobarvanim razpelom. Pod navedenim napisom neposredno na 1. str. čitaš te besede:⁵⁾ „Spisuanje (sic), katera (sic) je Jezus Christus le tem trem ženam Elizabeti, Brigidi in Megtildi razodeu“ i. t. d. — Potém našteva Jezus (po njihovi želji), koliko je dobil od judov, „žliferne“, kolikokrat je bil udarjen s „pestio“ na usta, kolikokrat na glavo itd. itd. Naposled (na 2. str.) napisano je pa: „Letu se je „žnešlu“ v Jeruzalemu per božjimu grobu (?), in kateri letu per sebi nosi, temu „na more“ škodovati hudič, inu kateri bo tu deržau „nabo“ svojga lona zgubil dovekumai. Amen.“ (Priobčil g. Andr. Gabršček l. 1887 z Livka pri Kobaridu s tem dodatkom, da je v „Spisovanju“ in še v nekem drugem starem prepisu, ki nam ga je poslal, pomešano narečje, celega Tolminskega“ . . . bolško, kobaridsko in tolminsko . . . , in da je v ondotnih gorah premnogo takih prepisov in mnogo drugih praznoverskih molitev, ki prouzročujejo „čuda“ i. t. d.“⁶⁾

1. Bajilom prištevamo po tém takem tudi praznoversko rotenje (rotitve, po starem „rote“) ali zagovarjanje (za-

¹⁾ „Zaklínání ducha, aby peníze přinesl.“

²⁾ T. j. pred (s krivim sklonom) za seboj.

³⁾ Molitve.

⁴⁾ Čital sem nemški izvirnik nekdaž sám.

⁵⁾ V nepravilni bohoričici: sh = š in ž.

⁶⁾ G. poročevalec naj nam oprostí, da smo zbog pretesnega prostora jako skrajšali „Spisovanje“ in pri dodatku še iz posebnega uzroka izpustili — uzrok. Prepis „6 lat. maš“ pride pa na vrsto v drugem predelu.

govore), ki jim pravijo včasih tudi „molitve“¹⁾ pogostem tudi „žegen“, sosebnó če rabijo v dober namén.²⁾

Nekateri zagovori so brez pravega smisla — nerazumljivi, — a baš taki se zdé mnogim praznovércem najboljši. Nekateri so silno stari (podedovani) ter izhajajo bajé iz Égipta (iz Mozesove dobe), ali od Salomona ali pa iz Arabije.

Zagovarjajo zamolklo, roté pa na ves glas — sedaj ponevedoma menda po nekdanjih mislih (praznovérskih), da se zgodi to tudi res, če izreče kdo svojo željo jako živo (s krepkimi in resnimi besedami): to je „žive besede“ moč. Za detinske dobe slišal sem praviti v Metliki tako: Če je v starih časih (ali „v starem testamentu“) n. pr. mati rekla detetu „ti volk“, valje je postalo volk, ali če mu je rekla: „naj te vrag vzame“, mahom je prišel vrag ter odnesel dete.³⁾

Večinoma so zagovori za p o v e d u j o č i, nekateri pa samo pripovedujoči. Oboje bodemo videli pozneje iz različnih primerov, zlasti kedar bodemo govorili o boleznih in dotičnih zagovorih; samo jedno slovensko hočemo priobčiti že tukaj. Povedano bódi samo še toliko, da se jih nahaja med Slovenci mnogo manj nego pri Hrvatih, Srbih, Čehih in Nemcih.

K a č j i s t r u p (kako se zagovarja).

Erjavčeva izjava, ki jo je bil najprej razglasil v knjigi: „Domače in tuje živali v podobah“ a potém v Letop. l. 1883. (337), svedoči, da se nahaja med ljudstvom slovenskim vendar še več zagovorov nego jih znamo, zlasti pa takih, s katerimi se zagovarja kačji strup; ali zagovorniki nečejo praviti svojih skrivnih („čarodejnih“) besed. Vendar je slavni pokojnik hitro po prvi izjavi dobil po dveh mladih rodoljubih tri „besede“ ali zagovore, ki jih čitaš lahko v istem Letopisu. Prvi zagovor rabi zagovornikom po Tolminskem, kedar zagovarjajo kačji strup; z drugim in tretjim zagovarjajo pa po Krasu in po Goriški okolici: *A*) „Kádar se noga izgáne (izvine)“, *B*) „Kádar módras ali zmé piči (uséka)“.

Tudi meni je bilo lepo prositi, (pa tudi nekaj izpod palca izpustiti), predno sem l. 1883. preprosil nekega Slovenca (kroš-

¹⁾ „Molitva“ tudi srbski. („Glasnik srps. uč. dr.“ XXII (1867); 174; sicer pa „basma“ (Zauberspruch, Zauberformel).

²⁾ Iz nemške besede „Segen“, ki pa tudi ni prava nemška, nego iz lat. „signum“ (znamenje). Prim. „Kolomonov žegen“ in pri W. I; str. 72 (110): Feuer-, Fiebersegen i. t. d.

³⁾ Tudi druge „kletve“, pa i „čestitanje“ in „zdravice“ razlagamo si s prvotno véro v „žive besede“ moč. „Trkamo“ pa s kupicami nazdravlja je (napija je) nemara ponevedoma iz istega uzroka, iz katerega (tudi ponevedoma) ropoče ljudstvo še o godovnih slavljenecem na čast. S takim ropotom („trkanjem“) odganjali so namreč (po naših mislih) pognanski naródi nekda j tudi „bése“ (zle duhove) pri zdravicah izmed sebe zato, da ne bi, kakor koli si bodí, naškodili prijateljstvu ali pobratimstvu. Prim. Letop. 1885; 182.

njarja), ki je bil od Strug na Kranjskem doma, da mi je povedal (narekoval na pamet) ta zagovor „za kačji strup“.

„Stojf, stojf silna škala, na ti škali stojf sv. Jošt in „sv. Šempavz“¹⁾. Le-ta žival (ali ta kristijan ali to govedo) je popaden[-a, -o] ode hude živali. Prosim, prosita Očeta nebeškega, de ti živali (ali temi kristijani ali temu govedu) ne smé nič škodit', kakor otók²⁾ gor, takó dol“.

„Zdaj moram pa molit 7 očenašev in 7 češčenas'marij na čast sv. Jošti in sv. Šempavzu in na čast Materi božji in smiljenemi Jezusi. Kjer je žival ugriznjena, tam se more (še pred molitvijo) križ narediti s palcem: v imen' Boga očeta in sina in sv. duha. — (Amen' pa ne.) Nato sebi križ t. j. 3 križe: na čelu, na ustih in na prsih kakor poprej. — (Amen' pa spet ne.) Potém še-le se moli zgornja molitev na tihem, 7 očenašev in 7 češčenas'marij pa na glas. Po teh 7 očenaših in 7 češčenas'marijah moram narediti spet po rani križ (t. j. 3 križe brez „Amen“), tako tudi sebi križ (ali 3 križe „kakor s početka, pa spet nič „Amen“). V 24 urah mine najhujši otok. Toliko da človek izmoli, pa začne otekline že oplahovati. „Jaz sám“ — rekel je — tega nisem prav verjel poprej, pa sem se prepričal že prvič pri neki kozí, ki jo je bil gad na paši „ugriznil“ v jezik, in ta ves otekel. Ko sem bil pa molitvico i. t. d. izmolil, oplahnil je brž tako, da se je videlo.“ Tako je, kakor se je hvalil, pomogel od kačjega strupa tudi neki ženski (udaljeni) samo s kruhom, nad katerim je bil izmolil tisto molitev. „Zavžila je samo tisti kruh ter ozdravela popolnoma“. Tako se je pohvalil namreč zopet — sám.

2. Včasih pa ne zadoščuje „zagovor na besede“, nego da bode jačji ter pomagal za dlje časa ali celó za vavek (zmeraj), treba ga zapisati. Pismeni zagovori so bajila za t. j. zoper vse, kar bi moglo človeku naškoditi na telesu ali zdravju in na njegovi (pozemeljski) blaginji sploh; odvrtaajo posebno bolezní (pri ljudeh in živini), ranjenje, čare i. t. d.

Hrvatje in Srbi pravijo pismenemu bajilu ali zagovoru „zápis“, Nemci pa s tujo besedo „Amulet“³⁾ ali „Talisman“⁴⁾. Ako hoče človek, da bi ga čuval zápis kakega zla: bolezní i. t. d., móra ga nositi vedno s seboj, a zlasti na golem životu:

¹⁾ Sv. Šempàs, tudi Šenpàs = Sanctus Passus. Po tem svetniku krstili so tudi kraj „Šenpàs“ (nemški „Schönpass“!) na Goriškem. Mislim, da je tudi v Letop. 1883 v tolminskem zagovoru „sv. Šempav“ = „sv. Šenpàs“ (a ne sv. Pavel).

²⁾ ó = u (otók)

³⁾ Iz arab. besede „hamalat“, abbildliches Anhängsel. (Sepp. II; 196.)

⁴⁾ „Tal“ znači v sanskrtu „nositi“ [zato ker se po navadi nosi na životu]. Gl. Sepp. II. 196 (3. op.). Tur. Talisman je pa naravnost iz perz. „talisme“.

na prsih i. t. d. V Bosni in Hercegovini navezovali so za turške vlade¹⁾ „zapise“ celo živini na rogove.

Po katoliškem delu Hercegovine nosijo deca na kapah tako obilo zapisov kakor drugod po „dinarski pokrajini“²⁾ Zapis je listek, na katerem je napisana ali pa natisnjena kakšna molitvica, ki se deva v usnjeno ali platneno možnjico ter nosi na bolnem delu telesnem.

Zanimljivo je dr. L. Glik v „Glasniku zem. muz. u Bosni i Hercegovini“ g. 1890. (45—55) opisal „Hamajlije“³⁾ i zapise u narodnom lekarstvu Bosne i Hercegovine“. Ondi čitaš n. pr. (str. 47.):

„Pošto (ker) zapisi uopće (v obče, sploh) mogu da brane od svake nezgode, to onda nema ni bolesti, od koje oni ne bi mogli očuvati“.

„U glavnom na svakom zapisu, prema vjeri (po veri) onoga koji je (ga) nosi, treba da ima ili molitvica, ili jedna rečenica (rék) iz biblije (sv. pisma), evandjelja ili kurana⁴⁾, ili ime božje, znamenje krsta (sv. križa), ili slika kakvoga sveca“ (svetnika) i. t. d.

„Više puta (večkrat) svemu tomu nema ni traga (sleda), već bude i takih stvari zapisano, kojih niko ne razumije. A Bošnjak i Hercegovac vjeruje u zapis i ne znajući, šta je na njemu zapisano; jedno zato, što misli, da je to svetinja (sveta stvar) i da zato mora pomoći“.

O tej priliki naj vzamemo v misel i to, da je hotel Serenus Semoniens⁵⁾ mrzlico odganjati s čudnim napisom, t. j. z nerazumljivo, rekli bi s t r a š n o besedo „Abracadabra“ (izr. Abrakadabra), ki jo treba napisati na tri ogle in potlej nositi o vratu:

A b r a c a d a b r a
 A b r a c a d a b r
 A b r a c a d a b
 A b r a c a d a
 A b r a c a d
 A b r a c a
 A b r a a
 A b r a
 A b r
 A b
 A

(Se drugače se ta beseda
 lahko napise na tri
 ogle.)

¹⁾ Morda delajo to prostaki že dandanes?

²⁾ „Im dinarischen Gebiet“. (Dr. M. Hoernes: „Dinarische Wanderungen“. Wien 1888; 113.)

³⁾ Turška beseda, ki jo Vuk (802) tolmači tudi z izrazom „zapis“ i. t. d., nastala je iz arabske: „hamala“, obesiti (hängen, umhängen).

⁴⁾ T. j. iz korana (pri Turkih). I. N.

⁵⁾ „Serenus Sammonicus, cesarja Gordijana učitelj.“ . . . piše Ottov „Slovník Nauč.“ 1898; 77 p. b. Abracadabra. Nekateri trdijo, da se je izmislil te skrivne besede cesarja Septimija Severa zdravnik za mrzlico, češ da se bode zbala mrzlica te strašne besede ter jo popihala pri tej priči. („Biblioth. der Unterhaltung und des Wissens“ V. zvezek 1877; 273.)

Ta čudna beseda rabi kot pismeno bajilo ali 'zapis' še danes tudi Nemcem. (W. I; str. 75.)

Za primer (vérskih) zapisov „istočno-pravoslavni“ priobčuje se iz navedenega „Glasn. zem. muz. i. t. d.“ (48) ta zapis, ki pravijo, da pomaga v boleznih sploh:

HC	HXC
H	KA

(Pod tem znamenjem čitaš v cerkveno-srbskem jeziku zapisano):

„Vo imja otca i sina, i duha svjatago. Amin! Kresta Tvojego gospodi životvornago imže smrt pogibe i mertvi oživotvoreni biše Božestvenim znamenjem i ninje iscjeli boljščago raba (služabnika) Tvojego (I. I.), jakože pri Jeleni umeršuju djevicu“.

Na str. 49. istega „Glasnika“ čitamo tudi mično razpravo o turških („muamedovskih“) zapisih, na katere pa zaradi pretesnega prostora samo opozarjamo — zvedljive čitatelje.

Kako trdno pa veruje Turčin v zapise, svedoči nam ta zgodbica: Ko so „naši“ v Bosni dražili nekega „bega“, da bi ga bili ustrelili, da se ni „predal“ za časa, odreže se mož oblastno: „Jok (ne), jerbo čuva me hamajlija“. Pokaže jim jo, a hitro zopet skrije. (P. u. p.) Slišali bodemo skoraj, kako se je varal!

Hrvati pravijo zapisu tudi „božak“. Dalmatinci čislajo posebno „veliki zapis“. M. Pavlinović: „Razgovor“ 1876; 14).

Staroslovenski se je „amulet“ zval „hranilo“¹⁾; osédobi rabi pa slovenskemu ljudstvu po nekaterih krajih za tak pomén tujka „škapulir“ ali po Levstiku (gl. Dun. „Zvon“ 1870, str. 312) „skapulir“²⁾.

Po národni veri misli slovensko ljudstvo nekoč, da brani („varuje“) človeka škapulir vsake nesreče ali nevarnosti. (Tržič in Kostanjevica p. u. p.), oziroma „vsake nesreče na duši in telesu, posebno tudi tega, da ne more postati hudo-delec“. (Okoli Konjic na Štajerskem. P. u. p.)

Kako se posmehujejo sedANJI razsvetljeni zdravniki preprostemu ljudstvu, ki veruje še v „zapise“ ali „škapulirje“; v XVI. veku zapisávali so pa take „zapise“ še tedANJI —

¹⁾ Grški *φωλακτόν*; prim. stsl. „hraniti“ *φωλακτείν*, custodire (čuvati, varovati). Mikl. Lexic. 1096.

²⁾ Po Ducange-u iz starovečne latinščine: „scapolare“, ki znači uprav „naplečnik“, Scapulier (Schulterkleid der Mönche); ital. sedaj tudi „scapolare“, ki nas spominja glagola „scapolare“ (rešiti, osloboditi).

³⁾ Neki Slovenec (od Strug pri Ribnici domá) odgovoril mi je pa, da nosijo „ondukaj“ (ženske) škapulirje samo zato, ker je to nekaj božjega“. Prim. hrv. „božak“.

zdravniki sami ter jih priporočali, rekši, da so „čudotvorna“ zdravila. — Sv. treh kraljev imena, zapisana na papir in obešena na vrat, priporočali so za „pádečo“ (božjast). — Z besedami: „*Galbes galbat, galdes galdat*“ (zapisanimi tudi na papir) zdravili so bolne zobé. — Za besnost zapisavali so pa te čudne besede: „*Hox, pax, max, Deus admiar*“ na jabolko, ki ga je bilo bolniku snesti i. t. d. i. t. d. (Dr. L. Glik: „Glasn. zem. muz. u Bosni i Hercegovini 1890, I knj. 47.)

Na Nemškem (in to na Virtemberškem) zapisujejo take čarovne zapise („Zauberzettel“) še dandanes — čujte, čujte! — nemški učitelji ter si prislužijo s tem obilo cvenka. Dajó jih tudi tiskati na debelo, kedar je velika sila za-nje. Ko je bila zadnja nemška vojska z Danci, kupovali so si nemški vojščaki v Hamburgu na stotine in stotine takih zapisov, ki so jih odhajaje na vojsko nosili s seboj ter celó goltali (požirali) jih, da jim ne bi mogla naškoditi ni puška, ni sablja i. t. d.¹⁾ — Tako je l. 1859. (o vojski na Laškem) dajal neki nemški knjigar tudi takih zapisov med ljudí t. j. med vojščake s tem poukom, da se ónemu, kateri bode govoril napisane besede, ne bode kar nič bati ni telesne, ni smrtne nevarnosti²⁾. (W. I; str. 75.)

Po Dolenji Avstriji je med (nemškimi) kmeti taka navada, da če potrdijo kakega mladeniča za vojščaka, gre mati brzo poté s kakim obeskom (Umhängsel), navadnemu škapulirju podobnim, v cerkev, kjer ga dá blagosloviti ter obesi na to sinu tako, da ga nosi o vratu na golem životu v ta namen, da se mu ne bi zlasti na vojski primerila nikaka nesreča. (P. u. p.)

Nekateri roditelji iz iste nemške dežele hodijo pa s sinovi še pred vojaškim náborom kam na božjo pot, največ v „Marijaceľ“, kjer si omislijo svetih podobíc — ali pa tudi svetinj (bronastih in srebrnih), ki jih morajo potlej sinovi nositi o vratu spredaj, viseče na gola prsa. (P. u. p.) Take svetinje nosijo, odhajaje v prvo vojaško službo ali pa na vojsko i mnogi Slovenci, Čehi, Moravci in Čehonemci — vsi v poprej omenjeni namen. (P. u. p.)

Novinci češki okoli Budejevic devajo si istotako, odpravljaje se uže v prvo službo vojaško, Marijaceľjskih podobíc (papirnatih) v klobuk. (P. u. p.)

Pa tudi pri ranjenih in mrtvih Francozih nahajalo se je za poslednje francosko-nemške vojske (l. 1870. in 1871.), kakor so poročali različni novičarji, dosti „škapulirjev“, ki po tém takem niso pomagali — kar nič. „Istotako nahajali smo, pra-

¹⁾ „Um sich schuss- und hiebfest zu machen.“

²⁾ — „deren Hersagung vor aller Leibes- und Todesgefahr vollkommen sichere.“

vil mi je neki hrvatski častnik, „o zadnjem vstanku v Bosni in Hercegovini l. 1878/79. i pri mnogih ubitih Turkih in poturčenih Slovanih dosti „zapisov“ ali „amajlij“ (= hamajlij).

Da se delajo taki škapulirji („zapis“ ali hamajlije tudi med Srbi, pričajo besede Vukove „hamájlija od puške“ v „Rječniku“ 1852, na 802. str. p. b. Хамаяија“.

Zapis, da ne more (kakor kvasijo) človeku naškoditi ni puška, ni sablja (= nijedno orožje), zložen je pri Nemcih iz posameznih črk brez kakega pomena; n. pr.: XXX b. X Y. XXXX. E. H. XXXX.¹⁾ Tudi znane štiri črke: INRI (Jesus Nazarenus rex Judaeorum), ki jih čitamo na sv. križu ali razpelu, zlasti če se zapišejo navskriž $\begin{matrix} I \\ N \\ R \\ I \end{matrix}$, rabijo Nemcem za bajilo, tako tudi peterokot („morska noga“²⁾ in po tri narisani istosredni (koncentrični) kolobarji, t. j. kolobar narisani v kolobar z imeni sv. blagovestnikom (evangelistom) z mnogimi brezmiselnimi besedami, med katerimi se nahajajo tudi besede: „sator, arepo, tenet, opera, rotas“. A teh 25 črk dajó — vsaj pred l. 1860. dajali so po nemških deželah uživati tudi živini, da ji ne bi naškodila kakova čara. (W. I; str. 75 in 76.)

Ako čitaš besedi: „rotas“ in „arepo“ nazaj, dobiš zopet: sator, opera; „tenet“ ostaja tenet, čitaj ga naprej ali pa nazaj. — Vredno je spomina, da se je zatrosil ta tuji „zapis“ tudi med srbski narod, samo da izgovarjajo Srbi po svoje „šator“ nm. „sator“, torej tudi „rotaš“ namesto „rotas“, in da jim rabi ta zapis kot „basma“ (zagovor), kedar „glava boli“.

Dotikajoč se glave bolnikove reče se trikrat:

Tudi čitajoč
n. pr. vrste od
zgoraj navzdol,
ali pa od zdolaj
navzgor, —
čuješ iste
besede.

Š	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	Š

„Tenet“ ostaja
tudi na ta
način zmérom
„tenet“.

Čudno je pa, da mislijo preprosti Srbi, da so to imena hudobnih duhov („nečastivih duhova“¹⁾), ki so morda v člo-

¹⁾ Prim. (W. I; str. 77) še „sladko ime Jezus“ J. $\begin{matrix} \text{I} \\ \text{S} \end{matrix}$, z dolgo molitvo (nemško), v kateri se našteva na drobno vse orožje, katero naj ne naškodi človeku.

²⁾ To je nemški „Drudenfuss“ — Srbi zovejo to znamenje na pet oglov „Solomonovo slovo“. (Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 184); nekateri zamenjavajo pa ta peterokot s šesterokotom — Gl. Vuk: „Rječn.“ 1852; 700.

veškem telesu. (M. Gj. Miličević. „Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 173.) V rusk. „sborniku“ XVII. veka čita se pa, da je to premodrega kralja Salomona (!) umotvor („pečalj“). N. Saharov: „Skazanja russk. nar.“ I. (2. kn.), 45.

Kdor zna latinski, óni ugane lahko, da je ta „zapis“ umetno zložen iz lat. besed: „Sator tenet opera“, ki jih treba čitati tudi „nazaj“ t. j. od prave na levo i. t. d.

Živ krst ne sme torej trditi, da je bil (z mnogimi drugimi „zapisi“ vred) tudi ta zatrošen iz jutrovih dežel: iz Egipta, Arabije i. t. d.; res je pa, da se je mnogo takih stvarij med druge narode evropske zatrosilo iz — nemških knjig. Spominjam se o tej priliki, da sem ta zapis pred mnogimi leti prvič čital v neki nemški knjižuri.¹⁾

Med srbski narod zasejalo se je pa mnogo praznoverskih zapisov in drugih pismenih bajil namesto pravih (prirodnih) lekov ali zdravil za različne bolezni . . . tudi iz grških knjig, a sôseb iz takozvanega „Lječebnika“, ki je bil preložen z grščine na starosrbski jezik.²⁾

Ker prostak (praznoverec) prisvaja večjo moč zapisom s tujimi ali nerazumljivimi besedami, zato rabijo prebrisani sleparji pogostem tudi hebrejska imena Bogu: Adonai, Elohim, Šadai i. t. d. (W. I; str. 78).

Z jugoslovanskimi „zapisi“ vred so tudi nemški različne podobe; za „škapulirje“ rabijo pa Slovencem, a sôseb Slovenkam po navadi „svete podobe“ (podobice svetnikov) na krpici kake tkanine: platna, sukna, svile i. t. d.).

Da so **sv. 3 kraljev** imena i. t. d., napisana na znotranjo stran hišnih vrat po mnogih krajih slovanskih in neslovanskih, „bajilo hiši na obrambo,“ povedali smo že leta 1886. (95).

Zle oči ali **hudobno oko**. Belokranjski: „zločeste“ ali „slabe oči“. (Letop. 1893; 40), „slabe oči“ tudi na Krasu (Letop. 1879; 127 p. b. „runda“); „grde oči“ (v Metliki), „hud pogled“ (pri Kršk.), slab pogled (Trž. okol.), poreden pogled (pri Trgu). Nekaterim Slovencem rabi potujeni izraz „žleht (!) oči“, a meni namesto njega: „zle oči“, zato ker pravijo tudi nekateri Hrvatje (kajk.), Srbi, Čehi in Poljaki „zle oči“ . . . uprav pravijo m. m. Čehi *zlé oči*, Poljaki *zle oczy* ali *zle oko*, = nem. „der böse Blick“, „das böse Auge“; ital. „mal' occhio“ ali „occhio cattivo“ (napol. „jettatura“); gr. *ὄφθαλμός πονερός* (hudobno oko); lat. „fascinus“ ali „oculus

¹⁾ Če se ne varam, zvala se je: „Der Zauberkünstler“. Čital sem jo med l 1840. in 1843. Naročil sem si jo bil iz Novega mesta z drugimi knjigami vred pri nekem starinarju Ljubljanskem.

²⁾ Gl. „Narodne Novine“ (Zagreb.) 15. maja 1878, br. 114 na 3. str. Vemo, da je dosti takih „molitev“ tudi v „trebniku“ (pravoslavnem ritualu). —

obliquus" (M. Busch 1877; 287); rus. „durnoj“ ali „nedobryj glaz“ (Afan. I; 173; stsl. „prizorъ očesъ“ t. j. cerkveno-slov. (Linde p. b. „uroki“.)

Vera v to bajilo (čaranje s samim pogledom) sluje kakor med Slovenci, tako i med drugimi Slovani, dà med vsemi narodi evropskimi in zapadno-azijskimi, ne samo arskega, nego i sémskega plemena. (M. Busch 281). Za isti pomén nahajamo „grozni pogled“ (ghoram čaxuh) uže pri nekdanjih Indijancih. (Atharva Veda XIX; 3, 3 Prim. Grohm. „Abrgl.“ 155).

Ako pogleda človek *zlih oči*, t. j. tak, kateri ima „zle oči“ ali „hudobno oko“ človeka ali pa živinče, a sóseb dete ali mlado živinče, *uróči* ga pri tej priči: človek dobí (ima) úroke,¹⁾ uróčen je, kar se mu zna po tem, da ga boli glava, da omedleva, omedlí . . . in umreti ali poginiti bi mu bilo, ako mu ne bi pomagali ter pomogli za časa.

Slovensko ljudstvo misli sploh, da boli od úrokov glava. „Če kdo koga močno v obraz pogleda, ga s tem ‚vurči‘, da ga začne glava boleti.“ („Črtice 242). Prim. tudi pri Murku p. b. „vúrok“.²⁾

Na kratko: različne so bolezni in nesreče, ki jih prisvajajo po svetu zlim očem ozir. urokom³⁾

A čudno, da so nekatera plemena slovanska zábila „zlim očem“ . . . ime ter znajo samo njihov učinek, njihove posledice: uroke.⁴⁾

Razlaga se ta učinek ali posledek takó: Mislili so si nekdanji narodi, ter mislijo še mnogi sedanjí, da ima zavist (nevoščljivost) zarad kakega drugega človeka sreče (sosebno pa lepote) tako moč, da neugodno deluje na-nj ali pa na kako stvar njegovo, katero mu kdo zavida, in da je zlasti oko, ki prenaša zavidljivi občutek (zavist) na kakšen predmet.

¹⁾ Stsl. uroki; rus. uróki (Dalj, Pawl.), nsl. urok, največ pa uroki (štajsl. vúrok, Mko., vúroki, tako i belokr., kakor ‚vuhó‘ nm. ‚uho‘, zato tudi vuročiti, štajsl. vúrčiti („vürčiti“), *uróčen* štajsl. vúrčen („vürčen“); blg. in hrv. uroki in uroci; srb. urok in uroci; p. uróki; č. ourok. uřknutí, uhraničivost; česk-slov. úrek in úrok (Bernol.); nem. das Beschrein, Berufen, (tudi „Verschreien“, „Uebersehen“), „Vermeinen“ i t. d.

²⁾ Nemci pravijo: „Der böse Blick wirkt Krankheiten bei Menschen und Vieh, besonders Kopfschmerz, Abmagerung, Weichselzopf, Verkrüpplung, selbst den Tod.“ (W. II; str. 153).

³⁾ Prim. Afan. I, 173; Saharov I (2. kn.), 53; „Ččm 1856; 60; Grohm. 155 (1117); Kolbg: Pokucie“ III, 132 (2) in „Lud“ 1874, VII, (cz. 3) 93.

⁴⁾ Nekateri so pa zábili izraz: „uroki“ ter rabijo kako drugo besedo; n. pr. mnogi Rusi pravijo samo: „s glazu“ ali „s glaza“ (z očes ali z očesa — namreč: z lo). Gl. Saharov I (2. kn.) 53. — Afanasjev govori (I. 173) samo o boleznih itd., ki jih uzrokuje „durnoj“ ali „nedobryj glaz.“ Tudi Slovaku P. Dobšinskemu rabi (6) namesto besede „urek“ ali „urok“ sama „choroba“ (bolezen).

Bavarci zovejo ta pojav še dandanes „verneiden“. „Zavisti“ navaja tudi stara srbsko-cerkvena „molitva o[ta] očes prizora sireč[er] za uroci mladencem.“ („Glasn. srps. uč. dr. 1867; 181—182). — Zle oči so zavidne. („Nedobryja glaza sčitajutsjá zavistlivymi“) piše Afan. I; 175.

Iz prvine bilo je torej „zlim očem“ za uroke treba — zavisti; osédobi mislijo pa s Slovenci vred i drugi slovanski in neslovanski narodi, med njimi tudi Nemci,¹⁾ da škoduje človek *zlih očij* tudi nehoté, najsi ni pogledal kakega drugega človeka ali živinčeta i. t. d. iz zavisti.²⁾

Strinja se s tem óna v L. 1893 (40) navedena „belokranjska“, ki veli: „Če pogleda tak človek³⁾ človeka (ali pa živino) in si [samo] pomisli, da je lep“ torej osédobi brez kake zavisti, „omedlí óni, katerega je pogledal.“

Nekateri Srbi pa mislijo, da morejo biti uroki dvoji: od *milosti* in od *zavisti*. (Glasn. srp. uč. dr. 1867; 180.)

Da „strašno škodí *hudočno oko*, verujejo Slovenci sploh tudi po Goriškem. („Arkiv“ 1854; 283.)

Tudi na potu more nahuditi „poredni pogled“ (= hudočno oko). Če te sreča človek „porednega pogleda“, pa te samo pozdravi ali vpraša, — kam si se namenil . . ., pokvaril ti je srečo, t. j. oni dan ne bódeš srečen in ne mine ti brez kake god neprilike. (Pri Trgu ali Kostelu na Kranjsk.; p. u. p.)

Beli Kranjci mislijo, da dobí „zločeste oči“ samo óni človek, kateri je *pridojén*⁴⁾ t. j. če ga je mati že odstavila, pa počne drugič sesati“. Ta vera je tudi med štajerskimi Slovenci („Črtice“ 243), med Slovaki (Dobš. 6) in med Poljaki (Kolb. „Lud“ VII, cz. 3; 93⁵⁾).

Je pa še več drugih uzrokov. „Uroke napravi posebno lahko pogled takih ljudij, katerim so obrvi zraščene.“ Tudi po nemško-koroški vraži takó. (W. II; str. 153.) Nekateri slovenski Korošci pa trdijo, da ne morejo otroci nikdar dobiti „urok“, nikor odrastli („odraščeni“) ljudje, temveč le mlade živali. (Rož. Zap. K. Pečnik.⁶⁾)

Vlaško-moravska vera pa uči, da prinese nekateri človek že sabo na svet „zle oči“. Kar tak človek pogleda, vse ureče („ufkne“). Kulda 1856; 131 (Grohm. 155).

¹⁾ W. I, str. 80; W. II, str. 153; M. Busch 287.

²⁾ Kakor prisvajajo nekateri Slovenci zle oči vsem Ciganom, tako jih prisvajajo drugi narodi kakemu drugemu plemenu ali ljudstvu. Tako se je godilo tudi nekđaj. (Gl. ondi.)

³⁾ Gl. tñ 7. odstavek!

⁴⁾ Smelo bi se prav po naše reči tudi *pridojénec*“.

⁵⁾ Po češki vraži bóde pa tako dete potlej — mora. (Ččm. 1853; 473.)

⁶⁾ Z Notranjskega zvedeli smo doslej samo toliko, da je vera v uroke še živo zakorenjena tudi onđod. (P. u. p.)

Da se dajo po belokr. národni veri uročiti tudi nežive stvari, n. pr. vino, čitamo v Barlétovem spisu: „Iz národne zakladnice“ (L. 1893; 41). To se strinja popolnoma s pogansko vero rimljansko, po kateri je bilo móči uročiti n. pr. tudi vrte in stanovališča,¹⁾ spomenike, vrata, zidovje, ščite, posodo i. t. d. (M. Busch 290—293.)

Tudi po češki veri móči je uročiti („uhranouti“) ne samo ljudi in živino, ampak tudi stvari. (Ččm. 1853; 480), po moravsko-vlaški . . . sosebnó jedí. (Kulda 1856; 131.)

A kakšne so uprav „zle (zločeste, slabe i. t. d.) oči“? Po besedah:

„Poknile mu črne oči“

v Belokranjskem zagovoru (L. 1893; 41) sodil bi človek, da morajo biti „črne“. — Pa temu ni tako. Vsaj med srbskimi vražami („basmami od uroka“) v „Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 179 čitamo, kako ugiblje bajalica, „od kakvih je očiju urok došao: ili od plavih, ili od crnih, ili od zelenih“ . . .

Vendar prišteva tudi ruski narod zlim očem po barvi sosebnó črne oči: „Bojsjá (boj se) černago . . . glaza (očesa); černyj glaz — opasnyj“ . . . (Afan. I. 173.²⁾ Prim. nemško: „Menschen mit dunklen, stehenden, tiefliegenden oder geröteten und schlimmen Augen, besonders ‚alte Weiber‘³⁾ und Juden, vor allem natürlich die Hexen haben den bösen Blick; eben so Menschen, deren Augenbrauen zusammenstossen.“ (W. II; str. 153.) Prim. M. Busch 311, kjer čitaš i to, da prisvajajo Švabi čarovnicam prekaste oči („schielende Augen“).

Čeh pa veli: Ureče lahko vsak, kateri pogleda človeka pisano („se strany“) ali pa z neumitim obličjem. (Ččm. 1853; 480.)

Tudi po nemški vraži dobi človek, kateri se zjutraj ne umije, huđega pogleda moč. Dolenje-avstrijski kmetje ne puščajo nobenega tujca z neumitim obrazom v hlev, ker se bojé, da ne bi (z nesnažnimi očmi) urekel živine (M. Busch 310).

Kako se preganjajo uroki? Izmed premnogih pomočkov, zdravil ali „vraštév“⁴⁾ slovenskih in drugih — navedemo naj jih

¹⁾ „Horto et foco contra invidentium effascinationes (dicari videmus in remedio satyrica signa)“ piše Plinij.

²⁾ „Nedobrymi očami sčitajutsjá: a) kosiya (prekaste); b) vygljadyvuščija iz-za boljših (velikih) nahmurenyh brovej (obrví); c) černya i. t. d.“

³⁾ Tudi poljska (Linde p. b. uroki).

⁴⁾ Po navadnem preglasju večine slovenske namesto: „vračstvo“. Gl. pri Murku: vrač, Arzt; vračstvo (vračitvo), Heilmittel, Arznei, Tudi starosrb. je ‚vrač‘ = zdravnik (medicus); a sedanjim Srbom in Hrvatom je ‚vrač‘ = Wahrsager, Hexenmeister (Vuk) ali Seher, Magier (Fil.) Prim. Mikl. Lexic. 1862—1865; 76.

samo nekoliko; kajti da hočemo naštetí vse, kolikor smo jih nabrali, — pobrali bi nam preveč prostora.

Na prvo mesto hočemo postaviti *vrašstvo*, ki rabi najbolj Slovencem in drugim Slovanom. To ti je kupica (ali skleda . . .) čiste ali mrzle vode in nekoliko živih (žarečih ali gorečih) oglov = voglenov — brez dodatkov ali pa tudi z dodatki. Po navadi jemljó po tri ali pa tudi po več oglov.

(Naštevali bodemo vraštva navmes: za uroke, ki niso še nastali, in za take, kateri so že nastali.)

Kedar misli Slovenka, da ji je dete uróčno, vrže v kupico vode hitro tri *žive* ogle. Ako se usedejo na dno, znači to, da je dete res uróčno. Brez zamude umije mu skrbna mati s to vodo najprej obraz, dá mu je tudi nekoliko piti, ostanek (z ogli vred) pa izlije. (V Kostanjevici in po drugih krajih slovenskih. (P. u. p.) Vendar náčin ni povsod jednak. Po tri žive oglene („voglene“) devala je v kupico vode . . . tudi pok. mati (Bela Kranjica) ter umivala detetu z óno vodo hitro ves obraz, a piti mu je ni dajala, pa je vendar odlaščalo mahoma uróčnemu detetu.

Štaj.-slovenski náčin. „Posebno oster pogled napravi celo odrastlim uroke, ki se pa lahko brzo odpravijo s tem, da se trije žareči ogleni vržejo [samo] v kupico mrzle vode; tri oglene je treba potém vreči v tri sobine kote.“ („Črtice“ 242.) Prim. ondi še več načinov „s kupico ali skledo vode in s tremi ogleni“ — brez dodatkov in z dodatki.

Posebno zanimljiv je ondi (prvi) náčin (z dodatki), po katerem treba vzeti skledo čiste vode in v njo dati tri ključe, tri žlice, troje vilice pa tri oglene. Če potonejo vsi trije, tedaj si mislijo, da je uróčil „ded“; ako pa ogleni zelo cvrčijo, in se ne vsedejo vsi na dno, tedaj je „baba“ kriva. Tri oglene moraš potém v tri kote vreči i. t. d., potém je pa dobro.

„Če ogleni plavajo, je óčitno znamenje, da dotični bolnik nima urokov, ampak drugo bolezen“ . . . (Ondi 243.)

Rus. Vzemi nepite, nenačete vode,¹⁾ iz peči tri ogle („ugoljka“) in pribavi „četrtkove soli“.²⁾ Vse to deni v kupico, dihi nad njo trikrat, potém pljuni trikrat v stran. Potlej iznenadi brizgni bolnika trikrat, daj mu trikrat [iz žlice] srkniti („hlebnuts“), utiraj prsa proti srcu; glej, da se mu bode obličje drgnilo z robačo, a ostalo vodo izlij pod podboj („prítoloku“) . . . Prim. N. Saharov: „Skazanija ruskago naroda.“ I. (1841); 2 kn., 53. Saharov misli, da se je vse to v ruske kraje zatrosilo iz jutrovih dežel.

¹⁾ „Vody nepity, neotvédannoj ni këm.“

²⁾ T. j. velikega četrтка soli, na poseben način pripravljene; ž njo jedó Rusi o veliki noči tudi jajca. (Dalj p. b. „četvergova sol“; IV. 619.)

Češki način. Najprej se reče trikrat:

„Svatý, svátý svatý
Pan Bůh zástupu!

Potém vzemi kupico vode, vrzi vanjo živega oglja in govori:

Uřkla-li tě panna, pomahej tě (sic) sv. Ana;
uřknul-li tě mládenec, pomahej tě sv. Vavřinec (Lovrenec);
uřkla-li tě žena, pomahej tě sv. Magdalena i. t. d.

Daj nato bolniku te vode piti, umivaj mu ž njo lica in roke, a drgni ž njo žile. (Ččm. 1860; 58.)

Ako je kdo uróčen, pa se ne vé, kdo ga je urekel, vzame se (da bi se zvedelo) kupica vode, vrže va-njo štiri žive voglene. Če potone („potopi-li se“) je eden, bil je — moř; če potoneta dva — bila je žena; če potonejo tri — mladeneč, . . . štiri — deklica. Da bi se pa tudi pomoglo uročencu, reka se h krati: „Uhranula-li te žena, pomoz ti sv. Ana; uhranul-li tě muž, pomoz ti sv. Duh i. t. d.“ (Ččm.“ 1853; 480.)

Srbska bajalica dne pred-se „čanak“ (leseno skledo) „nenačete vode“ . . ., a na lopatici („vatralju“) vzame dosta živega oglenja („živa ugljevlja“) pa s kleščami kuhinjskimi ali pa „vrhom od noža“ oglen za oglenom spuřča v vodo namenjajoč („namenjujući“) t. j. vprařaje se, od kakih oči so uroki („od kakvih je očiju urok dořao“), ali od „plavih“, ali od črnih ali od zelenih, pa kateri oglen pade uprav na dno, takih oči moř ali žena urekel (urekla) je bolnika. Zdaj ugiblje, kdo je urekel. Tačas maha s kleščami navskriř po vodi . . . „zeva“ in govori razne zagovore („basmé“), a največ tako: „Idi, boljo (bolečina) i u goru (hosto) i u vodu, u visoke visine, u duboke dubine, (globočine), gde pevac (petelin) ne peva, gde koka ne kakoče“. („Glasn. srps. uč. dr.“ 1867, 179.)

Prim ondi (181, 8) in Krajinski način, t. j. kako v Krajini [Negotinski¹⁾] odganjajo „urok“ ali „prostrel“ z živim oglenjem, vodo in bosiljkom ónemu, kateri je že „prostreljen“ t. j. uróčen.²⁾

Poljaki (krakovski) „oddelujejo“ tako: V posodo polno vode vržejo se tri kosčki rženega kruha („žytniego hleba“) in tri žareče ogle („żarzące się węgle“). Če utone („utonie“) kruh, urekla je baba poprej; če pa oglje, urekel je moř. Uročenec („urzezony“) utira si zdaj po tem takem oči s spodnjico (indro) ali pa s spodnjicami (sviticami). Razen tega bolnik malo te vode pokusi, ostalo pa izlije na ognjiřče i. t. d., i. t. d. (O Kolbg. VII; cz. 3, 93.) Nekod pa devajo po 7 oglenov in 7 kosčkov kruha v skledico vode. (Isti III; 94); a nekateri

¹⁾ Gl. Vuk. rječn. 297 p. b. „Krajina“.

²⁾ Po Iv. Filipoviću je pa „prostrel“ = Miltzbrand (vranični prisad ali črnnica) i. t. d.

mečejo v kupico [mrzle] vode živih oglenov — nešteti. (Varšava, Przemysł i. t. d. P. u. p.)

Videli smo v vseh naštetih slučajih, da treba, kakor smo rekli, čiste (ali mrzle) vode; da pa ne ostane na cedilu latinski pregovor: „Nulla regula i. t. d.“, kuhajo v nekdanjem ‚Bidžovskem‘ okrožju na Češkem vodo in mečejo va-njo oglja samo zato, da bi zvedeli, je li dete uróčno ali pa ne — na znani način. („Květy“ 1846; str. 187); Grohm. 155 [1126].

V izjemo (izimek) spada i to, da zadovolévajo¹⁾ Dobravičani samo z jednim „gorečim oglom“. Prim. L 1893; 40 (1).

Po čeho-nemškem načinu treba v kupico vode hitati celó po 9 kosčkov kruha in po 9 oglov, poté pa iz kupice piti na križ t. j. na štirih mestih njenega roba in ostalo vodo izliti na tečaj (pri vratih). Grohm. 156 (1129). — Zadnje besede spominjajo nas ruskega načina, po katerem se ostala voda izlije pod podboj.

Bolgarski način. Bolgari v Tatar Pazardžiku in njegovem okrožju v Traciji — ovijó otročnici glavo z belim platnom, da je ne bi kdo urekel. — Ako je pa n. pr. dete že urečeno ter se začne jokati, denejo tri oglene najprej na opeko („kepenuga“), a poté ga pokadé z brinjem. Še-le poté vržejo 3 oglene v skledico vode, umivajo s to vodo detetu obličje, dajejo mu je malo v usta . . . , a naposled napravijo detetu črno znamenje na čelu. (Po Čolaku. „Dragoljub“ 1868; str. 14).

(Nekoliko drugih vraštev — brez vode in oglja).

Če misli mati, da ima dete uróke, oslini si samo prste in mu pomaže s slino oči; pa je dobro. (Na Gorenjskem; p. u. p.²⁾ Če takov človek, [kateremu so obrvi zraščene], otroka pogleda, naj hitro kdo trikrat pljune, pa bóde dobro. Vrašstvo za vuroke [pri odrastlih] je pa najboljše to, da človek, kateri je, zvrčen, pljuné devetkrat na členke prstne na roki, pa si izmiva s temi slinami oči i. t. d. („Črtice“ 242. Prim. ondi še več drugih štaj. = slovenskih vraštev).

Češk. V Mladi Boleslavi vtíkajo matere hčerkam v obleko po kosček kruha in soli, da jim ne bi nahudile „zlé oči“. (Grohm. 156). — ‚Proti uroku nosi se kaj rdečega.‘ (Ččm.

¹⁾ Tudi v „Letop.“ 1891 (269) čitaj *zadovoléla* namesto: „zadovoljila“. Dopršnik „zadovoléti“ (brez „se“), ki sem ga slišal nekđaj med ‚Bel. Kr.‘, je = nsl. „dovoléti (e. pf.), zufrieden werden (sein), befriediget werden. Prim. Mikl. Lexic. 168 p. b. *doborbru* (dovoléti) in Janež. Hub. „Slovar“ 1893; 802 p. b. „zadovoléti“ (e. pf.), zufrieden werden, a po moje „zadovolévati (e. impf.) zufrieden sein, sich begnügen.

²⁾ Tudi štaj.-nemška, samo da treba poprej v levo roko pljuniti 3 krat. (P. u. p.)

1853; 478). Ako je kdo uróčen, naj se 3 krat podrgne po sencih. Grohm. 155, kjer je še več drugih n. pr. Ako je uróčno kako dete, in ne more spatí, treba obrisati samo — kljuko pri vratih, pa se potolaži i. t. d.

Če se 'porodi (v Rojanu pri Trstu) v kaki hiši dete, pa živí v njej kakšen človek, ki mislijo, da ima 'slab pogled', in da bi morda naškodil detetu, iztrgajo rešetú dno, in pretaknejo, da se ne bi zgodilo kaj takega, dete trikrat skozi obod — (drugič in tretjič znad oboda). P. u. p. V Slamni vasi (blizu Metlike) rabijo namesto oboda — obroč. (L. 1893; 40). Slišali bódemo, da spada tudi obroč med bajila.

Znamenita načina **srbska**, ki nam kažeta, kako je narodna domišljenost urok posebila, ter si mislijo preprosti Srbi nekod, da je to živo bitje moškega in ženskega ali celó vsega trojega spola:

V Levču govori namreč bojalica, pri uročnem detetu tako (v izvernem jeziku): „*Urok* sedi na stolici, *uročica* pod stolicom; urok uriče, *uročica* odriče. Beži uroče u goru, u vodu; tu ti mesto (sic) nije.* To se reče tri puta, lizne se dete jezikom i prozevne nekoliko puta.

Okoli Šabca (Šabac) pa tako (tudi v izv. jez.): „*Urok* sedi na pragu, *uročica* pod pragom; urok uriče, *uročica* odriče. Urok skoči, *uročice* podavi.“ Govoreči ovo valja dete trljati po čelu, po obrvama, opruženom šakom prekrstiti ga po licu i povuču ga za nos cvrkutajući mu usnama . . . („Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 180.) Prim. tudi N. Beg. 1887; 163.

Nemški Če ima dober človek slab pogled, lahko popravi kvar — z drugim pogledom. (Oldenb. — W. II; str. 153.)

Med vraštvi nahaja se pogostem pri Slovencih (in drugih narodih) tudi pljuvanje, nekod samo na sebi, nekod pa s kakim dodatkom. Prim. L. 1893; 40—41 in spredaj ruski način.

Nekatera **Rusinka** (tudi **Poljakinja**) pljune samo po 3krat na stran (ničesar drugega), kedar misli, da bi ji morda naškodilo, ako jo je kdo (a zlasti kakšen moški) pogledal srpó ter nemara urekel. (P. u. p.)

Novogrč pljune pa celó kakemu veljaku, ako misli, da je „zlih očí“, — drzno v obraz. (Dr. O. Henne am Rhyn. „Reise durch das Reich des Aberglaubens.“ Leipz. 1893; 126.) Slišali bódemo malo pozneje, da se je zgodilo nekaj takega v novi dobi celó med štaj. Nemci.

Pljuniti mora tudi človek, kateri pogleda mlado živinče (tele), da ga ne bi uročil. (Pri Konjcah; p. u. p.) S to slovensko vražo strinja se tudi nemška. Toliko da sem bil l. 1885 v Dombachu¹⁾ blizu Dunaja stopil v hlev, da bi videl ‚novo-

¹⁾ Pri Neupurkersdorfu.

rojeno' tele, reče mi naglo gospodinja: Prosim, pljunite. („Ich bitt', auszuspucken“). — Kaj pa da sem (smejoč se izpod brka) ugodil preproste Nemke prošnji, drugače bi se bila še zbala za svoje „lepo“ in veliko tele.

V Rodiku in Povirju (na Krasu) nabirajo rúndo (ruta divaricata) v lék „od slabih očí“ ali od urôka, in da se z njo pokadé, kedar jih kaka slabost prime. Tudi v Trstu, seosebno v starem mestu, babe rade stavijo rundo na okna, da jim vešče in „hudobne očí“ ne škodijo. (Letop. 1879; 127 p. b. „Rúnda“.)

Po besedah na str. 16 v „Razgovorih“ Pavlinovičih¹⁾ sodimo, da hodijo Hrvati (dalm.) — brez dvojbe po stari navadi — duhovnika prosit še dandanes, ne samo zapisov, nego i „moči“ (svetih ostankov), da bi jih nosili, a ti da bi jih „čuvali od uroka“.

Dozdeva se nam, da je to pokristijanjena — vraža poganska; kajti že stari Grki in Rimljani obešali so sebi, deci in živini svoji različne zavratnice s podobo kakega malíka itd.²⁾

Med Arbanasi (Albanezi) slikajo kristijani deci „križ“ na nos; muhamedovci pa „polumesec“. Dr. O. Henne 1893; 126. Oboje se nam zdi popolnoma razumljivo; a vredno je spomina, da so stari Grki in Rimljani (dasi niso bili ter niso mogli biti „muhamedovci“) izdelavali svoje amulete tudi na „polumeseca“ podobo („μηνισκοι, lunulae“). M. Busch 289.

Če uróči človek, kateri zna, da je zlih očí, koga (ali kaj) nalašč — iz zavisti, spada to v „čaranje iz zlobnega namena“, ki pride na vrsto v posebnem predelu.

Vzeti nam je pa tukaj v misel še tretjo vrsto urokov, ki ne izhajajo iz zavisti, nego iz hvale (pohvale). Ako namreč hvališ (pohvališ) kakega človeka (zlasti pa dete), tudi mlado živinče, ali — kar je isto, — ako se mu čudiš, kako je lepo i t. d., mislijo praznovérci — in takih je še mnogo celo med gospôdo, — da mu škoduje taka hvala, najsi je „odkrito-srčna“ — brez ikake zavisti. Isto velja o hvali (neživih) stvarij (kar se nam zdaj še najneumnejše zdí).

Tudi to vražo nahajaš ne samo po jutrovih deželah, ampak tudi po evropskih.

Da lepíh otrók, živinčet, pa ní lepíh stvarij človek ne sme hvaliti, to čudno vražo pogansko, razlagajo učenjaki, rekši, ker so poganski bogovi kot „nadčloveška“ bitja ljudem zavidali vsako srečo, torej i lepoto, zdravje, bogatstvo i t. d., zato da se ne bi umrljivci navzeli napuha ter hoteli jednaki biti — bogovom.

¹⁾ Zadar. Brzotiskom „Narodnoga Lista.“ 1876.

²⁾ Vero v uroke pri Dobrovniku (Dabrovniku) opisal je „Globus“, Braunsch. 1870; str. 381.

Boječ se zavisti (in maščevanja) svojih bogov, mislili so si pogani, da kaže torej molčati o takih stvarih, a ne bogov z glasno hvalo (z besedami) opozarjati na-nje.¹⁾ Pa niti s pogledi (nažmigujoč) naj nikdo nikogar ne hvali. Isto je veljalo tudi o lastni hvali. Ako se je tedaj kdo od prevelikega veselja, pozabivši hvalil s svojimi ugodnimi razmerami sam, ali ako se mu je kdo drugi čudil ter ga, (bodi si samo nažmigujoč ali pa „na besede“) hvalil zaradi lepote, zdravja, bogatstva ali kake druge sreče, rekel je dotičnik hitro (pri Grkih: Πρὸς τὸν τῆν νέμεσιν; (pri Rimljanih): „Absit invidia verbo!“

Ta poganska šega ohranila se je (z drugačnimi izreki) do današnjega dne ne samo med Slovenci, nego i med drugimi Slovani, tudi med Nemci i. dr.

Bodi tū vtreseno, da tudi božaje koga, kažemo včasih natihoma, da ga hvalimo s tem, zato ker se nam je priljubil.

Neka Slovenka dejala je vselej, božaje kako [lepo] dete: „Ne bodi uročno, ne bodi uročno!“ Tako tudi, božaje svojo [lepo] kravo: „Ne bodi uročna, ne bodi uročna!“ (Tržič; p. u. p.). Zastran tega izraza prim. štaj.-slovenske besede: „Bog ne daj oplatka“. (L. 1893; 41.)

„Ne budi uroka!“ veli **Srb**, kedar kaj pohvali (Vuk: Rječn. 1852; 787 p. b. uroci).

„Na psa urok [uroki]!“ reče pljunivši **Poljak** zato, da ne bi škodil stvari, katero vidi prvič. (Kolbg. VII, (cz. 3), 92; isto tako veli Poljakinja, ki pljune samo na videz, predno hoče pohvaliti kako dete zaradi lepote ali zdravja. P. u. p.).

Slovak veli: Kedar vidiš katero dete prvič, „popluj, poprskni nanj“ in pohvali ga: „(Noženo), jaké si mi velké“ ali pa reci: „pfi, pfi, aby ti z očú neprišlo,“ to ne pride mu z očú“ . . . [drugih ljudi] t. j. ne dobi urokov. (P. Dobš. 1880; 6.)

*Dodatek k Kobaridski.*²⁾ „Na Vrsnem ureče se živino in človeka prav tako, kakor v Kobaridu. Če se pa vé, kedo je žival ali otroka urekel, t. j. če se vé, kedo je tako *pohvalil* in se *začudil*, a se mu ni odgovorilo: „kakor tvoj jezik“, naj dá dotičnik malo svoje obleke, s tem naj uročenca pokadé, — pa bóde dobro. Če se pa ne vé, naj žival ali tudi človeka pretaknejo trikrat od glave k nogam skozi „živ ozlov.“³⁾ „Živ ozlov“ se napravi z vrvjo. Napravi se vrv z gostimi ozli v kolač, pa trojnato. (Zap. g. Andr. Gabršček.)

¹⁾ M. Busch (285) piše: „In der Alkestis des Euripides sagt Herakles, als Admet sich über das unverhoffte Glück der Wiedererlangung seiner Gattin freut: „Möge nur kein Neid der Götter folgen.“ i t. d.

²⁾ Gl. na str. 151.

³⁾ „Živi ozli (vozli)“ pravijo drugod. Kako se delajo, to se ne dá popisati, nego treba videti.

„Unberufen“, tudi „unbeschrien“ ali „Gott behüt's!“ . . . veli **Nemec** ali **Nemka**, predno pohvali kako dete zaradi le-pote.¹⁾ — Nekateri, a zlasti Dunajčani, pravijo pa hitro po taki pohvali: „Man soll's nicht verschreien“ [= *srb.* ne budi uroka], misleč, da bi detetu naškodilo, kakor koli, ako se ne bi' dodale te praznoverske besede.

Mično zgodbico pripoveduje P. K. Rosegger v svoji knjigi: „Die Aelpler“ 1882; 147. V nekem gor.štaj. kraju bila je graščakinja (baronica) naprošena za kumo novorojenemu detetu bogate kmetice. Prišla je kuma prekrasno opravljena za časa pred krstom k bogati otročnici v hišo. Uprav je babica kopala dete ter položila potem golo na tla. Baronica strmf, a vendar gleda dete, na smeh se držeč. Kar se obrne babica in pljune baronki ni pet, ni šest — v obraz, tako da ta od straha zakričf in omedli. — Babica poklekne zdaj pred njo ter jo prosi, naj ji milostljiva gospa odpusti; ali ker je gledala dete tako debelo („mit beiden offenen Augen“), in ker je gospa vendar le tujka v hiši, zato ona (babica) ni mogla drugače, nego tako, da je odvrnila „zlih očij“ nasledke, in da od urokov („Verschreien“) ni drugega pomočka. —

Rekel bi, da so praznoverci sčasoma začeli spajati po več bajil proti zlim očém, samo zato, da bi pomagala tem bolj. Tako se n. pr. (trikratno) pljuvanje spaja s kazanjem takozvane „fige“. (L. 1893; 41.) Način, pokazati komu „figo“ (fige), nahaja se n. pr. med štaj. Slovenci nekod tudi samostalen (p. u. p.). Ta vraža, ki jo znajo tudi Italijani, Francozi, Portugalci in Španjci, izhaja očitno iz poganske dobe.

Poganski Rimljani (hoté odvrčati zle, zavidne oči (pogledе) od svojega poslopja, od vrat, zidovja, tudi od posodja . . ., vrtov, stanovališč in spomenikov), slikali so v ta namen na njih nalašč . . . nepristojne podobe, a med temi soseb „figo“, ki je pa Rimljanom pomenjala nekaj drugega, še nepristojnejšega nego nam (M. Busch 290, 292, 294), dasi pri nas zdaj na kaj takega ne misli živa duša.²⁾ „Satyrice signa“ Plinijeva. Gl. str. 192; 1. op.

Poleg tega in še kakega nepristojnega bajila bila je pa pri Rimljanih navadna tudi „roka z razprtimi peterimi prsti“, ki je bila po Buschovih mislih iz prvine morda molitve

¹⁾ N. pr. „Das ist, unberufen“ [= ne budi uročno] ein schönes Kind, i. t. d. Tako pravijo, nemški govoreč, radi tudi Judje, ki se neizrečeno boje urokov. — Lah veli: „Di grazia non gli diate mai d'occhio“ (Bog daj, da mu ne bi naškodilo zlo tvojih očij) . . .

²⁾ Kako se pojmi menjajo, kaže nam i to, da pravijo nekateri Beli Kr. (morda) še dandanes, kakor za mojih mladih let, „figi“ zaničljivega pomena (s tujo besedo): „govno“.

znak za obrambo proti grozilni zavisti, pozneje pa preprosto bajilo.¹⁾

Bodi si, kakorkoli; a po tém, da nahajamo „roko z razprtimi peterimi prsti tudi v Jeruzalemu na dvorih hiš turških in arabskih kot branilo (Schutzmittel) proti „nasr-u“, kakor pravijo Arabci „hudobnemu očesu“; po tém, da nahajamo tako roko po vsi severni Afriki, v Tunisu, Alžérju (Algier) in v Maroku — po vsem tem sodimo, da se je ta „roka s peterimi razprtimi prsti“ nekđaj v Rim preselila iz jutrovih dežel. Isto bajilo rabi tudi Novogrkom in Arbanasom (poleg tudi navadnega pljuvanja, s katerim se branijo istotako zlim očem).

V novi dobi rabi Italijankam, a sosebnost Rimljankam ta način, da iztegne ženska (tudi gospa), kedar se ji bliža n. pr. znan človek zlih očí, hitro prvi in zadnji prst (kazalec in mazinec), a srednja skrči in vtakne potém roko (kakor kake vilice) skrivaj pod plašček. Napoljitanzi delajo še dandanes „figo“, ki jo skrivajo pod plašč, hoté ubraniti zlim očem kakega prijatelja, da ga ne bi razžalili s tem.²⁾

Sicer pa obešajo po Italijanskem roditelji deci, da bi jih ubranili „zlim očém“ tudi različne obeske, zlasti voščene in drugačne, po imenu „Agnus Dei“ (Jagnje božje).

Neprešteta so bajila, ki rabijo nepreštetiim praznovrcem v isti namen, zlasti po jutrovih deželah. (Prim. M. Busch 281—313); Nik. Begović: „Кубор и обичаја Срба-границара“ (Život i običaji Srba-graničara). U Zagr. 1887; str. 163—166; „Glasn. zem. muz. u Bosn. i Herceg“ 1889; IV. knj. 51. i. dr.

Dodatek.

V Letop. I. 1892. na str. 172. (v 4. op.) namesto: „Krajec, Mondesviertel“ čitaj: Belim Kranjcem je *sedmak* samo „sedmi dan po mlaju.“

V Letop. I. 1893. na str. 37. k bes. „trojaki, trjaki“. — Uprav vsled Barlétove pripomnje pokazalo se je, da je njegova misel kriva; prava pa moja, oziroma Miklošičeva, (kateri sem bil pritegnil tudi jaz,) namreč: da izhaja beseda *trjaki* (bin-kosti, duhovo) z našim Turjakom (izg. Trjakom, Auersberg) vred iz stsl. . . туръ, in da je nastala po kaki národni slavnosti. Po novih verjetnih pozvedbah pravijo v Lescáh (na Gorenjskem) še dandanes trjaki („trjaci“, „o trjaci“) *I. dnevu maja*

¹⁾ Symbol eines Gebetes um Schutz vor dem drohenden Neid, dann ein einfacher Gegenzauber. (M. B. 289.)

²⁾ V reku: „far la fica“ je italijanska „fica“ — starorimska s pomenom vred. Tudi v srednjevečni latinščini čitaš: „facere ficam“ ali „ficum“. Francozi velé „faire la figue“, Portugalci „dar huna figa“, Španjci „hazer la higa“.

meseca, v Lipnici („Lipenci“ blizu Radoljice) pa *prvim dnem maja meseca*.

Kdo ne misli nehoté na nekdanji národní (lét ni) praznik, ki ga zovejo Nemci „Maifest“,¹⁾ sedaj uprav „Pfungstfest“, Čehi pa *létnice*. Prenesli so po tem takem nekateri Slovenci, oziroma Hrvatje (kajkavci) in Beli Kranjci, v krščanski dobi nekdanjega narodnega praznika ime *trjaki* (= turjaki) tako, kakor n. pr. Čehi svoje národne *létnice* — na *binkošti*. (Hanuš: „B. K.“ 155). Slovacom podkarpatskim in v Galiču (Halič) rabi pa za „binkošti“ še dan današnji nekdanjega narodnega (létnega) praznika ime: „turice“ (Hanuš: „B. K.“ 161). Vse to pa svedoči, da so *trjaki* starejši, a ne pokvarjeni hrv. *trojáci*.

A kdo je prvi obelodanil stari izraz „trjaki“ (po stari pisavi „terjaki“ za pomén „binkošti“, „Festa Pentecostes“)? — Nikdo drugi nego Hrvat (kajkavec), Jurij Habdelić, Turopoljec, v svojem slovensko-djačkem (latinskem) slovarju²⁾ l. 1670, torej že pred 224 leti. Po krivem sodi tedaj Barlè, da se *trjáci* ni čulo nikjer kakor samo v Adlešičih.

Kar se tiče izrazov: *trojáci* (hrv., „prov.-kroat.“ Cig.-V., a ne srb.), *Trojice* (plur. srb., a ne č.; gl. „B. K.“ 172), rus. *Troica* i. t. d., — to so vam sama cerkvena imena iz kesnejše dobe, nego so *trjáci*, *turice*, *létnice* (namesto in poleg katerih imajo Čehi tudi mlajše cerkveno ime: „svatodušní svátky“ (Pfungsten). Prim. tudi naše *duhovo* in *binkošti*,³⁾ oboje iz krščanske dobe; samo po naključju bila je stara národna oblika (*trjaki* = *turjaki*), jako ugodna, da so se iz nje prikrojili (cerkveni) *trojáci*, kakor je bilo nekđaj poganskega malika ime *Svętovit* ali *Svętovid*, po slučajnem soglasju jako ugodno, da se je prevérjenim Slovanom (novim krščanom) brže priljubil — *Svęti Vid*.⁴⁾

¹⁾ Menda po tej tujki krstili so Slovenci v Pevmi (pri Gorici) binkošti: „máj'n'ce“ (v izgovori kakor *zamolkele e*). Priobčil mi g. prof. dr. Ant. Primožič na Dunaju.

²⁾ „Dictionar ili Rechi Szlovenske i. t. d. . . . U Nemskom Gradczu. MDCLXX.“

³⁾ „Finkošti“ izgovarjajo Metličani.

⁴⁾ Malo pred natiskom dobil sem od mladega narodnjaka iz Bresta pri Igu list, v katerem mi piše, da pomeni tudi v vaseh pod Krimom v „Ižanski župniji“ izraz „trjaci“ (jako redko „trjaki“) *prvi dan* ali vsaj *prve dni meseca majnika*. Nekdo mu je dejal, da so „trjaci“ istega dne, „ko Filip in Jakob“; (to je pa tudi *1. dan maja meseca*). — —

Beseda gine v govoru mlajših; stari ljudje jo pa vedno rabijo kot časovno določilo v poljedelskih zadevah. Posebno veljavno je določilo: „Po senožetih se pase samo do „trjác“ (redko: do „trjácov“).

(Dalje.)

